

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

ТРАДИЦІЇ ТА НОВІ НАУКОВІ СТРАТЕГІЇ У ЦЕНТРАЛЬНІЙ ТА СХІДНІЙ ЄВРОПІ

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-практичної конференції

*28–29 червня 2019 р.
м. Київ*

Київ
Інститут інноваційної освіти
2019

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
Т65

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

*Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого
Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.*

Т65 **Традиції та нові наукові стратегії у Центральній та Східній Європі : Матеріали
II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28—29 червня 2019 р.) / ГО
«Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики
НАН України. — Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. — 176 с.**

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам
вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *С.К. Бурма*
Коректор: *П.А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2019
© Інститут інноваційної освіти, 2019
© Друк ФОП Москвін А.А., 2019

Підписано до друку 04.07.2019. Формат 60х84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturnaya. Ум. друк. арк. 10,23.
Зам. № 0407-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ., рос.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Сору Art».
69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-094-133-87-81.
Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

В.Б. Бугайчук, К.В. Коцюба,
студентки Луцького педагогічного коледжу
науковий консультант: **Н.В. Кардашук,**
викладач Луцького педагогічного коледжу

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Анотація. У статті розкрито проблему формування природознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи. Розглянуто особливості застосування проблемного навчання, ігрових методів еколого-естетичного напрямку та інтегрованих уроків природознавства.

Проблеми раціонального використання природних ресурсів та збереження навколишнього середовища мають глобальні масштаби та потребують від людства конкретних соціально-економічних змін. Люди повинні спрямувати силу свого інтелекту на глибоке, всебічне вивчення всіх складових природного середовища, виправити порушення природної рівноваги, вибрати способи збереження та примноження біоресурсів, відмовитись від споживацького ставлення до ресурсів, переосмислити системи цінностей. Тому перед початковою школою стоїть завдання не лише домогтись, щоб діти засвоїли природничі знання, а й могли б вільно оперувати ними, застосовувати в соціалізації та творчій самореалізації, для розширення та поглиблення свого пізнавального досвіду, формування екологічного мислення й поведінки. Це відображено в Державному стандарті початкової загальної освіти [1].

На основі Державного стандарту розроблена програма навчального предмета «Природознавство», її зміст структурований за спеціально-концентричним принципом, який передбачає неперервне розширення і поглиблення знань та повторне вивчення певних тем з метою глибшого проникнення в сутність явищ та процесів відповідно до вікових особливостей дітей. Метою освітньої галузі «Природознавство» є формування природознавчої компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики [2].

Предметна природознавча компетентність — особистісне утворення, що характеризує здатність учня розв'язувати доступні соціально і особистісно значущі

практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина — природа». Для успішного формування природознавчої компетентності молодших школярів, вивчення природознавства в початковій школі повинно орієнтуватися на компетентісно орієнтований підхід із використанням сучасних освітніх технологій (розвиток критичного мислення та креативності, проблемний підхід, упровадження проектних технологій). Поряд із фронтальними та індивідуальними формами роботи необхідно залучити молодших школярів до колективної діяльності (парна, групова робота) із застосуванням інноваційних методик, використанням інформаційно-комунікаційних засобів. В процесі пізнання природи відбувається різнобічний розвиток особистості учнів, розвиваються морально-етичні якості, формуються навички природо-охоронної діяльності.

Урізноманітнюючи методи, прийоми і засоби навчання, в першу чергу учитель надає перевагу спостереженням у природі, власним дослідженням учнів, практичним роботам, дослідам, екологічному моделюванню та прогнозуванню, вирішенню ситуативних завдань, роботі з інформаційними джерелами, а також практичній діяльності з охорони природи.

Навчання з природознавства має бути цікавим, максимально наближеним до життя, дохідливим, враховувати вікові особливості молодших школярів. Потяг до всього живого закладений у дитини від самого народження, та чи не найяскравіше виявляється він у дитячому віці. Молодші школярі радіють і сонячному зайчику, і першій квітці, і комасі, що прокинулася од зимового сну, і ластівці, що прилетіла з далеких країв. Однак відчуття краси, розуміння природи не приходить само собою. Його треба виховувати з раннього дитинства, коли інтерес до довкілля особливо великий. Як стверджував В.О. Сухомлинський, сама по собі природа не розвиває й не виховує. Тільки активна взаємодія з природою здатна виховати найкращі людські якості. Ось чому важливо при формуванні природознавчої компетентності спрямувати роботу з учнями на збереження, примноження, впорядкування навколишнього середовища. Розпочинаючи роботу з першого класу, слід прагнути викликати у дітей передусім допитливість, а згодом — стійкий інтерес до природи і на цьому підґрунті — відповідальне ставлення до всього живого, що просить нашої допомоги, захисту й любові. Спостереження - основний метод вивчення природознавства в початковій школі. Це безпосереднє сприйняття учнями об'єктів живої і неживої природи з метою формування правильних уявлень і понять, умінь і навичок. Спостереження за об'єктами та явищами пробуджують в учнів пізнавальний інтерес, розвивають мислення, сприяють оволодінню природоохоронними діями. Спостереження розкриває перед дитиною реальний світ природи, дає багато знань про неї, розвиває її розумові здібності і кмітливість, критичність і самостійність думки, цілеспрямовану увагу і спостережливість. Спілкування дітей з рослинами і тваринами та догляд за ними допомагає усвідомити, що природні об'єкти — живі організми, які потребують нашої допомоги та турботи; дає змогу упереджувати жорстокість у взаємодії з ними; виховувати відповідальність.

У III—IV класах спостереження за природою поглиблюються. Учні

систематично ведуть спостереження за погодою, відмічають стан неба, опади, температуру. Діти починають користуватися деякими приладами. На початку кожного сезону учні одержують завдання перевіряти певні народні прикмети щодо погоди [6].

Спостереження за сезонними явищами світу рослин і тварин, а також дати встановлення і сходу снігового покриву, перших і останніх заморозків, льодоставу і розмерзання водоймищ тощо. здійснюються під час фенологічних спостережень. Фенологічні спостереження мають на меті ознайомлення дітей з процесом змін або перетворенням предметів і явищ, що відбуваються в природі за відповідний проміжок часу. Цей процес вимагає розвиненої спостережливості, розумових процесів, встановлення причин змін і перетворень у предметах чи явищах. Створення екологічних панно, заповнення календарів спостережень за природою, презентація фотозвітів екскурсій сприяють розвитку самостійної діяльності учнів [7].

Основними видами спостережень з природознавства в початкових класах є щоденні спостереження за неживою природою (погода сьогодні, стан ґрунту, водоймищ тощо), сезонними змінами в рослинному і тваринному світі, сезонною працею людей та її зміни за порами року. Основна вимога в організації спостережень — це добре продуманий відбір об'єктів та явищ природи, систематичність і правильність їх виконання учнями.

Навчальні екскурсії визначаються в педагогіці як форма і метод навчально-виховної роботи, що дає змогу організувати спостереження та вивчення різноманітних предметів і явищ у природних умовах. Основна мета екскурсії — формування природничих понять про живі істоти, предмети і явища природи в реальній обстановці. На екскурсії учні спостерігають навколишню природу, знайомляться з працею людей, рослинами та тваринами у різні пори року. Вступна екскурсія проводиться на початку вивчення теми, отриманні поняття використовуються на наступних уроках як основа для формування конкретних образів природи. Поточні екскурсії, які проводяться в процесі досліджуваної теми, уточнюють знання школярів про предмети природи, процеси та явища. Наприкінці теми проводяться підсумкові екскурсії, у ході яких природознавчі поняття закріплюються й конкретизуються [6, с. 298—307].

Екскурсії в природу роблять життя школярів цікавим, допомагають ліпше зорієнтуватися в довкіллі; збагачується їх словник, розвивається мовлення. Об'єкти і явища природи привертають увагу, цікавлять і збуджують допитливість, розвивають спостережливість школярів; допомагають навчитися дітям відчувати прекрасне, викликають у них бажання милуватися природою, оберігати її, самим творити красу та добро.

Проблемне навчання базується на організації навчального процесу, яка передбачає створення проблемної ситуації та активну самостійну діяльність учнів у її розв'язанні, що веде до ґрунтовного засвоєння й закріплення наукових положень, розвиває творче мислення, здатність до самостійної діяльності. Проблемна ситуація завжди базується на суперечності [6, с. 59]. Урок природознавства в початковій школі — це ідеальний матеріал для створення

проблемних ситуацій. Вчитель разом з дітьми може розв'язувати проблемні ситуації, застосовуючи викладання знань, частково-пошукову діяльність та організацію дослідницької діяльності шляхом спостереження учнів за природою чи за результатами самостійного досліджу. Керуючи пошуковою діяльністю учнів, педагог добирає систему проблемних завдань, які необхідно вирішити учням.

Використання проектної технології у початковій школі має свою специфіку: слід враховувати вікові та психологічні особливості учнів. Усі етапи проектної діяльності повинні контролюватися вчителями, оскільки і теоретичних, і практичних знань та вмінь у молодших школярів недостатньо. Проекти для початкової школи у більшості випадків мають бути короткотривалі. Працюючи над проектом, молодші школярі вчаться працювати в колективі, розподіляти відповідальність, аналізувати результати діяльності, відчувати себе членом команди, адекватно оцінювати свою роботу. Проектна діяльність молодших школярів передбачає:

1. Чітке формулювання мети проекту, завдань та планування дій.
2. Покрокова розробка проекту, з переліком конкретних дій, з вказівкою виходів, термінів, відповідальних.
3. Вибір форми проектної діяльності: індивідуальна, групова, колективна.
4. Пошук інформації, яка потім буде оброблятися, систематизуватися, узагальнюватися, адаптуватися для подальшого використання.
5. Результат роботи над проектом — певний кінцевий продукт.
6. Презентація кінцевого продукту. З'ясування практичного використання отриманих знань під час підготовки та захисту проекту [7].

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової загальної освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 №462.
2. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. — 392 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І.Д. Бех. — К.: Либідь, 2003. — 344 с.
4. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н.П. Наволокова. — Х. : Ос-нова, 2009. — 176 с.
5. Рекомендації вчителям початкових класів щодо організації навчально-виховного процесу та реалізації нових навчальних програм згідно Державних стандартів у 2012/2013 н. р. — К., 2012. — С. 12—19.
6. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навчальний посібник. / Тетяна Миколаївна. Байбара. — К. : Веселка, 2008. — 334 с.

В.В. Гармашов,
студент факультету менеджменту освіти та науки
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
науковий керівник: **В.І. Саяк,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології вищої школи
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНИХ КОНСУЛЬТАНТІВ ГАЛУЗІ ОСВІТИ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Активне впровадження в освітню практику інноваційних процесів, поширення різного роду нововведень стало поштовхом до розвитку освітнього консалтингу, який в даний час затребуваний практично на всіх рівнях освіти (на регіональному, районному, шкільному). Провідною функцією консультанта з питань освіти є надання консультаційної допомоги різним категоріям осіб, включених в освітній процес: керівникам всіх рівнів із питань вбудовування в загальний модернізаційний контекст розвитку держави, педагогам, які впроваджують нові технології, батькам.

Практика показує, що найбільш ефективно дана функція реалізується за умови здійснення її фахівцем-консультантом, що має досвід експертної діяльності. Причин тому кілька. По-перше, не кожен керівник здатний самостійно оцінити ситуацію в установі, виявити проблеми, визначити шляхи їх подолання. По-друге, експерт-консультант, будучи особою сторонньою по відношенню до конкретного закладу або будь-якого іншого об'єкту освітньої діяльності, має можливість провести порівняльний аналіз досить широких освітніх фактів і явищ і має, як правило, високий рівень обізнаності в галузі освітньої політики.

Підготовку експертів-консультантів у галузі освіти в зарубіжних країнах здійснюють установи, що супроводжують процес розвитку освіти. Так, у Європі такою установою є Європейська Мережа (національних) агентств з гарантії якості освіти — Європейська асоціація із забезпечення якості у вищій освіті; у США — Інститут політики в галузі вищої освіти і Американське товариство з контролю якості; у Великобританії — Агентство забезпечення якості вищої освіти й Інститут забезпечення якості Великобританії. На відміну від Європи і Америки, в Україні підготовку експертів-консультантів забезпечують вищі навчальні заклади, у яких реалізуються програми підготовки фахівців для проведення експертизи та оцінки освітнього процесу в закладах різного рівня [4, с. 89—92].

Підготовка експертів, здатних вирішувати завдання підвищеного рівня складності в галузі управління системою освіти, здійснювати ефективну підтримку інноваційних процесів є одним з пріоритетних напрямків у всіх країнах Європи. Загальносвітова практика підготовки такого роду спеціалістів здійснюється головним чином в установах, що мають найчастіше дослідний характер і займаються питанням оцінки якості освіти.

Наприклад, діяльність Європейської Мережі Агентств по Гарантії Якості Освіти, спрямована на підготовку експертів, проводиться в рамках окремих

семінарів, на яких експерти знайомляться з тенденціями в області розвитку національних систем освіти, а також з загальноєвропейськими стратегіями розвитку освіти.

З розвитком варіативності освітніх програм, що реалізуються, як загальноосвітніми школами, так і установами професійної освіти, в країні, очевидно, з'явиться також потреба у фахівцях, здатних допомогти учням вибудовувати освітню траєкторію, як це робиться, наприклад, в США. Залежно від інтересів і схильностей учня, можливостей сім'ї незалежний експерт-консультант допомагає вибрати школу, а потім вид професійної діяльності, установи, напрями навчання в магістратурі тощо.

Отже, розглянуті напрямки діяльності експертів-консультантів, особливості їх підготовки свідчать про вже сформовані потреби сучасної освіти у використанні даної категорії фахівців. Все це викликає необхідність розроблення нормативно-правової бази, що регулює діяльність даних фахівців, а також створення науково-методичного супроводу експертно-консультаційних служб на різних рівнях освіти.

Список використаних джерел

1. Братченко С. Л. Мир экспертизы и его возможные координаты / С. Л. Братченко // Экспертиза образовательных инноваций / Под ред. Г. Н. Прокументовой. — Томск: Томский государственный университет, 2007. — С. 31—45.
2. Огнев'юк В., Сисоева С. Освітологія-науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти / В. Огнев'юк, С. Сисоева // Рідна школа. — 2012. — № 4/5. — С. 44—51.
3. Суханова Е. А. Организационные изменения в инновационных образовательных учреждениях как объект экспертизы / Е. А. Суханова // Экспертиза образовательных инноваций / Под ред. Г. Н. Прокументовой. — Томск: Томский государственный университет, 2007. — С. 61—68.
4. The European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA) (2013). URL: <http://www.enqa.eu/files/ESG%20in%20Ukrainian.pdf>.

О.В. Канарова,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи,
соціальної педагогіки та дошкільної освіти

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

А.А. Худякова,

аспірант соціальної педагогіки, соціальної роботи та дошкільної освіти

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

Тенденція євроінтеграції України захопила безпосередньо і інститути навчання та виховання. Сучасні соціально-економічні зміни виконують функцію каталізатора освітніх трансформацій. Так, в закладах дошкільної освіти все частіше лунають промови, про необхідність більш детального дослідження

освітньої системи в Європейських державах та перенесення найкращого досвіду в практику українських ЗДО.

Розглядаючи педагогічні технології виховання дитини дошкільного віку визначним є використання ідей відомих педагогів Дж. Дьюї (технологія проблемного навчання), Ш. Амонашвілі (гуманно-особистісна технологія), Н. Зайцев (технологія раннього й інтенсивного навчання грамоти), М. Монтессорі (технологія саморозвитку) тощо. Дані технології апробовані та інтерпретовано згідно особливостей освітнього процесу в ЗДО певної країни.

Так, в сучасній Франції мають високого попиту саме «материнські школи». Для дітей створена ціла різноманітна та децентралізована система освітніх послуг. Вона характеризується диференційованістю у типах: групові — центри розвитку; індивідуальні — асистенти матері; сімейного типу. За формою власності ЗДО бувають: громадські — муніципальні, комунальні; державні — асоціації, департаменти, відділи, мережі закладів тощо [5]. Головна форма занять в усіх материнських школах — гра. Високого значення надається наступності дошкільної та початкової освіти, що досягається завдяки системи, де один педагог навчає дітей і в материнській і в початковій школі. Одним із основних завдань виступає виховання соціальної компетенції та розвиток креативного мислення.

У закладах дошкільної освіти Німеччини особливого значення надають розвивальному середовищу. Так, створюються приміщення для різних видів діяльності: рольових, сюжетних та режисерських ігор, експериментування та конструювання. «Креативна кімната» — створюється для малювання, ліплення, аплікації тощо. В ній розміщується різні матеріали та обладнання, меблі та засоби і умови для прибирання. В ігровій кімнаті знаходяться іграшки та матеріали для різноманітних ігор [4, с. 161–166].

Великого значення німецькі педагоги надають ситуаційно орієнтованій концепції, сутність її полягає у тому, що у освітньому закладі повинні бути такі ситуації, у яких діти перебувають сьогодні чи можуть опинитися у найближчому майбутньому, а вихователі мають навчити дитину вільно орієнтуватися у них, адекватно реагувати й діяти [3, с. 86].

Німецькі педагоги переконують, що ситуаційно орієнтована концепція здатна сприяти активізації взаємозв'язків із навколишнім світом, залучати батьків чи дорослих до спільної діяльності, а також спонукати вихователів до підвищення власної кваліфікації [1, с. 159].

Щодо освітнього процесу у Великобританії варто звернути увагу, на те, що найпоширенішим типом дошкільних закладів є ігрові групи, що об'єднані в Асоціацію дошкільних ігрових груп. Фінансування відбувається частково з державного бюджету, та в більшій мірі — батьківських внесків. Кількість дітей в групах може варіюватись від 6 до 40 дітей, та працюють 2–3 години. Керівниками ігрових груп є спеціалісти з психолого-педагогічною підготовкою. Більшість дітей 4-річного віку перебувають в підготовчих групах початкової освіти. Велика кількість дошкільних закладів свідчить про, те що дитина є активним суб'єктом пізнання навколишнього середовища. Основна мета виховного процесу — всебічний розвиток індивідуальності та самостійності дитини [2, с. 146].

Отже, педагогічні системи освітнього процесу в дошкільних закладах мають схожі та специфічні особливості, що визначним чином впливає на вибір та використання різноманітних педагогічних технологій згідно умов та завдань. Резюмуємо, що пошук нових підходів до вивчення системи дошкільного виховання та запозичений досвід зарубіжних країн може бути корисним у подальшому вивченні, дослідженні зазначеної теми в Україні та реалізації у практиці.

Список використаних джерел

1. Вибрані питання соціальної педагогіки. Бланка Єржабкова — Дрогобич: Вимір, 2003. — С. 159—165.
2. Гарник І. Організаційні засади дошкільного виховання у Великій Британії / І. Гарник // Молодь і ринок. — 2015. — № 6. — С. 144—148. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2015_6_33.
3. Єржабкова Б. Ситуаційно-орієнтована концепція німецького дошкільця / Бланка Єржабкова // Обрії. — 1998. — №2. — С. 86—89.
4. Сазонова Д. С., Зебзеева В. А. Системы дошкольного образования за рубежом: их педагогический потенциал. JSRP. 2014. №8 (12). — С. 161—166.
5. Yoshie Kaga Caring and Learning Together [Electronic resource]: a cross-national study on the integration of early childhood care and education within education / Yoshie Kaga, John Bennett, Peter Moss. — Paris, UNESCO, 2010. — 141 p. — Retrieved from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001878/187818E.pdf> — Title from the screen. — Date of retrieving: 23.06.2015.

А.В. Карпенко,

студентка факультету менеджменту освіти та науки
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

науковий керівник: ***В.І. Саюк,***

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології вищої школи
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

МЕТОДИЧНІ ЗАХОДИ З УЧИТЕЛЯМИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Методична компетентність педагога має важливе значення у його професійній педагогічній діяльності. Вона включає здатність учителя застосовувати під час занять із учнями різні методи, форми і засоби навчання для розвитку їх здібностей, творчості та самовдосконалення. Саме завдяки методичній компетентності педагог здатний раціонально побудувати систему різних за формою навчальних занять, які сприяють кращому засвоєнню учнями змісту навчального матеріалу, формують навички практичної діяльності, посилюють мотивацію до навчання та розвитку. Тому актуальність теми дослідження зумовлена об'єктивною потребою у підвищенні рівня методичної компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти.

Практика школи показує, що процес формування методичної компетентності вчителя відбувається поступово, завдяки раціонально побудованій системі методичних заходів.

Під методичними заходами будемо розуміти систему різних форм методичної роботи з учителями закладів загальної середньої освіти, які сприяють розвитку їх професійної майстерності.

Проблемі використання методичних заходів із учителями приділяють увагу як науковці, так і вчителі-практики. Зокрема, Василенко Н. В., Єрмола А. М., Жерносек І. П., Павлютенков Е. М., Поташник М. М., Сидоренко В. В., Сорочан Т. М., Тевлін Б. Л. та ін. Вони підкреслюють, що методичні заходи є важливою складовою методичної роботи з педагогічними працівниками у закладах освіти та безпосередньо впливають на розвиток їх фахової майстерності та якості навчального процесу.

Зокрема, Поташник М. М. зазначає, що методична робота у школі включає «систему взаємозалежних мір, дій і заходів, спрямованих на всебічне підвищення професійної майстерності кожного вчителя й вихователя, на узагальнення і розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу в цілому, а в остаточному підсумку — на досягнення оптимальних результатів освіти, виховання» [2, с. 53].

Т. М. Сорочан вважає, що науково-методична робота є цілісною системою цілеспрямованих заходів, яка ґрунтується на основі взаємодії науки і практики, забезпечує безперервний професійний розвиток педагогічних і управлінських кадрів у міжкурсовий період, а також створює необхідні передумови щодо супроводу освітніх практик та інновацій з метою досягнення більш високого рівня якості освіти [3, с. 7—12].

Отже, можна зробити висновок, що методичні заходи, які проводяться з учителями, є формами методичної роботи у школі, які мають цілеспрямований характер проведення, впливають на професійний розвиток педагогічних працівників і рівень якості освіти.

Методичні заходи, які проводяться з педагогічними працівниками у закладах загальної середньої освіти, як зазначає В. І. Саук, бувають різними за формою проведення (традиційні та нетрадиційні), системністю проведення (постійні та разові), кількістю учасників (індивідуальні, групові, колективні) [1, с. 39—44].

За формою проведення методичні заходи поділяються на традиційні та нетрадиційні. Традиційні методичні заходи — це методичні заходи, які систематично проводяться з педагогічними працівниками у закладі загальної середньої освіти за визначеною процедурою. До них можемо віднести методичні об'єднання, методичну раду, методичні дні, методичні семінари, педагогічні читання, робота над науково-методичною проблемою, конкурс педагогічної майстерності тощо. Нетрадиційними методичними заходами є ті, що не мають усталеної процедури проведення та використовуються з метою урізноманітнення форми і змісту методичного заходу. До них ми можемо віднести панораму методичних новинок, ярмарок педагогічних ідей, методичний ринг, аукціон педагогічних ідей, методичний міст тощо.

Як правило, традиційні методичні заходи є плановими, систематичними та проводяться щомісяця, щоквартально або семестрові. Вони бувають колективними, груповими та індивідуальними. Нетрадиційні методичні заходи не є системними та проводяться за потребами і побажаннями вчителів. Вони бувають груповими і колективними.

У методичній роботі закладів загальної середньої освіти необхідно поєднувати різні методичні заходи, відповідно до її мети та надавати право педагогам вільно обирати такі форми заходів, які максимально враховують їх потреби, запити та інтереси. Це сприятиме кращому підвищенню фахового рівня педагогів, якості навчально-виховного процесу в школі та активної участі вчителів у різних методичних заходах.

Список використаних джерел

1. Саюк В.І. Теоретичні основи методичної роботи та педагогічного дорадництва : метод. рекомендації / В. І. Саюк. — К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. — 48 с.
2. Методическая работа в школе: организация и управление / под общ. ред. М. М. Поташника. — М. : Дидактика, 1991. — 192 с.
3. Сорочан Т.М. Концепція науково-методичної роботи в добу освітніх змін: традиції, інновації, перспективи розвитку / Т. М. Сорочан //Методист. — 2013. — № 2. (14) — С. 7—12.

А.О. Кравченко,

асистент кафедри методики викладання української та іноземних мов і літератур
Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

науковий керівник: ***П.О. Бех,***

кандидат філологічних наук, професор кафедри методики викладання
української та іноземних мов і літератур Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КРИТЕРІЇ ДОБОРУ ЛЕКСИЧНОГО ТА ТЕКСТОВОГО МАТЕРІАЛУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЧИТАННІ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ПЕРШОГО КУРСУ

Аналіз наукової літератури, проведене нами тестування дали можливість визначити низку критеріїв добору лексичного та текстового матеріалу з англійської мови для диференційованого формування лексичної компетентності в читанні у студентів-філологів першого курсу. На основі критеріїв тематичності, сполучуваності, відповідності лексики рівню навченості студентів, словотворчої та структурної здатності здійснено добір словникового мінімуму, який полягає в розширенні тезаурусу студентів новими лексичними одиницями з їхніми денотативними значеннями та в розширенні семантичного діапазону відомих лексичних одиниць (за рахунок засвоєння конотативних значень). Обґрунтовано, що всі тексти повинні бути цілісними, зв'язними, завершеним за змістом та смислом, доступними в мовному аспекті, автентичними, інформаційно

насиченими, за обсягом відповідати рівню B1, B1+, B2 за змістом бути цікавими й мотивувати студентів до читання та вивчення мови, однак різними за функціональною обумовленістю, залежно від рівня навченості студентів та здатності їх читати й інтерпретувати.

Добір лексичного та текстового матеріалу з англійської мови для диференційованого формування лексичної компетентності в читанні у студентів-філологів першого курсу має орієнтуватися на рівень компетентності в читанні, а також враховувати труднощі навчання лексики, труднощі читання, тематику текстів (і відповідно, тематичні групи лексики).

Формування лексичної компетентності в читанні у студентів першого курсу має відбуватися в межах змістових модулів, визначених навчальними програмами.

Нами було проаналізовано навчальні програми з англійської мови провідних закладів вищої освіти (для студентів 1 курсу) і виявлено, що серед університетів немає однастайності у виборі змістових модулів. Для порівняння наводимо приклади навчальних програм Київського національного лінгвістичного університету (КНЛУ) та Київського національного університету імені Тараса Шевченка (КНУ імені Тараса Шевченка). Відповідно до програми підготовки майбутніх філологів у КНЛУ, студенти на кінець першого року навчання повинні досягнути рівня володіння мовою — B1+, а також уміти читати оригінальну художню, суспільно-політичну літературу, тексти з побутової тематики. Тематика змістових модулів з англійської мови (першої) для студентів-філологів: Змістовий модуль 1. Я і моя родина. Змістовий модуль 2. Дім, квартира. Змістовий модуль 3. Студентське життя, навчання. Змістовий модуль 4. Їжа, харчування. Змістовий модуль 5. Магазин. Покупки. Змістовий модуль 6. Погода, пори року. Місто та село. Міський громадський транспорт. Пересування по місту [1, с. 7–9].

Відповідно до програми підготовки філологів КНУ імені Тараса Шевченка, студенти на кінець першого курсу повинні розуміти під час читання інформацію, що міститься у невеликих автентичних текстах різних жанрів та тематики (уривки статей з енциклопедій та довідників, науково-популярних статей, художньої прози та поезії, брошур, постерів, веб-сайтів); розуміти основний зміст та деталі, імпліцитну інформацію та намір автора. Тематика змістових модулів з англійської мови: Змістовий модуль 1. Живі та здорові (Alive & Well). Змістовий модуль 2. Праві та неправі (Right & Wrong). Змістовий модуль 3. Земля та море (Land & Sea). Змістовий модуль 4. Містичне (Magic & Mystery). Змістовий модуль 5. Батьки та діти (Parents & Children). Змістовий модуль 6. Влада та гроші (Power & Money) [2, с. 5-7]. У нашому дослідженні ми орієнтуємося на тематику змістових модулів КНУ імені Тараса Шевченка. Це зумовлено двома причинами: 1) КНУ імені Тараса Шевченка є експериментальною базою нашого дослідження; 2) тематика змістових модулів не збігається з темами, які учні вивчали в середній школі, вона дозволить студентам вийти на рівень B1+.

Визначена нами тематика змістових модулів потребує конкретизації та врахування труднощів формування лексичної компетентності в читанні. Аналіз наукових праць, присвячених виявленню труднощів у навчанні іноземних мов, вказує на потребу окреслити три типи труднощів читання: 1) предметні труднощі

[3, с. 13–17]; 2) логічні труднощі [3, с. 14–17]; 3) мовно-мовленнєві труднощі [3, с. 14–17; 4, с. 270–272].

Добір лексики не вичерпує проблеми формування лексичної компетентності в читанні. Перед нами постає завдання добору текстів, на основі яких буде здійснюватися навчання лексики.

Добір текстів здійснюємо, орієнтуючись на функції іншомовних текстів: збагачення і розширення знань, досвіду студентів у різних сферах життя (тобто текст має бути джерелом екстралінгвальної інформації), тренування з метою засвоєння лексико-граматичного матеріалу та забезпечення студентам вправлення в читанні і використанні певного мовного матеріалу у відповідях на запитання, у процесі вільного переказу змісту; розвиток усного мовлення на основі прочитаного тексту; розвиток смислового сприйняття тексту — його розуміння. На основі функцій виділяємо критерії добору текстів: зв'язність; змістова цілісність; смислова та змістова завершеність; мовна доступність; зміст, який мотивує студентів; інформаційна насиченість; обсяг тексту; автентичність, функціональна обумовленість [4; 5; 6].

Список використаних джерел

1. Робоча програма з першої іноземної мови (англійської) для студентів за напрямом підготовки 6.020303 Філологія (Переклад (англійська)). — К.: КНЛУ, 2015 року. — 76 с.
2. Робоча програма з іноземної мови (англійської) для студентів спеціальності «Східні мови». — К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2017 року. — 48 с.
3. Бондарев М.Г. Формирование лингвистической компетенции в процессе обучения профессионально ориентированному чтению с помощью компьютерной программы / М.Г. Бондарев // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. — №82 (2). — 2008. — С. 12–18. [https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/38\(82\)2/bondarev_38_82_p12_18.pdf](https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/38(82)2/bondarev_38_82_p12_18.pdf)
4. Goodman K. S. The Psycholinguistic Nature of the Reading Process / K. S. Goodman // The Psycholinguistic Nature of the Reading Process Kenneth S. Goodman, ed. Wayne State University Press, Detroit, 1968. — P. 13–26.
5. Навчальні програми для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
6. Митрофанова Ксения Александровна Методика отбора иноязычного лексического материала для обучения студентов медицинских специальностей // Известия РГПУ им. А.И. Герцена, 2009. №98. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/metodika-otbora-inoyazychnogo-leksicheskogo-materiala-dlya-obucheniya-studentov-meditsinskih-spetsialnostey>

І.О. Куц,
студентка факультету іноземної філології та соціальних комунікацій
Сумського державного університету
науковий керівник: **О.І. Єгорова,**
кандидат філологічних наук, доцент кафедри германської філології,
Сумського державного університету

ВИКОРИСТАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

XXI ст. стало новою віхою технічно-технологічного прогресу, відлуння якого спостерігаємо в різноманітних сферах діяльності, й зокрема в освіті. Імплементация сучасних технологій до педагогічного та навчального процесів — одна з вимог сучасного світу та у зв'язку з активним застосуванням технічних засобів у процесі навчання з'являються нові форми навчання, серед яких — навчання з використанням власних мобільних пристроїв.

На сучасному етапі в активний вжиток методистів увійшов термін «мобільна педагогіка» на позначення царини вивчення проблеми мобільного навчання. Науковці пропонують велику кількість визначень поняття «мобільне навчання». Так, під «мобільним навчанням» (англ. *mobile learning, m-learning*) першочергово розуміють використання мобільних і портативних ІТ-приладів (кишенькових комп'ютерів, мобільних телефонів і планшетних ПК тощо) у процесах викладання та навчання [3; 4]. Крім того, за словами дослідника Дж. Тракслера, *m-learning* змінює повністю сам процес навчання, оскільки мобільні пристрої модифікують форми подачі матеріалу, доступу до нього та сприяють створенню нових форм пізнання та менталітету, що є важливим у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності [5, с. 4—5].

Слід зазначити, що мобільне навчання є новою освітньою парадигмою, на основі якої створюється нове навчальне середовище, де учні можуть отримати доступ до навчальних матеріалів у будь-який час та в будь-якому місці, що робить процес навчання більш привабливим, демократичним, комфортним і стимулює учня до самоосвіти та навчання протягом усього життя [1, с. 8].

Викладачі правомірно можуть самостійно обирати способи та форми впровадження мобільного навчання в навчальну програму, але для цього необхідно враховувати низку нагальних факторів [2] до яких належать: ефективне планування, дидактизація, стабільний доступ до мережі Інтернет, якісна методична підготовка викладачів, адміністративна зацікавленість закладу освіти в запровадженні інноваційної форми навчання, індивідуалізація роботи, стабільність аналітичної роботи, адаптація нової форми навчання в рамках існуючої освітньої системи тощо, як об'єктивна потреба реагувати на виклики та вимоги сучасності. У рамках впровадження мобільної форми навчання можна досягти вдосконалення академічної успішності учнів, а також забезпечити професійний розвиток педагогів через опанування нових методик, підвищить статус закладу освіти в цілому.

У ході дослідження також встановлено можливі позитивні та негативні сторони мобільної форми навчання. Попри зручність, швидкість, доступність, екологічність та вигідність використання мобільної форми навчання існує низка недоліків, серед яких невеликі розміри екранів, обмеженість у часі користування, експлуатаційні видатки мобільних пристроїв, а також відсутність постійного контролю виконанням потрібних завдань під час роботи з мобільними пристроями. Утім, на нашу думку, впровадження мобільного навчання в цілому позитивно вплине на освітній процес та простір, а за підтримки уряду та ініціативності викладачів, процес імплементації може відбутися швидко та успішно.

Оскільки вивчення іноземної мови передбачає опанування знань про мовну систему (фонологію, лексику, граматику), а також розвиток навичок використання мови (експлуатації цієї системи для спілкування змістовно в контексті), в рамках роботи фокусуємо увагу на розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності з використанням індивідуальних мобільних пристроїв, а освітні мобільні додатки в сучасному світі виступають додатковими платформами для практичного отримання чи застосування певних знань.

Використання різноманітних мобільних додатків, призначених для навчання аудіюванню, читанню та письму на різних етапах вивчення іноземної мови, спрощують процес навчання, а також індивідуалізують його. Таким чином, у рамках поданої роботи було проаналізовано низку мобільних додатків та визначено їхню ефективність та прагматику застосування на заняттях англійської мови.

Зокрема додатки типу *Lingua Leo*, *ABA English*, *English audio stories for beginners*, *British Council (learn English)*, *BBC Learning English*, *TED*, *IELTS Listening English* орієнтовані на розвиток навичок сприйняття на слух, формують форму індивідуальної роботи над матеріалами, розвивають увагу та концентрацію, а також тренують мозок до сприйняття мовлення носія мови й відтворення прослуханого матеріалу.

Потенційні додатки, *easy 10*, *busuu*, *DW*, *Learning English With The New York Times*, спрямовані на навчання читання, пришвидшують й покращують цей процес, а також розвивають навички тайм-менеджменту, навички самоосвіти та активізують фонову пізнавальну діяльність. Мобільні додатки в контексті розвитку письмових навичок, наприклад *English Spelling and Punctuation*, *Spell Checker Spelling A+*, *Spell Checker*, *SpelloGram*, *Drops* тощо, створюють умови для відпрацювання знань граматики, синтаксису та орфографії. Такі додатки стимулюють учнів до пізнавальної діяльності, а також створюють умови для розвитку їхнього кругозору, знань, різноманітних умінь.

Спел-чекери також належать до низки освітніх застосунків. Такі додатки виступають у ролі онлайн-редакторів, що допомагають перевіряти грамотність та правильність організації текстів. Тож мобільні додатки є гарною додатковою платформою для реалізації та практичного відпрацювання знань та навичок, а також для їхнього розвитку і отримання потрібних для оволодіння іноземною

мовою. Комплексний підхід до подачі матеріалу пришвидшує процес вивчення іноземної мови в цілому.

Отже, імплементація мобільного навчання у процес вивчення іноземних мов ефективна та зручна форма, оскільки у такий спосіб індивідуалізується процес навчання й забезпечується належний рівень мотивації та самоосвіти. Тож, форма мобільного навчання — це сучасний та комфортний спосіб отримання знань у сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Семеріков С. О. Теоретико-методичні основи фундаменталізації навчання інформатичних дисциплін у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (інформатика)» / Семеріков Сергій Олексійович. — Київ : Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. — 2009. — 536 с.
2. Baker A. The 8 Essentials for Mobile Learning Success in Education [Electronic resource] / Angela Baker, Chris Dede, and Julie Evans // Qualcomm, Wireless Reach. — Access mode : <https://www.qualcomm.com/media/documents/files/the-8-essentials-for-mobile-learning-success-in-education.pdf>. — (20.03.2019).
3. Cambridge Dictionary [Electronic resource] / ed. by Cambridge University Press, 2019. — Access mode : <https://dictionary.cambridge.org>. — (26.04.2019).
4. Oxford Dictionary of Literary Terms [Electronic resource] : Oxford : Oxford University Press, 2008. — Access mode : <https://en.oxforddictionaries.com>. — (26.04.2019).
5. Traxler J. Defining, Discussing, and Evaluating Mobile Learning : The moving finger writes and having writ... / J. Traxler // International Review of Research in Open and Distance Learning. — 2007. — V. 8. — N. 2. — P. 1–12.

УДК 021.6

І.Р. Максимова,

студентка Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка
науковий керівник: ***Л.М. Кравець,***

завідувач кафедри педагогіки та психології, кандидат педагогічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка

МОДЕРНІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ДОСВІДІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Анотація. У статті розкривається сучасний етап розвитку бібліотечної справи, вивчаються і аналізуються зміни, що відбулися останніми роками у багатьох країнах світу, в яких перебудова і розвиток найсучасніших інформаційно-бібліотечних комплексів стали «візиткою» державницького підходу, національної політики до утвердження пріоритетності, гідного збереження та представлення світові власної писемної, друкованої та «цифрової» спадщини.

Ключові слова: бібліотека, національна бібліотека, інформація, джерела, медіатека, «Галліка», Європіана, зведений електронний каталог, електронна книга, Державна бібліотечно-інформаційна мережа, ІФЛА.

Постановка проблеми. На сучасному етапі українська молодь дедалі частіше ігнорує бібліотеки, як інформаційний та освітній потенціал. На нашу думку, ця

проблема виникла в результаті застарілих форм і методів в системі роботи бібліотек, які не відгукуються на вимоги сучасного суспільства, тому виникла гостра необхідність модернізації та трансформації традиційних бібліотечних процесів. З метою створення сприятливих умов для розвитку бібліотечної діяльності в Україні необхідно вивчення та втілення досвіду роботи бібліотек Європи та світу. Тому аналіз теоретичного та практичного доробку зарубіжних бібліотек з цієї проблематики є актуальним та важливим.

Мета статті. Проаналізувати досвід роботи зарубіжних бібліотек, на основі якого виявити основні помилки в діяльності вітчизняного бібліотечного обслуговування і довести, що сучасні бібліотеки є об'єктами, де можуть втілюватися найновіші, найвищі технології, бібліотека може і повинна надавати потужну підтримку дослідницькій, викладацькій, культурній та педагогічній діяльності в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В роботі опрацьовано і проаналізовано останні публікації вітчизняних та зарубіжних науковців та практиків: О. Воскобойнікової-Гузевої, Т. Вилегжаніної, С. Коффман, К. Новікової, Н. Малолетової, О. Рибачок, Я. Козловського, Карін ель Бекрі-Дінуар, в яких розглядається комплекс проблем, пов'язаних із переформатуванням бібліотек: від дослідження теоретичних засад підтримки та розвитку сучасних бібліотек до розкриття практичних методів і процедур переходу бібліотек на нові форми роботи.

Виклад основного матеріалу. 18.08.2014 року на Всесвітньому бібліотечному і інформаційному конгресі ІФЛА (Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ) було прийнято Ліонську Декларацію по доступу до інформації та розвитку. У Декларації чітко сказано, що доступ до інформації сприяє розвитку, так як, розширює можливості людей, в розвитку демократичного суспільства. Основні цілі бібліотечних установ у галузі інформаційних і комунікативних технологій, визначені Комітетом культури Ради Європи, зосереджені у двох напрямках — відкритий доступ до всіх інформаційних ресурсів і джерел знань та збереження й примноження наукової та культурної спадщини людства [1].

Однією з кращих форм для реалізації цих завдань визнано модель бібліотечно-інформаційного центру «бібліотека-медіатека». Розглянемо функціонування даного проекту на прикладі Франції. Так, у Франції медіатека — це сучасна бібліотека, яка відповідає міжнародним стандартам організації збереження та використання різних інформаційних ресурсів: спеціалізовані видання, підручники, художня література, періодика, послуги інтернету. Медіатеки ведуть активну культурну діяльність: в них проводяться зустрічі з літераторами, діячами культури. Дослідження, проведене французьким Центром вивчення і спостереження умов життя показало, що бібліотеки займають друге місце в країні, після кінотеатрів, по відвідуванні французами закладів культури [2]. Французькі спеціалісти бібліотечної справи були першими в Європі, хто задумався, про долю книги в час зростаючої конкуренції спочатку телебачення, потім інтернету, а в подальшому — електронної книги. Поява і вдосконалення

технологій сканування й оцифрування друкованої продукції відкрило небувалі перспективи й можливості для видавців і читачів, і вирішило проблему доступу читачів до унікальних документів літературної спадщини, яка видавалася в Франції і раніше була доступна лише обмеженому колу користувачів, так як зберігалися в сховищах. Це дозволило подивитися на бібліотеки, не тільки як на книгосховища, а як на інтерактивні центри, які зможуть забезпечити мільйонам людей в різних куточках світу доступ до своїх фондів. Бібліотеки стають центрами оцифрування культурної спадщини країни. В 1997 р. була створена електронна бібліотека — «Галліка. Її девіз — «віртуальна бібліотека чесної людини». На протязі майже 30-літньої історії «Галліка» пройшла декілька тестових версій. В останню версію було внесено безліч технічних удосконалень, зокрема, зараз її читачі отримали можливість робити персоналізацію інтерфейсу, який узгоджується з потребами кожного конкретного читача. Були також вдосконалені механізми пошуку.

Весь цей час уряд Франції брав безпосередню участь в оцифруванні національної культурної спадщини і в долі «Галліки». У 2009 р. за пропозицією Ф. Міттерана було прийнято принципове рішення з оцифрування національної культурної спадщини: було вирішено виділити 4,5 млрд євро на розвиток цифрових технологій. Безпосередньо на оцифровку культурної спадщини музеїв, бібліотек, а також французьких фільмів було виділено 750 млн. євро. Сьогодні матеріали «Галліки» доступні всім користувачам інтернету. Тематика пропонованої «Галлікою» літератури носить універсальний характер (книги, журнали, газети, фотографії, плакати, карти, рукописи, партитури, карикатури). Так, в рамках «Галліки» був реалізований проект з оцифрування щоденної французької преси. У 2005 р. Національна бібліотека Франції (НБФ) почала оцифровку періодичної преси — газет і журналів XIX—XX ст. Цей унікальний проект дозволив мільйонам читачів отримати безкоштовний доступ через інтернет до десяткам видань і більш ніж 3,5 млн оцифрованих сторінок. В 2005-2009 рр. НБФ разом з «Гугл» оцифрували і виклали у відкритий доступ на сайті бібліотеки (gallica. Bnf. Fr) архіви 22 газет за період 1826—1944 рр. [3]. Завдяки цьому проекту дослідникам сьогодні доступні архіви Національної бібліотеки Франції.

Використання сучасних технологій і корпоративна співпраця у створенні єдиного інформаційного і освітнього простору, які спрямовані на покращення бібліотечно-інформаційного обслуговування, було головною ідеєю створення Європейської цифрової бібліотеки — Європіани. Організована при підтримці Європейської комісії, бібліотека забезпечує відкритий, зручний, ефективний та багатомовний доступ до європейських цифрових ресурсів по культурі, освіті та науці через мережу Інтернет. Основна робота із створення Європіани проводилася у межах спеціального проекту EDLnet (EuropeanDigitalLibrarynetwork). У створенні «Європіани» взяли участь 34 європейські країни і понад 1500 установ, зокрема НБФ, «Британська бібліотека», «Рейксмузей» в Амстердамі, «Етнографічний музей» в Стокгольмі, «Національна бібліотека Польщі» і ін. Одним з головних засновників «Європіани» стала НБФ. У 2012 р. сайт бібліотеки «Європіана» відвідало 3,5

млн читачів. На момент відкриття доступу до проекту у листопаді 2008 р. його ресурс містив 2 млн. цифрових об'єктів (текстів, зображень, відео та аудіофайлів), лівова частка яких була оцифрована НБФ (50 %). Колекція Європіани об'єднує інформаційні ресурси музеїв, галерей, архівів, бібліотек та аудіо-візуальних колекцій Європи, має інтерфейс доступу на 25 мовах. Передбачається, що до 2025 р. Європейська цифрова бібліотека надаватиме доступ до усієї оцифрованої культурної спадщини Європи [4]. Сприяє розвитку бібліотек створення зведених електронних каталогів. Зведений портал бібліотечної інформації WorldCat & OAIster — це найбільша у світі бібліографічна база даних. Вона об'єднує світовий портал бібліотечної інформації та послуг WorldCat (<http://www.worldcat.org>) і зведений каталог OAIster (<http://www.oclc.org/oaister.en.html>), і представляє електронні ресурси більш ніж 1500 бібліотек світу. З огляду на те, що до системи WorldCat підключені бібліотеки різних країн, вона містить матеріали більш ніж на 480 мовах і діалектах. WorldCat дозволяє шукати книги, музичні диски, відеозаписи і доступні для скачування аудіокниги. У результатах пошуку можна отримати цитати з посиланнями на оригінали статей, документи і фотографії, а також цифрові версії рідкісних об'єктів. Цей каталог створюється спільними зусиллями більш ніж 70 тис. бібліотек зі 170 країн світу. На сьогоднішній день зведений каталог OAIster включає більше 30 млн. записів, які представляють дані, зібрані на ресурсах відкритого доступу по всьому світу.

Значну частину зведених каталогів складають каталоги бібліотек розвинених зарубіжних країн, насамперед США. У США існує Державна бібліотечно-інформаційна мережа (FEDLINK). Це організація державних агенцій, що працюють разом. Їх спільна праця сприяє оптимізації використання ресурсів та об'єктів державних бібліотечно — інформаційних центрів шляхом просування спільних послуг, координації у використанні наявних ресурсів та забезпеченні безперервної професійної освіти для працівників державних бібліотек та інформаційної сфери. FEDLINK служить форумом для обговорення політики, програм, процедур та технологій, які впливають на державні бібліотечно-інформаційні послуги, які вони надають своїм агенціям, конгресу, державним судам та американському народу. Нещодавно, FEDLINK запровадила номінації на національні нагороди для бібліотекарів та бібліотечних ІТ - працівників, щоб підтримати інноваційні шляхи розвитку [5]. Слід наголосити, що в Сполучених Штатах бібліотеки є найбільш відкритими та привабливими закладами для кожної людини незалежно від віку, здібностей або правового статусу. Фізичні та онлайн послуги, фонди і затишок бібліотек, все служить для освіти та культурного дозвілля їх громадян. Бібліотеки прагнуть до залучення громадськості різними способами, ставлять перед собою завдання активізувати й розширити сферу діяльності, бути не лише джерелом інформації і знань, а й соціокультурними центрами для громадян, працювати в партнерстві з іншими організаціями. У бібліотеках проводяться різні курси, лекції, гуртки та заняття, вони надають свої приміщення для роботи різноманітних громад і спілок, а й сприяють вивченню іноземних мов та проведенню курсів комп'ютерної грамотності, здійснюють консультування школярів для виконання навчальної програми, активно

використовують площі для виставкової та театральної діяльності, цілеспрямовано залучають додаткові кошти громади. Бібліотеки перебувають у стані тієї історичної трансформації, коли перехід від друкованих до електронних медіа зумовлює перебудову суспільних послуг. Дедалі частіше при виборі книги читачі віддають перевагу її електронній версії. Саме бібліотеки покликані створити нові можливості для підтримання нових моделей послуг, і одним із головних шляхів у цьому напрямі є надання користувачам доступу до електронних публікацій. Така практика стане у пригоді, зокрема, в разі відсутності у фонді потрібної користувачам книги. Нерідко відвідувачі шукають окремі видання і стародруки, не підозрюючи, що їх електронні копії вже давно існують у цифрових бібліотеках. У бібліотеках США послуга з надання в користування електронних книг існує давно і є дуже популярною. Більше того, американські бібліотеки забезпечують не лише доступ до електронних книг, а й пристроями для їх зчитування — електронними читанками (рідерами).

Загальноновизнаною стала й зумовлена розвитком інформаційно-комунікативних технологій «віртуалізація» читача. За останні десять років кількість «онлайн» відвідувань на порядки перевищує кількість користувачів, котрі фізично відвідують бібліотеку (зрозуміло, що йдеться про бібліотечно-інформаційні установи, чії сайти та ресурси є в інтернет-просторі). Це відбувається за рахунок нарощування доступного бібліотечного інтернет-ресурсу, як представленого на сайтах бібліотек (електронні каталоги, бази даних, оцифровані раритети, електронні версії видань тощо), так і розвитку власне бібліотечного контенту у соціальних мережах, створення спеціальних версій сайтів, якими можна користуватися з мобільних телефонів та інших пристроїв, розвитком відповідних сервісів дистанційного обслуговування. Як видно із зарубіжних фахових публікацій, електронна книга впевнено завойовує своє місце в бібліотечному просторі. Взаємопов'язаною із попередньою стала тенденція урізноманітнення електронного контенту за рахунок придбання різноманітних архівів електронних публікацій, зокрема повідомлень соціальних мереж. Прикладом оперативного реагування на зміни у комунікаційному світовому середовищі та уподобаннях користувачів стало розширення власних колекцій електронних документів, зокрема йдеться про створення та ведення архіву твітів. У 2010 р. Бібліотека Конгресу придбала архів публічних твітів за 2006—2010 рр. На початок 2013 р. бібліотека мала у своєму розпорядженні архів з майже 170 млрд. твітів, що продовжує зростати. Коментуючи цей факт, керівництво Бібліотеки Конгресу зазначило, що Twitter є новим видом колекцій у бібліотеці, але важливим для її місії, оскільки суспільство обирає соціальні медіа як основний метод комунікації і творчого самовираження, соціальні медіа доповнюють, а в деяких випадках витісняють листи, журнали, періодичні видання та інші джерела, що регулярно збирають наукові бібліотеки. Отже, відбувається розширення типів інформаційних джерел, що включаються бібліотеками до власних ресурсів, та, відповідно, поглиблюється зміст поняття «національна документальна спадщина».

Однією з головних ознак часу стало й корпоративне формування бібліотеками та інформаційними закладами усіх країн світу загальнодоступного та мультикультурного контенту. Найбільш глобальним та яскравим прикладом цього напрямку діяльності сучасних бібліотек є спільний проект ЮНЕСКО (Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури) та Бібліотеки Конгресу США — Світова цифрова бібліотека (WDL), яка надає безоплатний доступ у мережі Інтернет у багатомовному форматі до великої кількості матеріалів, що презентують культури різних країн світу. Основні цілі WDL полягають у сприянні міжнародному та міжкультурному взаєморозумінню, розширенню обсягу і розмаїття культурного контенту в Інтернеті, надання ресурсів для педагогів, учених та усіх зацікавлених осіб, розширення можливостей установ - партнерів з метою скорочення розриву у цифрових технологіях усередині країни та між країнами.

Отже, загальносвітові тенденції розвитку соціально-економічної та культурної сфери, що відбуваються у сучасних процесах та глобалізація інформаційного середовища, практично впливають на визначення та реалізацію стратегії бібліотечної діяльності. Українській бібліотечній системі необхідно надати соціокультурної спрямованості форм і методів діяльності масових і наукових бібліотек; мобільного та безпосереднього спрямування на сучасні потреби користувачів; органічного поєднання вікових традицій книжкової і бібліотечної справи з умінням приймати ефективні новаторські рішення, динамічно реагуючи на виклики часу; оцифрування національної документованої спадщини; реалізації програми формування єдиного інформаційного простору, надання доступу до світової інформації та власних інформаційних ресурсів, забезпечуючи рівний доступ до інформації, знань і культурного надбання. В сучасних умовах глобальної інформаційності значну роль відіграє міжнародна координація, яка здійснюється на основі впровадження світових стандартів бібліотечно-інформаційної діяльності, обміну бібліографічними даними, електронної доставки документів, міжнародного книгообміну, корпоративної каталогізації та створення баз даних, реалізації спільних науково-дослідних проектів та ін. [6]. Також вітчизняна бібліотечна галузь потребує державної політики до бібліотек, як важливого соціокультурного об'єкту, який повинен бути іміджевим, втілюючи найсучасніші технології та бути потужною підтримкою держави в гуманітарній сфері розвитку країни, забезпечуючи консолідацію суспільства, дотримання європейських цінностей.

Список використаних джерел

1. Ліонська декларація про доступ до інформації та її розвиток. *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <http://www.lyondeclaration.org/content/pages/lyon-declaration-ru.pdf>. (дата звернення: 05.02.2019).
2. Малолетова Н. Національна бібліотека Франції: основні напрями діяльності. *Бібліотечний вісник*. 2013. № 5. С. 20-21, 23-27.
3. Новікова К. А. «Галліка» — французька електронна бібліотека. URL: <http://www.mediascope.ru/node/1257>. (Дата звернення: 15.02.2019).

4. Рибачок О. Європейська цифрова бібліотека (Європіана): створення та пріоритети розвитку (2000–2020). *Бібліотечний вісник*. 2017. № 2. С. 8-16.
5. Сучасні тенденції розвитку публічних бібліотек і бібліотечної справи у зарубіжних країнах. *Бібліотекар України*. URL: http://profy.nlu.org.ua/file/Suchasni_tendenciyi.pdf. (дата звернення: 15.02.2019).
6. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України». URL: http://mincult.kmu.gov.ua/document/244956931/Biblio2_31072015.doc. (дата звернення: 05.02.2019).
7. Вилегжаніна Т. Українські бібліотеки в процесі євроінтеграції. *Бібліотечна планета*. 2016. № 3. С. 4-6.
8. Васильєв О., Чьочь В. Системи пошуку наукової інформації (Огляд). *Бібліотечна планета*. 2009. № 2. С. 11-16.
9. Карін ель Бекрі-Дінуар. «Зелена бібліотека» ім. Робера де Сорбона – соціокультурний об'єкт майбутнього. [Пер. з фр. В. Стукалової.] *Бібліотечний вісник*. 2009. № 1. С. 24-27.
10. Воскобойнікова-Гузева О. Бібліотечно-інформаційна сфера: загальносвітові тенденції розвитку у першому десятилітті XXI ст. Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства. *Lviv Polytechnic National University Institutional Repository*. 2013. URL: <http://ena.lp.edu>. (дата звернення: 28.02.2019).

О.М. Москаленко,

кандидат педагогічних наук,

асистент кафедри математичного аналізу та інформатики

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

ДОРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ЕТАП (80-ТІ РР. ХІХ СТОЛІТТЯ – 1917 Р.) У ПЕДАГОГІЧНОМУ КРАЄЗНАВСТВІ ПОЛТАВЩИНИ

У 80-90-х роках ХІХ століття Полтавщина переживала інтенсивний розвиток освіти, науки та культури. І все ж у цей час у місті значна частина населення не мала освіти. Але з утворенням земств ситуація почала відчутно змінюватися.

У цей час у Полтаві діяло 30 різноманітних навчальних закладів – гімназій, реальних училищ, шкіл. У 1861 році було побудоване нове приміщення Полтавської чоловічої гімназії. У 1897 році при гімназії відкрили і пансіон для 40 вихованців всіх класів. Він був побудований виключно на кошти губерньського земства.

Дівчата середню освіту могли здобути в семикласній Маріїнській жіночій гімназії. При ній був відкритий і підготовчий клас, куди вступали безкоштовно діти, які зовсім не знали грамоти. У 1880 році за пропозицією викладача історії і педагогіки Григорія Васильовича Істоміна (1841–1886 рр.) був організований восьмий, додатковий педагогічний клас, після закінчення якого дівчата могли займатися викладацькою роботою.

Значну увагу приділяло земство охороні здоров'я населення Полтавського краю. З цією метою вирішено було створити навчальний заклад для підготовки медичних кадрів для свого міста та губернії. 26 грудня 1871 року відбулося освячення Полтавської чоловічої фельдшерської школи.

Розвиток промисловості вимагав кваліфікованих робочих рук, підготовку яких здійснювали перші ремісничі училища. У Полтаві таке училище існувало з 1894 року, коли воно було переведено сюди з села Діхтярі Прилуцького повіту. Спочатку воно розміщувалося в пристосованих приміщеннях, а в червні 1896 року відбулося закладення його власного будинку. Вже в грудні наступного року приміщення було освячено і в ньому розпочалися заняття. Були також побудовані майстерні училища. У ремісничому училищі готували слюсарів, ковалів і ливарників. Було також художньо-слюсарне відділення. Одна з цікавих робіт, що була виконана учнями училища, це барельєф — ліра та бронзовий хрест до надмогильного пам'ятника І. Котляревському.

Восени 1895 року в Полтаві відбулося урочисте відкриття школи садівництва і городництва. Крім основного профілю — садівництва, вихованці одержували тут ґрунтовні знання з хмільництва, тютюнництва, лісництва, бджільництва, шовківництва та рибальства. У школі навчалося 30 учнів. Губернське земство щорічно виділяло майже 7 тисяч карбованців на утримання цього навчального закладу. З 30 учнів 20 здобували освіту за рахунок земства. Школа садівництва по праву стала центром пропаганди передового сільськогосподарського досвіду, але важлива роль у цьому належала також Полтавському сільськогосподарському товариству — одному з найстаріших в Російській імперії. Воно було засноване у 1865 році за ініціативою представника відомого українського аристократичного роду С. Кочубея.

У цей же час розширюється мережа початкових, церковно-приходських шкіл, єпархіальних училищ, де могли навчатися діти робітників, селян, міщан, представників інших станів. У кінці XIX століття в Полтаві налічувалося 20 таких навчальних закладів. Організовувалися також недільні школи та курси, де могли навчатися грамоти і дорослі.

Революція 1905—1907 років принесла деяке полегшення українському національно-культурному рухові, що відобразилось і в царині освіти. У 1905 році Полтавське губернське земство прийняло ряд постанов, що мали на увазі потреби українського народу. Зокрема, земці порушували клопотання щодо скасування указу 1876 року про заборону української мови, добивалися, щоб у бібліотеках були українські книжки, ухвалили видавати двомовну газету, ввести викладання в школах української мови. Внаслідок революційних подій було покладено край урядовій політиці заборони української мови. Українці могли організаційно об'єднуватися, зросла кількість українських журналів і газет. У Полтаві, зокрема, виходив журнал «Рідний край», що був головною трибуною місцевої громади Української радикально-демократичної партії.

Почали з'являтися шкільні підручники українською мовою, полтавський публіцист і громадський діяч Г. Коваленко видав для народних учителів посібник «Оповідання з історії українського народу», а також брошури «Про народні права» і «Як ми боронились од холери». У книгарні видавця Г. Маркевича продавалися книжки українською мовою. Наприклад, «Пропаша сила» Панаса Мирного, повісті й оповідання І. Нечуя-Левицького, драми й комедії І. Тобілевича. Український гурток полтавських семінаристів, гучно названий

поліцією «кружок Українско-социал-демократической Полтавско-семинарской партии, примыкающий к партии бундистов», випускав на гектографі журнал «Розсвіт».

Освіта на початку ХХ століття розвивалася досить повільно, хоча кількість навчальних закладів, як початкових, так і середніх, значно збільшилася. Вищих навчальних закладів у місті не було. До середніх відносилися гімназії, училища, Полтавський інститут шляхетних дівчат, учительський інститут. У двох чоловічих гімназіях (першій, імператора Олександра І Благословенного, та другій, «дворянській», відкритій у вересні 1907 року) навчалось близько тисячі учнів. У цей час відкриті були п'ять жіночих гімназій (до цього існувала одна — Маріїнська), семикласне комерційне училище, Полтавський учительський інститут, учительська семінарія. Продовжували свою діяльність кадетський корпус, Олександрівське реальне училище, духовна семінарія, духовне училище, інститут шляхетних дівчат, єврейське училище талмуд тора.

Рівень викладання в середніх навчальних закладах Полтави був досить високий. Серед викладачів були люди, відомі не лише в губернії, а й за її межами: історики О. Грановський, І. Павловський, композитори та диригенти Ф. Попадич, І. Різенко та інші.

З початком революційних подій 1917 року жителі Полтави, як і всієї України, почали пробуджуватися до активного національного життя. Значну роль у цьому відіграли міські осередки «Просвіти» зі шкільними секціями при них, музичне товариство «Боян» та юнацькі спілки. Восени 1917 року з ініціативи інтелігенції в Полтаві відкрилися два народних університети: загальноміський та український, у яких з лекціями виступали професори Петроградського і Харківського університетів та викладачі Полтавського учительського інституту.

Загальноміський університет мав три відділення: соціально-економічне, історико-філологічне і природниче. Повний курс навчання в ньому був розрахований на два роки. Викладання велось трьома мовами: російською, українською та єврейською. Контингент слухачів університету був різноманітний: дрібні чиновники, торговці, робітники полтавських заводів, ремісники, учні шкіл і училищ. Крім 769 постійних слухачів, протягом 1917—1918 навчального року університет відвідувало ще близько 10 тисяч чоловік.

Основним суб'єктом педагогічного краєзнавства є освічені верстви населення, педагоги, учені, письменники, що поєднують краєзнавчий пошук з основною діяльністю, бачать у ньому вияв своєї громадянськості і особистий вклад у становлення вітчизняної культури. Відповідно, чільною тенденцією розвитку педагогічного краєзнавства є набуття ним аксіологічного сенсу, тобто формування у суспільстві поваги до постаті педагога, просвітителя як такого.

Слід, однак, зауважити, що форми вияву цієї тенденції були вельми суперечливими. Наочно ілюструють ці суперечності думки, викладені відомим українським письменником, і водночас сільським учителем на Київщині та Полтавщині, Степаном Васильченком (1870—1932 рр.) у його «Записках учителя», датованих 1898—1905 роками. Аналізуючи увагу, що проявляється періодично до вчителів у сільській місцевості, Васильченко нарікає на

необ'єктивність, спроби викривити дійсний стан речей. «У журнальній літературі панує такий тип учителя: з сумними очима, з блідим, схудлим, облагородженим високою роботою обличчям... Сільський учитель — це загнана, змучена людина, забита нуждою... Таким його показує періодична преса, таким він найчастіше і є. Тільки та ж сама преса відзначає його вінком подвижника», — з гіркотою пише Васильченко і закликає не милуватися цим подвижництвом, не викривати злиденність і безпросвітність життя сільського вчителя, а робити все для того, аби дати йому змогу жити і працювати з гідністю [1, с. 317-318].

Наведені фрагменти ілюструють опозиційні по відношенню до офіційного висвітлення тогочасних педагогічних реалій погляди. На протилежних позиціях знаходимо описи виключно продержавного змісту, що стосувалися навчальних закладів Полтавщини, як, для прикладу, краєзнавчі роботи І. Павловського (1851—1922 рр.) — викладача Полтавського Петровського кадетського корпусу і за сумісництвом — секретаря Полтавської вченої архівної комісії. Його історичний нарис, присвячений кадетському корпусу, де різнобічно показана діяльність цього закладу за 50 років (1890 р.), виказує гордість автора за педагогів та випускників, у схвальному контексті висвітлює характеристики керівників училища, їхні зусилля щодо поліпшення результативності викладання тощо. Саме за першою згадкою І. Павловського про Полтавський Петровський кадетський корпус (1886 р.) в історичному щомісячнику «Русская старина» визначена нижня межа нашого дослідження.

Привертають увагу і мемуарні джерела, присвячені педагогічним проблемам. До найзначущих з них, вочевидь, можна віднести спомин М. Драгоманова (1841—1905 рр.) «Два вчителі», присвячений К. Полевичу та О. Строніну — педагогам, у яких юний М. Драгоманов навчався, будучи гімназистом. Показовою є мотивація для написання цих споминів, що її наводить автор: «Не для того тільки я мушу їх спом'янути, що сам я особисто вдячний їм більш, ніж кому-небудь з усіх людей, окрім батька мого, за те добро, яке вони зробили для моєї душі. Ні, то люди, що кожний по-своєму прислужились до морального виховання цілого ряду поколінь у Полтавщині, а через те й цілій нашій країні» [2].

Отже, в період кінця XIX — початку XX століття сучасна Полтавщина являла собою територію з розвиненою освітньою діяльністю, де працювали і звідки походили визначні діячі науки і культури, працювали на благо свого народу педагоги-подвижники, імена яких, на жаль, часто достатньою мірою не висвітлені в історії полтавської освіти, хоча спроби належно поцінувати їхні здобутки робилися вже в той час.

Загалом, дореволюційний етап розвитку педагогічного краєзнавства Полтавщини характеризується значним різноманіттям підходів до педагогічних реалій, великим розмаїттям акцентів — професійних, особистісних, суспільно-політичних. Та зміна політичного устрою в Росії, що сталася в 1917 році, не сприяла збереженню і усталенню такого різноманіття.

Список використаних джерел

1. Васильченко С. В. Из «Записок учителя» / С. В. Васильченко // Антология педагогической мысли Украинской РСР / сост. Н. П. Калениченко. — М., 1988. — С. 316—321.
2. Драгоманов М. П. Вибране / Михайло Петрович Драгоманов ; упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р. С. Міщук. — К. : Либідь, 1991. — 688 с.

О.Ю. Процишина,

викладач вокалу Дитячої школи мистецтв №4, м. Київ

ЗНАЧЕННЯ ВОКАЛЬНОГО РЕПЕРТУАРУ У МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ МИСТЕЦЬКОЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

З огляду на соціально-політичні події останніх років в Україні важливе місце в освіті підростаючого покоління займає морально-естетичне навчання та виховання. У цей період розпочались вагомі зміни у громадянському житті та самосвідомості переважної більшості населення держави. Вони вплинули на різні сфери життя людини, в тому числі культуру та освіту. Загострилося почуття національної ідентичності. Це вимагає від викладачів вокалу закладів мистецької позашкільної освіти нового підходу до підбору вокального репертуару. Він повинен бути направлений на задоволення потреб, продиктованих сьогодишнім станом суспільства в Україні. Тому постає проблема оновлення навчального репертуару, збагачення його творами сучасних українських композиторів.

Одною з інших проблем є недостатня поширеність та популярність української сучасної дитячої музики. В результаті діти дошкільного віку та школярі слухають та виконують музику, що написана для дорослої аудиторії і не відповідає потребам учнів, не сприяє їхньому художньому, моральному та естетичному розвитку.

Отже, метою дослідження є — відібрати та проаналізувати вокальні твори сучасних українських композиторів та авторів пісень, які відповідають вимогам навчального репертуару учнів закладів мистецької позашкільної освіти з врахуванням вікових та суспільних потреб. Завданнями дослідження є: визначити критерії підбору вокального репертуару учнів закладів мистецької позашкільної освіти на заняттях вокалу; розглянути вокальну творчість сучасних українських композиторів; запропонувати твори для збагачення дитячого навчального вокального репертуару.

В процесі навчання в закладах позашкільної мистецької освіти учні, опановуючи навчальні теоретичні матеріали та виконуючи практичні завдання, здобувають певні знання, вміння й навички. На заняттях вокалу основним навчальним матеріалом є вокальний твір (пісня, романс, арія), який спрямований на розвиток музичних і вокальних здібностей, формування художнього смаку та збагачення духовного світу учнів [1].

Підбираючи навчальний репертуар для учнів дитячої школи мистецтв, дитячої музичної школи викладач звертає увагу, в першу чергу, на вокальну мелодію та поетичний текст твору. Мелодія повинна відповідати діапазону голосу учня, його вокально-технічним навичкам. Твір обирається за художнім та образно-смысловим змістом. Враховується вік школяра, етап розвитку його співацького голосу [2].

Основою навчального репертуару є народні пісні. Їх мелодії переважно не складні, інтонаційно прості, хвилеподібні, повторної будови та з невеликим звуковисотним діапазоном. Тому вокальне навчання учнів молодшого шкільного віку варто розпочинати з фольклорного матеріалу. Наприклад, календарно-обрядові пісні, колискові, забавлянки. Не варто обирати сюжети на любовну тематику, воєнну тощо, адже ці події та образи далекі й незрозумілі молодшим школярам. Потрібно керуватися сферою інтересів дітей. У 6-11 років учні продовжують пізнавати світ, вчать будувати відносини з ровесниками, вчителями. Тому актуальними будуть пісні про школу, друзів, родину, сім'ю, дозвілля, явища живої та неживої природи, тощо.

Період середнього шкільного віку називають підлітковим, за яким слідує старший шкільний вік — юнацький. Основним змістом підліткового віку — є перехід від дитинства до дорослості. В учнів змінюється коло інтересів, відповідно до психологічних й фізіологічних змін організму. Дуже важливо в цей «складний» період засобами музичного мистецтва й шляхом творчої діяльності допомогти учню сформувати правильні погляди на життя, моральні принципи, духовні цінності, розвивати художній смак, відчуття прекрасного, збагачувати емоційно-вольову та мотиваційну сферу тощо [5].

В навчальний репертуар слів підбирати пісні, які висвітлюють людські цінності та позитивні якості: дружба, доброта, щастя, любов, вдячність, оптимізм та ін. Викладачам закладів мистецької позашкільної освіти при підборі навчального вокального репертуару стануть в нагоді пісні таких сучасних українських композиторів: Леся Горова, Ірина Кириліна, Жанна Колодуб, Наталія Май, Алла Мігай, Ніна Сергаєва, Богдана Фільц та ін.

Аналізуючи творчість сучасної композиторки, авторки й виконавиці власних пісень, заслуженої артистки України Наталії Михайлівни Май, робимо висновок, що її масштабний пісенний доробок є неоціненним скарбом сучасної української культури. Він включає пісні для дошкільнят, учнів молодшого, середнього та старшого шкільного віку, а також твори для дорослих виконавців. Глибокі та різноманітні за змістом, милозвучні, яскраві за мелодикою, у цікавому сучасному та стилізованому під народний музичному аранжуванні, пісні Наталії Михайлівни благотворно впливають на формування дитячої особистості, посилюють інтерес учнів до навчання.

Вагоме місце посідають твори на патріотичну тематику, які оспівують красу рідного краю, багатство та колоритність українських традицій, неповторність та чарівність природи на українській батьківській землі; укріплюють віру в щасливе майбутнє України; підкреслюють єдність і спільність українського народу, його силу та непоборний дух. Наприклад: «А ми дівчата з України», «А я живу на рідній

Україні», «Вкраїна калинова», «Годі браття сумувати», «Донечки Вкраїни», «Друзі єднаймося», «Калини цвіт», «Кароока Україна», «Моя земля», «На нашій Україні», «Солов'ї», «Українська вишиваночка», «Червона калина», «Я маленька українка», тощо.

Багато пісень присвячені родинному колу, сімейному затишку, материнській турботі та любові, батьківській мудрості, повазі старших: «Батьківський поріг», «Для тебе, моя мамо», «Донечка», «Дорога додому», «Колискова для мами», «Країна дитинства», «Мама й тато», «Мамина сорочка», «Наша родина», «Пісня про бабусю», «Пісня про тата», «Подаруйте братика», «Родина», «Рушничок» тощо [6].

Завданням викладача вокалу є не тільки розвинути вокальні дані, музичний слух учня, а й сприяти його морально-естетичному вихованню, художньому розвитку, пробуджувати почуття гуманності, патріотизму, альтруїзму, емпатії, толерантності та відповідальності за власні рішення і вчинки. Тому підбір вокально-художнього навчального репертуару є вкрай важливим.

Таким чином, в навчальний репертуар повинні обов'язково входити твори українською мовою, а також пісні зарубіжних авторів, вивчення яких зробить навчальний процес більш цікавим, сформує інтерес до культури інших країн та сприятиме вивченню іноземних мов.

Отже, зміст вокального репертуару учнів закладів мистецької позашкільної освіти повинен позитивно впливати на загальнокультурний та розумовий розвиток учня, сприяти розширенню кругозору та збагаченню його емоційного та духовного світу.

Список використаних джерел

1. Євстіфеева І.М., Пілявський М.М. Клас сольного співу (академічний, естрадний): програма для ПСМНЗ. Київ: Палитра, 2003. 43 с.
2. Євстігнеева Н.І. Особливості процесу голосоутворення та розвиток вокальних навичок молодших школярів: методичні рекомендації. Полтава: Видавництво ПДПУ імені В.Г. Короленка, 2004. 44 с.
3. Джола Д.М., Щербо А.Б. Теорія і методика естетичного виховання школярів: навч.-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 392 с.
4. Блудова Ю.О. Художньо-естетичне виховання як один з основних чинників гармонійного розвитку особистості // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2015. Вип. 40. С. 64-70.
5. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2005. 360 с.
6. Наталія Май. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.nataliamay.com>

К.Є. Слюсаренко,

студентка Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

науковий керівник: **Л.М. Кравець,**

завідувач кафедри педагогіки та психології, кандидат педагогічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка

РОЛЬ БАТЬКІВ У СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ

Анотація. У статті розкрито суть поняття «соціалізація», її роль у житті кожного індивіда. Подано «інструменти» соціалізації, якими скористались багатодітні батьки та деякі з них розкрито. Висвітлено роль батьків у процесі соціалізації не лише їхніх дітей, а й цілого суспільства.

Ключові слова: соціалізація, батьки, діти, суспільство, сім'я, молодь, індивід.

Постановка проблеми. Говорячи про молодь, ми повинні дивитись на їхнє дитинство, говорячи про їхнє дитинство, ми повинні дивитись на сім'ї, звідки виходить молодь і суспільство в цілому. Саме сім'я відіграє немало роль у формуванні успішної соціалізації населення. На нашу думку, не суспільство має формувати сім'ю, а сім'я має формувати суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціалізації дитини в сім'ї є досить популярною як серед зарубіжних так і вітчизняних педагогів та психологів. Серед тих, хто збагатив скарбницю досліджень з цієї теми були Т. Андреева, А. Макаренко, В. Сухомлинський та багато інших науковців. Найглибше цю проблему з даної тематики розкриває Рав Ашер Кушнір.

Мета статті. Розкрити роль батьків у соціалізації їхніх дітей; показати, що сім'я може впливати на суспільство та змінювати його; розкрити основні інструменти соціалізації.

Завдання. Виявити та розкрити основні інструменти соціалізації, якими скористались і користуються багатодітні батьки.

Виклад основного матеріалу. Спочатку потрібно розглянути такий термін, згаданий нами, як «соціалізація». Соціалізація — процес, завдяки якому індивід набуває знань, цінностей, соціальних навичок і соціальну чуттєвість, які дозволяють йому інтегруватись у суспільство і поводитись там адаптовано [1]. Отже, соціалізація дитини — це гармонійний розвиток, який розпочинається із народження, і в деякій мірі ще в утробі матері. Дитина вбирає, немов губка те, що навколо неї. Засвоєння всіх культурних норм та цінностей того соціуму, в якому вона є. Процес входження в суспільство через розуміння, прийняття та відтворення тих норм, цінностей та ідеалів, якими користується дане суспільство. Соціалізація відіграє важливу роль у житті кожного індивіда. Без соціалізації діти ніколи не зможуть повноцінно взаємодіяти із суспільством, в якому вони живуть. Сім'я — це перша школа соціалізації дитини. Сім'я має бути першим гарантом успішної соціалізації дитини. Даний матеріал взятий із досвіду багатодітних батьків, які визнані на рівні держави як «батьки-герої».

Найперше, що хочеться відмітити — це прийняти дитину. Тут мається на увазі, коли батьки визнають про вагітність, то це треба прийняти, як «нагороду». Є випадки, де діти не були прийняті своїми батьками. Діти це не обов'язково знають, але десь глибоко це відчувають, що потім досить негативно відбивається на їхньому характері та в майбутньому дорослому житті.

Другий інструмент — це повчати дітей. Першим джерелом життєвої необхідної інформації мають бути «батьки», а не «Google». Дуже добре, коли батьки вміють говорити із своїми дітьми про важливі теми, формуючи їхні цінності. «Як правильно користуватись грошима?», «Які мають бути дошлюбні відносини?», «Які навички необхідні для хлопця / дівчини в подальшому житті?» і такі подібні питання повинні обговорюватись, якщо батьки хочуть бачити своїх дітей в майбутньому щасливими.

Третій інструмент — це вміти довіряти своїй дитині. Довіряючи дитині певні завдання, які мають чималу вагу, вона відчуває велику мотивацію до їх здійснення. І завдяки довірі зі сторони батьків, всередині дитини виростає почуття відповідальності. Діти мають бачити, що батьки їм довіряють певні сімейні таємниці, гроші тощо. В таких випадках почуття відповідальності і мотивації виростає удвічі. Звичайно, що це необхідно заслужити перед батьками, і не всім дітям батьки будуть довіряти гроші чи машину. Але якщо батьки хочуть допомогти своїм дітям стати зрілими, то треба їм довіряти.

Обов'язковий інструмент успішної соціалізації дитини, який відіграє найбільшу роль — це любов. Сім'я має бути осередком любові для дитини. Саме в сім'ї дитина має навчитись правильно любити. Любов має бути між батьками. І від батьків до дитини любов повинна проявлятися у вигляді: слів, часу, подарунків, допомоги, дотику (Г. Чепмен «П'ять мов любові»)[2]. Поняття «Любов» сьогодні в уяві багатьох молодих осіб є перевернене. Сім'я повинна це питання вирішити. Для того, щоб «посудина любові» наповнювалась і дитина була впевнена в тому, що її люблять, її треба то обнімати, говорити теплі слова, проводити з нею час, цікавитись її справами.

Висновок. Переконані, що це ті інструменти, які посприяють успішній соціалізації дитини в сім'ї. Сподіваємось, що зможемо переосмислити своє відношення до тої ролі в сім'ї, на якій ми стоїмо. Та кожний батько з матір'ю зрозуміє, що саме від них залежить, розвиток їхніх дітей в суспільстві як особистості.

Список використаних джерел

1. Москаленко В. Соціалізація особистості: монографія. — К. :Фенікс. 2013. — 61 с.
2. Чепмен Г. П'ять мов любові. URL: <http://booksonline.com.ua/view.php?book=118978> (дата звернення: 28.03.2019).

Н.М. Усенко,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов
Сумського державного університету

ІННОВАЦІЙНІСТЬ ЕВРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ

Питання організації самостійної пізнавально-творчої діяльності у межах інноваційних освітніх технологій, зокрема евристичного навчання, недостатньо висвітлені педагогічні умови евристичного характеру, сприятливі для формування пізнавальної самостійності є органічною складовою багатьох питань, пов'язаних з удосконаленням вищої освіти. Саме тому виникає необхідність спрямування педагогічних зусиль на творчу самореалізацію сутнісних сил студентів — їх мотивів, здібностей, практичних умінь, життєвих цінностей, здатності постійно створювати особистісно й соціально значимі освітні продукти. Проблема в тому, що зазвичай самостійна робота на заняттях проводиться традиційними способами, без ініціації активності студентів, у чітких межах наданих ззовні завдань, з контролем з боку педагога. Розроблені в педагогічній науці концепції і технології інноваційної освіти певною мірою вирішують цю проблему, але ще не стали вагомим здобутком педагогічної теорії та освітньої практики.

Аналіз наукових джерел і практики застосування інноваційних технологій для формування пізнавальної самостійності дозволив позитивно оцінити наукові зусилля, які були спрямовані на розв'язання окремих питань актуальної на сьогодні проблеми. Узагальнення результатів наукових досліджень із питань пізнавальної самостійності студентів та способів її формування дозволили встановити, що формування цієї якості найбільш ефективно за умови впровадження пізнавально-творчого евристичного навчання з реалізацією його принципів суб'єктності, особистої ініціативи й значущості продуктів самостійних зусиль, діалогізму, пріоритетів конструктивної та креативної діяльності, спрямованості на творчу самореалізацію суб'єктів навчання.

Разом із тим залишаються малодослідженими питання, що висвітлюють педагогічні умови самостійної діяльності на просторі інноваційних освітніх технологій, зокрема евристичного навчання. Проте саме вони могли б сприяти досягненню основної мети — сформованості дієвої пізнавальної самостійності, що є однією з провідних якостей особистості як самореалізатора власного творчого потенціалу.

Зважаючи на актуальність та недостатню дослідженість проблеми, завдання нашого дослідження полягало у з'ясуванні особливостей формування пізнавальної самостійності в евристичному навчанні та теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування пізнавальної самостійності студентів на просторі евристичної освіти.

Не викликає сумніву наукова новизна дослідження, яка полягає у виявленні особливостей формування пізнавальної самостійності школярів-старшокласників у середовищі евристичного навчання, а саме: навчання вмінь самостійно

визначати мету, завдання, способи самостійної навчальної роботи, творчо переосмислювати та трансформувати одержану інформацію, формувати здатність створювати власні освітні продукти та адекватно оцінювати перебіг і результати самостійної пізнавальної діяльності на основі ретельно створеного діагностичного інструментарію.

Принциповою відмінністю евристичного навчання є те, що студент як суб'єкт навчальної діяльності самостійно, на власний розсуд, обирає мету, засоби й методи розв'язання проблеми, має вміти виявляти помилки і знаходити їх причини, на базі критеріального апарату здійснювати діагностику, самокорекцію та самоконтроль результатів самостійної діяльності. З'ясована безумовна і закономірна тенденція динамічного наповнення самостійної діяльності студентів у середовищі інноваційного навчання творчим змістом та евристичними способами роботи.

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити такі **висновки**:

1. Доведено, що першочерговим мотиваційним чинником, який породжує пізнавально-творчу активність студентів у сприйнятті чужого і створенні власного продукту, є усвідомлення особистої значущості цього продукту: для чого це мені потрібно? Важливе значення у формуванні та розвитку мотивації самостійної пізнавально-творчої діяльності студентів відіграє процес самостійного визначення мети діяльності (цілепокладання). Під метою розуміється передбачуваний результат дії, спрямованої на предмет, за допомогою якого людина має намір задовольнити ту або іншу потребу. У процесі розв'язання завдання студентами надавалася можливість переформулювати мету або поставити свою власну. Уміння ставити мету — показник зрілості мотиваційної сфери тих, хто навчається, здатність до цілепокладання — один із вольових компонентів мотивації.

2. Дидактичне забезпечення поглибленого й тривалого занурення студентів у значущу для них самостійну пізнавально-творчу роботу за допомогою комплексу мотивів і механізмів творчої діяльності впливає на успішне розв'язання проблеми, спонукає їх до розгляду пізнавальних питань із декількох сторін, відтак вони послідовно переходять від простого до більш складного рівня. Проблема слід формулювати таким чином, щоб вона викликала гостру зацікавленість, а її розв'язання стало б для студентів потребою та принесло їм інтелектуальне задоволення, насолоду.

3. Проведення моніторингу і здійснення корекції рівнів сформованості пізнавальної самостійності студентів забезпечують не лише кількісний аналіз результатів їхньої самостійної пізнавально-творчої діяльності, а й якісний. Викладач має підкреслювати позитивні моменти діяльності, обґрунтовувати причини недоліків творчого продукту, а не лише констатувати їх наявність. Оцінювання на критеріальній основі дає можливість студенту побачити особистісний навчальний приріст відповідно своїх попередніх досягнень, що достатньо сильно стимулює до продовження пізнавальної діяльності та успішного формування пізнавальної самостійності.

Отже базові потреби людини (самореалізація, самоактуалізація, самоствердження) можуть бути здійснені тільки завдяки такій якості особистості, як самостійність. Розвиток пізнавальної самостійності являє собою поступовий перехід від дій, які виконуються лише під керівництвом педагога, до пізнавальної діяльності, яка ґрунтується на самостійному, творчому підході до виявленого і поставленого навчального завдання.

УДК 378.016:801.8-028.13:316.77]-057.875-054.6

Т.Г. Якутіна,

старший викладач, Запорізький державний медичний університет

НАВЧАННЯ КОМПРЕСІЇ ТЕКСТУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ – ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН

Анотація. В даній праці розглядаються питання формування мовної компетенції у студентів-іноземних громадян на заняттях української мови як іноземної. Звертається увага на ефективність використання при вивченні та компресії наукових, навчально-фахових текстів різних видів завдань для формування у студентів умінь аналізувати та синтезувати інформацію взагалі.

Ключові слова: компресія, лексико-граматичні завдання, мовна компетенція, навички, вміння, формування, мовлення, українська мова як іноземна.

Формування у студентів — іноземних громадян навичок роботи з науковим текстом є одним із провідних завдань навчання української мови в закладах вищої освіти України і зокрема в Запорізькому державному медичному університеті.

Цій роботі приділяється велика увага з боку керівництва та викладачів кафедри мовної підготовки університету на всіх етапах навчання, починаючи з першого курсу. Щоб студенти досконало вміли читати, розуміти, аналізувати, коментувати науковий текст, складати та записувати тези, плани (питальний, називний), конспектувати, анотувати, реферувати тексти, їх необхідно навчити розрізняти мовленнєві стилі, структуру тексту, розрізняти види інформації: основну, додаткову, дублюючу. Дослідженням питання класифікації текстів займалися М.М. Бахтін, Н.М. Ларіохін та інші. В залежності від змісту, інформацію розподіляють на фактографічну (про факти, явища, процеси, події), логіко — теоретичну (інтерпретація фактів, повідомлення про способи отримання інформації) інформація, що оцінює певні події, стани тощо. Тому студенти, які вивчають мову і працюють з навчально-науковими текстами, мають розумітися на цих видах текстової інформації. Такі знання допоможуть студентам орієнтуватися в тексті, правильно скорочувати його, або робити компресію шляхом виключення другорядної інформації.

Термін «компресія» в лінгвістиці лише в середині ХХ століття, але до сьогодення не існує однозначного дня не існує його однозначного тлумачення. Дослідники в галузі лінгвістики говорять про різні види компресії і визначають такі явища як скорочення, стискання, редукція, заміщення, з'єднання,

згортання, стягування та інше. У визначенні поняття компресії, з нашої точки зору, дефініція, сформульована М.В. Умеровою влучно відображає це явище при роботі з науковим стилем тексту: «Компресія — це обумовлене законами мовної економії, вимогами жанру, особливостями інформаційного носія спрощення в процесі обробки або породження тексту, його поверхневої структури — за рахунок підвищення інформативності мовних одиниць і уникнення тих елементів, які можуть бути відновлені з невербальної частини тексту, без зміни його інформаційного змісту в порівнянні з вихідним текстом або нейтральною стилістичною нормою» [5]. Таким чином, компресія — це одна з важливих тенденцій у функціонуванні мови, яка проявляється по-різному в різних функціональних стилях.

В науковому стилі явище компресії зустрічається часто і є розповсюдженим засобом для роботи з науковими матеріалами, інформацією. В процесі навчання української мови студентів-іноземних громадян робота з навчально-фаховими і науковими текстами не може бути повною і ефективною без застосування такої форми як компресія тексту. Результативне застосування на заняттях різних видів роботи з компресією тексту стане свідченням того, наскільки студенти сприймають, розуміють та можуть аналізувати прочитану інформацію.

Згортання, стискання або компресія тексту — це перетворення тексту-першоджерела у вторинний текст. Останній є меншим за обсягом і розкриває основні положення та змістову структуру первинного тексту на основі виділення і опису його основної інформації. Тому притекстові завдання можуть формуватися наступним чином: 1) знайдіть та виключіть додаткову інформацію, що не впливає на хід авторської думки і розуміння тексту (вступні слова, однорідні члени речення, тощо); 2) знайдіть та об'єднайте речення, що висловлюють одну й ту саму думку; 3) спростить складні речення, замініть однорідні члени одним узагальнюючим словом.

Після виконання вищенаведених вправ студенти вже будують такі вторинні тексти, як план (називний, питальний, тезисний), конспектують текст на заняттях з аудіювання, на третьому курсі пишуть анотацію до текста.

Звичайно, щоб написати план до текста, у студентів, спочатку, мають бути сформовані такі навички, як читання, розуміння про що йде мова. Розробляючи та готуючи завдання до текста для студентів україномовної форми навчання, можна дотримуватися приблизного алгоритму: виділити змістові частини тексту, коротко передати їх зміст, знайти в кожній частині головну (нову) та другорядну інформацію тексту, знайти ключові слова, визначити тему висловлювань, розділити висловлювання на змістові частини.

Є підстави вважати, що цей вид роботи дає змогу відпрацювати мовленнєві вміння: визначення теми, з'ясування головної думки, розподіл тексту на змістові частини, визначення частин мов, що виражають мікротеми тексту, формулювання питань до висловлювань (скласти питальний план), складання називного плану до текста, схематичне відображення послідовності мікротем [3, с. 123]. Важливо пояснити, що компресії тексту та складанню плану обов'язково передують вправи на вдосконалення лексико-граматичних навичок студентів, повторення різних видів

конструкцій наукового стилю мовлення. Наприклад, знайти в реченнях визначення та замінити синонімічними моделями: що називається чим - що є чим, або відігравати важливу роль, мати важливе значення — виконувати функцію та ін. Обов'язковими є вправи на узгодження головних та другорядних членів речення, керування дієслів. Отже, перед тим, як стискати текст шляхом виключення, узагальнення або заміни, слід проаналізувати структуру як простих, так і складних речень, що допоможе студентам знаходити синтаксичну основу. А це і є ключиком до опанування вмінь подальшої компресії тексту.

Також в роботі з навчально-фаховими та науковими текстами з метою відпрацювання швидкого розуміння прочитаної інформації, вміння використовувати сполучники та інші словосполучення для зв'язку між частинами тексту можна дати студентам наступні завдання, як то розмістити абзаци тексту в логічній послідовності, доповнити кожную частину текста реченням, що сполучить його з іншою частиною.

Коли буде виконано всю роботу з текстом і студенти матимуть перед собою стиснутий або вторинний текст, а в нашому випадку план, то можна, при наявності часу або як домашнє завдання знову розширити та перетворити текст в початковий. Такий вид роботи гарантовано сприятиме вдосконаленню комунікативної компетенції, підвищить рівень володіння науковим стилем мовлення.

Отже, при складанні плану студенти, що вивчають українську мову як іноземну звертають увагу на структуру тексту — вступ, основну та заключну частини, вчать скорочувати і розширювати окремі частини, доповнювати, запам'ятовувати та розповідати утворений вторинний текст. Вправи допомагають формувати навички продукування монологічного висловлювання [7, с. 55] і відіграють важливу роль при навчанні студентів — іноземних громадян української мови, бо останні через відмінності мовного ладу не мають загальної уяви про закономірності структури тексту, знань про механізми сполучення його частин, не можуть зв'язати його частини, а тому не можуть підпорядковувати свої висловлювання певній темі та головній думці. Складаючи різні види плану і готуючи усне відтворення отриманої інформації, студенти вчать вибудовувати логічно зв'язаний текст, послідовно переказувати його, користуватися різними типами мовлення та вибирати різні засоби зв'язку між фразами.

Описана у статті низка завдань при роботі з текстом, інші види робіт при підготовці навчальних матеріалів викладачами кафедри спираються на сучасні педагогічні дослідження, вимоги європейських стандартів з мовної підготовки і сприяють формуванню універсальних умінь студентів, тобто аналізу та синтезу отриманої інформації.

Відтак, можна впевнено стверджувати, що за думкою сучасних дослідників, наприклад, Хуторського А.В., робота над аналізом та синтезом тексту допомагає студентам більш повно та всебічно розуміти дійсність, сприяє критичному сприйняттю інформації, дозволяє формувати та висловлювати міркування, висновки тощо. Такі вміння слугують основою метапредметної компетенції, бо навчання української мови студентів-іноземних громадян є не кінцевою метою, а засобом для отримання ними медичної професії.

Список використаних джерел

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид-ня С.Ю. Ніколаєва // К.: Ленвіт, 2003. — 273 с.
2. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках. Опыт философского анализа / М.М. Бахтин. — Режим доступа: <http://www.infoliolib.info/philol/bahtin/probltext.html>
3. Стилiстика дiлової мови / Г.Й. Волкотруб. — К. МАУП, 2002. — 208 с.
4. Фахова українська мова : навч. посiбник / Л. А. Васенко, В. В. Дубiчинський, О. М. Кримець ; Нац. техн. ун-т «Харків. полiтехн. ін-т». — Київ : Центр учбової лiтератури, 2008. — 272 с.
5. Языковая компрессия: виды и уровни реализации / Умерова М.В. — М.: Национальный исследовательский университет. ВШЭ, 2001. — 51 с.
6. Метапредметное содержание и результаты образования / А. В. Хуторской. — Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2012/0229-10.htm>

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

В.А. Гончарук,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ВНУТРІШНІЙ СВІТ ПЛУЖНИКОВОГО ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ

Ліричному героєві Євгена Плужника характерне захоплення неабиякою силою життя, постійним безперервним процесом творчого розвитку. У нього життя протистоїть усьому сталому, закріпленому. Вітаїстична сила присутня у кожній клітині людини, вона закликає до сприймання життя не розумом, а естетичним чуттям. Прекрасне в житті у вірші *«Розпочинає дні гудок ошостій»* (збірка «Дні») — це світанок, «синьоокий ранок», який поет, на думку Г. Токмань, передає мікрообразами-враженнями різного стилістичного характеру: народнопісенного — «роси ще вітер не допив», вишуканометафоричного — «пливуть рожеві зграї голубів», впізнаванопрозаїчного — «Ще пішоходи холодом укриті, — // На передмісті десь ірже лоша...» [3, с. 72]. Але Плужниковий ліричний герой дуже гостро відчуває швидкоплинність цієї краси: «І хочеться сказати кожній миті: / Не поспішай!» [2, с. 145]. Та, звичайно, життя — це не тільки краса, а й прояв вітальних інстинктів, як-от: «синьоокий ранок мов засліп» серед базарного пороку. Прозаїчною, а не виявом краси, для Плужника є «купівля й продаж — боротьба за хліб» [2, с. 145].

Ліричний герой Є. Плужника відрізняється від інших тим, що він не має в собі нічого героїчного: він не воїн і не натхненник на подвиги, «не відсторонений від світу мудрець і не протестант-пасіонарій» [3, с. 73]. Про нього сказано в таких рядках: «Знаю, сіренький я весь такий, / Мов осінній на полі вечір...», «Я тихенький, тихенький. Тихіш од трави... / Взагалі я дуже тихенький» («Галілей») [2, с. 145]. Він — шелерівська людина, в якій енергія витіснених пристрастей вивільнилася для всеосяжного в любові духу, це поет зі зболених за всіх серцем.

У низці творів Є. Плужник протиставляє ідею цінності людського життя пропаганді класової ненависті. Такі мотиви звучать у поезіях *«Уночі його вели на розстріл...»*, *«А він молодий-молодий...»*, *«Сідало сонце...»*, *«Впало —*

ставай до стінки!...», «Ще в полон не брали тоді...», «Притулив до стінки людину...» та інших [2].

Ліричний герой твору *«Все більше спогадів і менше сподівань...»* сумує з приводу швидкоплинності життя, його трагізму: *...Як непомітно ближчає та грань, / Що жде за нею прикінцевий спокій [1, с. 535].*

Приречений і герой поезії *«А він молодий-молодий»* з неголеним пухом на обличчі, хто «ще вчора до школи ходив». Однак смерть він зустрічає з сонячним сміхом, адже «біль не навіки». Поезія *«Сідало сонце...»* розкриває страшні реалії доби, коли не вирішували, «хто з них винний, а хто з них правий! / — З-під однакових стріх», а знищували в ім'я революції. І вже на ранок генерал задоволено повідомить про масові розстріли [2].

Про драматичні суперечності пореволюційної дійсності й протистояння сумнівів та надій, що роздирають серце поета-гуманіста, ідеться в поемі *«Галілей»*. У ній ліричний герой — це людина, що живе в часи НЕПу. Він ходить по нічному Києву, роздивляється освітлені вітрини розкішних ресторанів, темні провалля вулиць, гущу «давніх повій і нових авто», фіксуючи власні враження в душі. Поет описує духовну деградацію та моральний занепад людей. Він зображує їх як натовп без милосердя, співчуття, толерантності. Митець протиставляє себе тим, «чиї щелепи, мов обценьки». Часом ліричний герой асоціює себе з голодним вовком. Як первісна людина, він усвідомлює, що суспільство живе за хижацькими законами, і протистояти їм він не здатний. У такому середовищі йому байдуже «чи то жити, чи вмерти...». Ліричний герой описує себе: *Я тихенький, тихенький. / Тихіш од трави... / Взагалі, я дуже тихенький [1, с. 527].* Він разом із упослідженими, голодними, безрукими, сліпими, зневаженими, знедоленими, зацькованими життям: *Ну, а я, хто обідає раз на три дні, / Інакше не можу! [1, с. 527].*

Злидні й хронічний голод загострили його первісні відчуття, і він усвідомлює себе безсилою комахою на тлі безмежної землі: *Комашинка маленька я / На твоїй байдужій руці... [1, с. 527].*

Ліричне «Я» в аналізованій поемі оповите трагізмом: через свій високий дух герой такий «тихенький» посеред розбурханого моря вітальних інстинктів часів більшовицького непу. Трагізм ліричного героя в тому, що дух є могутнім в ідеальній сфері ідей та цінностей і слабким — у реальному житті, де панують інстинкти, пристрасті та спонуки. М. Шелер у своєму вченні про «порив і дух» говорив, що чим вище людина підноситься у своєму духовному розвитку, тим більше вона слабшає життєво. Сутністю людини, що вивиснує її над твариною, є всеосяжний, проте немічний дух [4, с. 174].

Засилля вітальних інстинктів, яке панує в часи безкультур'я і безробіття, автор зображує через мрію персонажа вижити. Це бажання робить все навколо другорядним, менш вагомим: *Головне — заробив і з'їв / І щоб трошки здоровий! [1, с. 527].*

На поетове переконання, коли цей принцип переможе, «Коли там, де серце колись, / Буде клаптик такої фрази», в людині зникне все Людське.

Та врешті-решт у моторошному спокої мертва свідомість ліричного героя благає лише про одне: *Дайте шматочок щирости! / О, коли б серцем вирости / До безмежної, як біль, тишини!* [1, с. 527].

Поема «Галілей» привертає увагу ще й тим, що не має зовнішнього сюжету, а дію твору перенесено в душу ліричного героя, який розмірковує над одвічними проблемами людського буття. Епіграфом до твору автор взяв рядки М. Некрасова: «От ликующих, праздно болтающих, / Обагряющих руки в крови, / Уведи меня в стан погибающих / За великое дело любви», які підказують, що ліричний герой не належить до «сильних світу цього», які вирішують долю інших.

Проте саме він (ліричний герой) і є образом справжнього патріота, людини, не байдужої до своїх співвітчизників, до минулого і майбутнього своєї землі. У цілому поема має досить оптимістичне звучання: поет вірить, що будуть вигнані геть «похмурі» — гнобителі, володарі, егоїсти; будуть увінчані славою герої, «хто, вірні меті, йшли безупинно до неї»; помилувані, але не виправдані, обивателі, які «не відали, що творили»; і нарешті, відбудеться справедливий присуд таким, як ліричний герой поеми («не герої, не жертви... ми так собі»...): не виправдуючи, мабуть, їхню надмірну «тихенькість» і «маленькість», їм все ж з глибоким співчуттям скажуть: відпочиньте.

Поезії «*Я знаю...*», «*І ось ляжу...*» сповнені трагічним оптимізмом. Автор вірить, що кров зійде пшеницями, а над усім запаує любов. Ліричний герой митця готовий лягти родючим гноєм, щоб розквітли нові жита. Він, не вагаючись, віддасть життя в ім'я нових посівів [2]. Герой Євгена Плужника — близький до народу, про це він говорить у віршах «*Я — як і всі*», «*Сідало сонце...*» та інших. Життєві трагедії, нещадна доба зламали його, відібрали енергію: «Знесилений, німий, бездушний майже...», — зізнається він читачеві у власному фізичному і моральному виснаженні [2].

Митець прагне гуманізму, зверненого до кожної людини, яка опинилася у вирі терору й репресій і була безсилою захистити свою честь, гідність, життя. Поет-філософ Плужник розкриває протиріччя між справжнім сенсом людського життя та його нікчемними зовнішніми виявами. Це, зокрема, спостерігаємо у творі «*Для вас, історики майбутні...*». Ліричний герой цього вірша не може навіть підібрати відповідних слів, які б передали драматизм епохи. На відстані все здається більш простим, зрозумілим. Тому легко буде майбутнім історикам писати «рядки холодних слів» про часи громадянської війни. Але для тих, хто скроплював землю своєю кров'ю, віддавав душу боротьбі, — це було життя, сповнене жаху й болю. Автор хоче, щоб нащадки, які будуть жити «серед родючих вільних нив», не забували цього.

За словами Ж. Ящук, вірші Плужника «нагадують свідоцтва емоційного літописця, котрий мужньо констатує, однак нічого не поціновує. Ситуація настільки складна, що оцінювати будь-що — відповідальність непосильна для автора, проте змодельовані події епохи вражають до глибини душі, дивують так, що про них не можна не писати. При цьому війна трактується як соціальне лихо. В уявленні про перевагу суб'єктивної ідеї у свідомості авторського «я» — в бутті або у свідомості ліричного героя дають нам художнє втілення трагічності

конфлікту між суб'єктивним і об'єктивним сприйняттям ситуації ліричним героєм» [5].

Отже, Є. Плужник створив особливого ліричного героя — особистості у вирі екзистенційного протистояння. Головними рисами характеру такого героя стали відчуження, самотність, нудьга, біль, а також вміння робити вибір в екстремальних ситуаціях. Його ліричний герой перебуває у постійній напрузі, сприймає негативні явища як загальнолюдську драму, він непокоїться через дисгармонійність та асиметричність світу.

Список використаних джерел

1. Жулинський М. Українська література: творці і твори: учням, абітурієнтам, студентам, учителям / М. Жулинський. — К.: Либідь, 2011. — 1152 с.
2. Плужник Є. П. Поезії / Є. П. Плужник. — К.: Радянський письменник, 1988. — 415 с.
3. Токмань Г. Жар думок: Лірика Євгена Плужника як художньо-філософський феномен: монографія / Г. Токмань. — К.: ВЦ «Академія», 2013. — 224 с.
4. Шелер М. Избранные произведения: [пер. с нем.] / М. Шелер. — М.: Гнозис, 1994. — 490 с.
5. Ящук Ж. «...Я справжнім болем догорів». Особливості екзистенціальної художності Є. Плужника / Ж. Ящук // Слово і час. — 1994. — № 2. — С. 68.

М.Є. Максюта,

доктор філософських наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

“СРОДНА” ПРАЦЯ У “ПЛОДОНОСНОМУ САДУ СУСПІЛЬСТВА” ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Філософська творчість Г. Сковороди, обстоювані ним філософсько-світоглядіві засади життєбуття спрямовані до людей щирих, відкритих, добродішних, життя й діяльність яких є важливішою складовою суспільного організму, але які, отже, закорінені в історичних і культурних умовах буття суспільства. Мислитель наголошував, що вибір людиною свого, “сродного” життєвого шляху, сфери “природовідповідності” праці є вихідною і визначальною засадою уникнення можливої втрати себе [1, с. 418]. Розмаїте, надзвичайно складне суспільне буття може й повинно відображатися у світлі зазначених підходів як “годинниковий механізм”, — але лише за умови, що люди у такому суспільстві за їхньою життєвою позицією відповідні до особливостей його функціонування, дотримуючись гідних вимог та обов’язків життєздійснення. Адже не випадково Г. Сковорода постійно у своїх діалогах, трактатах та листуванні наголошує на наступному: “Моя розмова стосується лише людинолюбних душ, чесних станів і благословених видів промислів, які не суперечать Божому й людському законові, а складають плодотворний Церкви, ясніше кажучи, суспільства сад, як окремі частини складають годинниковий механізм” [1, с. 418]. І тому він, разом з тим, застерігає від спокуси засвоєння “букваря” недостойних людини життєвих норм: “Перший ганок і передухіддя, що веде до пагуби, і сама

найперша навичка, ніби буквар, що вчить нас бути супостатами Богові, отака: А. Входити у неспоріднену статть. Б. Нести посаду, супротивну природі. В. Вчитися тому, до чого не зроджений. Г. Дружити з тими, до яких не є народжений. Ці-бо доріжки є прямий шлях до нещастя” [1, с. 418].

Зокрема, у зазначених положеннях вимальовуються істотні відмінності підходу українського мислителя до розуміння проблеми людини та шляхів її вирішення від ідей і концепцій західноєвропейських просвітників XVIII століття. Матеріальні, світські інтереси та відповідна поведінка людини не є і не можуть сприйматися як визначальні спрямовуючі життєдіяльності та природи людини, навпаки, якраз за її вільною природою гідне життєздійснення її повинно розгортатися відповідно до її внутрішніх схильностей, зрештою, за принципом “сродної” праці. Г. Сковорода обстоював положення, що кожна людина може й повинна оволодівати можливостями щасливого життя завдяки відповідно освоєній якості своєї праці, як необхідної основи життєздійснення — необхідності за її природою “сродної” праці. Тому якраз концепція “сродної” праці у першу чергу, на наш погляд, демонструє глибинну унікальність єдності життя й філософської творчості українського мислителя, геніальність філософських прозрінь якого у тому й полягала, що він зумів артикулювати на всезагально значущих людиностверджувальних вимірах праці, як життєбуттійнісного чинника розвитку людини й суспільства, умови гармонізації їх взаємодії. У відношенні “людина-світ” у якості беззаперечно визначальної, “вихідної” постулюється природа людини, наскрізними ж для останньої розглядаються засновані на пізнанні себе прагнення до щастя, гідною якого утверджується людина “істинна”, спмагаючись пізнавати свій внутрішній світ схильностей до “сродної” праці та зреалізування відповідного способу життя. Бо світське життя — це світ зла, і, як будь-яке зло, українським мислителем цей світ проголошується абсолютно неприйнятним, таким, що має піддаватися моральному засудженню, на чому постійно артикулюється у його і поетичних, і філософських творах. Прояви тілесності, чинники чуттєвого сприймання явищ світу, інтереси й потреби, зініційовані та сформовані в умовах матеріально-речовинного світу розглядаються як другорядні. Людину можна й необхідно пізнавати й розуміти у вимірах духовності, моральних засад її життєздійснення — духовність та моральність є панівними для людини. А отже, пізнавати людину — значить пізнавати людину “істинну”, її внутрішнє, “сердечне” життя, пізнавати свого Бога: наскрізним для філософської творчості Г. Сковороди було положення, що “Істинна людина і Бог - тотожні”. А феномен праці у міркуваннях українського мислителя набуває, відтак, духовно піднесених вимірів і смислу.

Епіцентром “впорядкованого” суспільства розглядається характер праці, якій людина присвячує своє життя. Закономірно, що зростання кількості членів суспільства, зайнятих відповідною їхній природі працею, сприятиме влаштуванню та зміцненню “суспільного механізму”. Адже цей “механізм” є надійно налагодженим, “коли кожна людина не лише добра, а й споріднену собі, розлику по всьому складу діла, відправляє роботу” [1, с. 418]. Суспільна, “загальна” потреба “природовідповідного” виконання кожним *своєї* трудової діяльності,

тобто здатність бути фахівцем за покликанням, є, по суті, життєвим практичним чинником реалізації прагнення людини бути щасливою на засадах самопізнання та засвоєння своєї “сродності”. У світлі цих положень Г. Сковорода наголошує, що суспільна, “загальна” потреба у “спорідненій роботі” — це “благодійство і послуга. Не дивно, що в стародавніх римлян як потреба, так і благодійство означалося словом *officium*” (моральний обов’язок) [1, с. 418–419]. “Споріднена” праця — умова доброчинності у першу чергу тому, що ця праця є чинним добром для самої людини, суб’єкта праці, пробуджуючи та зміцнюючи її “природні” внутрішні якості і тому — сповненого радості та смислу її життя. Щасливою може бути лише глибоко закорінена завдяки своїй “сродній” праці людина в “механізмі” суспільного буття.

Закономірно, що і “сутність нещастя” український мислитель прямо й безпосередньо пов’язує з тим, наскільки високу посаду, не відповідну їй за природою, *посідає людина*. Бо ж при цьому, по-перше, з необхідністю втрачається даний за природою “скарб”, коли людина змушена працювати в зовсім іншій сфері, а, по-друге, неналежним виконанням своїх трудових обов’язків шкодять суспільству, “ображаючи друзів та родичів, співвітчизників та іноземців”. Зайнятий “не сродною” роботою працює погано, позбавлений “завзятості” й невтомності, не має любові до своєї праці. “Звідки ж з’явиться працелюбність, коли немає бажання і старанності? Де ж візьметься бажання без природи?” [1, с.419]. Якраз тому визначальним екзистенційним чинником життєбуття “чесних станів і благословенних видів промислів” і є закорінені в людській природі “бажання та старанність”, як джерело “працелюбності”: внутрішня природа людини, яка тому й повинна усебічно пізнаватися, синтезує й спрямовує, зміцнюючи, потреби “сродної” праці. Відтак, наскрізно життєбуттєвним, за Г. Сковородою, є послідовність: “природа” людини, як “матір бажання”, на її основі “започаткування, схильність і рух” та бажання, “сильніше неволі”, коли у підсумку вона “прагне до праці та радіє з неї, як зі свого сина” [1, с.419]. Праця як чинник “природозакоріненості” людини, реалізації проявів її відповідності своїй природі набуває високого морально-філософського статусу, достойного життєздійснення. Тому в філософсько-антропологічних пошуках Г. Сковорода феномен “сродної” праці реалізується водночас і як спосіб утвердження “істинної людини”, і возз’єднання людини та суспільства умовами оптимального функціонування останнього — налагодженим “рухом суспільної машини”. “Праця — живий і невмирущий рух усієї машини, доки не довершиться справа, що сплітає творцеві своєму вінець радості. Коротко кажучи, *природа* наснажує до діла і зміцнює до праці, роблячи її солодкою” [1, с. 419].

Список використаних джерел

1. Сковорода Г. Розмова, названа алфавіт, або буквар миру // Сковорода Г. Твори. — У 2-х т. — Т. 1. — К.: Обереги, 1994. — С. 413–463.

М.О. Остапович,

викладач Вищого державного навчального закладу України
“Буковинський державний медичний університет”, м. Чернівці

СТИЛІЗАЦІЯ ЯК МАРКЕР ІРОНІЧНОЇ ІНТЕНЦІЇ НАРАТОРА В ПРОЗІ С. ДИГАТА

Інтертекстуальність наративу можуть забезпечувати різні художні прийоми, зокрема іронія, адже «бути іронічним насамперед означає мати на увазі ще щось поза висловленим чи написаним, вказувати на присутність додаткових, найчастіше альтернативних сенсів, втім, не обов'язково їх приховуючи і дезінформуючи читача» [4, с. 3]. Для читача-реципієнта найважчим моментом в подоланні поля смислів тексту постає розкодування місць, що містять іронічну інтенцію. Маркером наявності іронічного в наративі може слугувати стилізація як окремий художній засіб.

Варто зазначити, що існують певні різночитання цього поняття і, як зауважує О. Кубасов, «говорячи про стилізацію, в одних випадках мають на увазі жанр, в інших вона виявляється синонімом процесу, в третіх — якістю літературного твору, в четвертих — певним конструктивним домінантним принципом стилю, що може проявлятися в різних жанрах» [3, с. 116]. Уточнимо, що в дослідженні використовуємо поняття «стилізація» як таке, що позначає ряд лексичних і синтаксичних засобів, які створюють можливості до непрямого розуміння висловленого, відсилають до чітко окресленого, але безпосередньо не названого персонажа цього ж чи іншого загально відомого мистецького твору, типу художнього мовлення мають приховане значення та беруть участь у формуванні іронічної інтенції висловленого.

Стилізація як локальний (важливий для конкретного місця наративу [5]) та глобальний (такий, що впливає на зміст всього наративу) засіб формування іронічних смислів часто використовується в прозі польського письменника середини ХХ століття С. Дигата. Наратор демонструє можливості стилізації в кілька способів:

1) вигадує біографії реальним персонажам в стилістиці польського романтизму: виняткові страждання заради високих моральних цілей (вторинний наратор; йдеться про глобальний характер стилізації та іронії, що натякають можливі трактування всього тексту);

2) повтор етикетних реплік (іронізування над суспільним класом: іронія щодо знаті та пів божевільних соціальних низів).

Поява в тексті вторинного наратора у романі «Прощання» Станіслава Дигата має цікаве іронічне забарвлення: «Слухай, тату, Лідка — з бідного середовища, її батько був робітником на Віленській залізниці, де отримував копійки, постійно боровся з бідністю, а потім почав пиячити з відчаю і ненависті до світу. Коли Лідка була дитиною, то вірила, що світ — благородний, красивий,

слухала, що казав їм ксьондз в початковій школі ... і зовсім не має значення, чи так все було чи інакше...» [2, С.68-69]. З контексту читач розуміє, що наратор вигадав всі факти біографії героїні. Важливим нюансом всіх подібних вставок у романі є точне цитування, чи перефразована версія останнього речення, яке стосується правдивості: істина не має значення. Тож у випадку вставних оповідей, що стилізовані (епігонство) під романтично-просвітницькі розповіді часів Молодої Польщі, іронія стосується самої можливості виразити щось правдиво: реальність втратила значення, адже в новому світі (після II Світової війни) можливо все.

Діалоги в романі побудовані на прийомі повтору, а діалоги під час знайомств чи зустрічей після тривалих розлук — на повторі етикетних запитань ввічливості. Прикладом іронічно стилізованого етикетного діалогу слугує розмова з власницею вілли «*Quo vadis?*»: «- А коли ваша дружина знайдеться, то сюди прийде? — Так, ми домовилися, якщо загубимося, то зустрінемося у вас. — О, у мене. Це дуже добре, що у мене. — А собака? — Собака теж прийде, коли знайдеться. — О, і добре вона себе почуває? — Чудово. Шість разів народжувала з того часу щенят. Ми їх продавали і на ті гроші жили. — О, дивно, дуже дивно, це ж була не сука, а кобель. Але в світі трапляються дивні речі...» [2, С. 133—134]. Нелогічність всього сказаного оповідачем та реакція прийняття перетворюють етикетні формули на стилізований синонім світогляду хворої людини. Іронія в тому, що однаковою мірою неадекватними є і оповідач, і співрозмовник, хоч оповідач ніби й займає позицію награного безумства (мовна маска).

Зауважимо, що для польської літератури 30-50-х років основоположною рисою є розрив із традицією попередників (творчість Вітольда Гомбровича, Станіслава Дигата). Прийом стилізації забезпечує фокусування точки зору [5] читача на конкретній реалії минулого, показує авторське спрямування іронічної інтенції. За влучним спостереженням М. Бахтіна, «стилізація стилізує чужий стиль у напрямку його власних завдань. Вона тільки робить ці завдання умовними» [1, с. 258]. Отже, можемо стверджувати, що в прозі Станіслава Дигата стилізація виконує декілька функцій: допомагає ідентифікувати частину тексту як таку, що містить іронічну настанову; показує спрямування іронічної інтенції; детермінує ставлення на ротора до попередньої культурної епохи та сучасної йому реальності.

Список використаних джерел

1. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского / М.М. Бахтин. — М.: Худож. лит., 1972. — 434 с.
2. Дыгат С. Прощание. Кишинев: Картя Молдовеняске, 1981. — 427с.
3. Кубасов А.В. Проза Чехова: искусство стилизации / А.В. Кубасов. — Екатеринбург: Уральский государственный педагогический ун-т, 1998. — 399 с.
4. Семків Р. Іронічна структура: типи іронії в художній літературі. Київ: ВД «КМ Академія», 2004. — 135 с.
5. Шмид В. Нарратология. Москва: Языки славянской культуры, 2008. — 304с.

О.М. Соколова,
аспірантка гуманітарно-педагогічного факультету
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ВІТЧИЗНА, ОСОБИСТІСТЬ, ГРОМАДЯНСЬКІ ЦІННОСТІ: ЧИННИКИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЄДНОСТІ

Буття людини в суспільстві може, а, зрештою, й повинно відзначатися якістю особистісності, як адекватного способу відкритості та самореалізації індивідуальності в суспільних, національно-культурних процесах.

Серед актуальних історико-філософських та соціальних проблем пильна увага в сучасних дослідженнях, зокрема, приділяється походженню, історичному генезису, умовам і перспективам формування громадянського суспільства та правової держави. Суспільство упродовж історичного розвитку проходить різні етапи утвердження, вироблення історично, етнокультурно визначених форм та інституцій взаємодії із природою. Громадянське суспільство зароджується в умовах нової та новітньої західноєвропейської історії. Його визначальний репрезентант — активні прояви в усіх сферах життя людини як громадянина, вільної індивідуальної особистості, яка, володіючи правами, демонструючи відповідний рівень розвиненості свідомості та зобов'язальності, розуміння особливостей і тенденцій суспільства, спрмагається брати на себе відповідальність — людини-громадянина, як епіцентру соціокультурних процесів, відзначеної якостями громадянськості. В період новочасної західноєвропейської історії, зокрема, у працях Ж.-Ж. Руссо поняття *людини як громадянина* набуває у першу чергу практичного значення в контексті її суспільно-політичної ролі в утвердженні та функціонуванні держави. Кожен громадянин - учасник процесів функціонування держави, лише завдяки цьому влада у суспільстві може вважатися законною, причому дана участь громадян має бути прямою, а не через систему представництва. Але звідси випливало, що “суспільство громадян”, як громадянське суспільство збігалось із державою. Однак, слід наголосити, що в зазначений період в глибинах суспільного буття мали місце істотні зрушення, що пов'язувалися з проявами людини, *покликаної і спроможної бути громадсько-політичним учасником*, і це також засвідчувало про доконечність більшої відмінності між власне життям громадянським та існуванням держави.

Критерії прогресивності соціально-філософських концепцій засновані на, у першу чергу, обстоюванні самодостатності свободи в усіх сферах життєдіяльності людини і суспільного буття, міжособистісних відносин та існування спільнот: завдяки реалізації свободи самоздійснюється людина в усіх без винятку аспектах її існування і як особистість — у проявах внутрішніх, інтелектуально-духовних, свого сумління, і в сферах суспільно-політичній та матеріально-виробничій. Тому якраз людський індивідуум та його права, як вищі цінності, можуть і повинні розглядатися в статусі беззастережно пріоритетних у відношеннях із нацією, суспільством, державою чи окремими об'єднаннями і групами: права і свобода людського індивідуума є тим незмінним за жодних умов стрижнем, навколо якого,

“горизонтально” та “вертикально”, можуть і повинні об’єднуватися усі форми суспільного буття, політичної активності та культурної творчості, зманифестовуючи ідеї гуманізму, демократії і свободи.

У новій та новітній історії національна держава, національна культура конституювалися в статусі визначальних умов буття людини і суспільства. З одного боку, беззаперечна взаємозініційованість історичного поступу громадянських цінностей та політичних структур і розвитку індивідуально-особистісних якостей, а з іншого боку, і доконечність також із врахуванням внутрішніх потреб поглиблення та інтенсифікації відносин з іншими націями. Природно, що зазначені процеси успішно здійснені у максимально відповідних цілям та завданням розвитку й збагачення громадянськості особистості формах демократії, свободи, відповідальності, патріотизму. Тому гідність особистості визначається ступенем її відповідності чинникам національно-культурної визначеності та буття, рівнем усвідомлення її особистісної відповідальності по відношенню до існуючого світу національної культури. Національна гідність і відповідальність, відтак, завжди мають бути представлені у процесах індивідуально-особистісного життєздійснення як своєрідна гарантія його майбуття. Образ національно свідомої індивідуальної особистості і є необхідною, максимально сприятливою для людського буття у соціальній дійсності людських взаємин та співіснування. У сфері громадянського суспільства як унормування співіснування людей національне завжди є чинником визначення її атмосфери, сприятливим розвитку першого. Разом з тим, і розвинене громадянське суспільство, його інституції, а в першу чергу — системи виховання й освіти максимально зацікавлені в розвинених національній свідомості, самосвідомості та національній ідентичності.

Бути істотою творчою, спроможною привносити позитивно-творче начало в умови життєбуття та форми культури покликана внутрішньо цілісна індивідуальність, спроможна не лише встояти у потоці змін, але й привносити свій, “вищий” смисл у події та процеси громадсько-політичного, національно-культурного розвитку, тією чи іншою мірою демонструючи гідність своєї зобов’язаності. Перебування на рівні індивідуальності, як у кожному разі прагнення відзначитися унікальністю, неповторністю та зберігати свою внутрішню єдність, не може не бути результатом самопіднесення, самоздійснення особистості. Останнє ж може відзначитися адекватними “двобічними” спрямуваннями (щодо й індивіда і громадянського суспільства) лише позитивним їх взаємопов’язуванням завдяки зобов’язуванням.

Особистісність нації ґрунтується на глибинній відповідності її буття особливостям та перспективам здійснення людської індивідуальності. Українська нація для української людини, як для національної особистості, безперечно, є нацією унікальною. Але для вихованої на засадах єдності високої культури громадянськості та національно-культурних цінностей такими сприймаються усі нації. Крім того, у певному смислі, про рівень розвиненості нації може свідчити також *національна ідея*, у формі якої нація, самостверджуючись, зманифестовує себе та особливості свого буття. Безперечно, що утвердження, розвиток

національної ідеї є і може бути результатом пізнання нацією свого культурно-історичного, суспільно-політичного тощо, досвіду буття, здійснюваного відповідними представниками — зокрема, національною інтелігенцією. Онтологія національної ідеї — у її національно-культурній позитивній спрямованості, трансформації національно-ідейних мотивів явищами, процесами, тенденціями національно-культурного буття. Гносеологічна спрямованість національної ідеї проявляється у можливостях особистісно усвідомлюваній необхідності освоєння та засвоєння особливостей культурно- та суспільно-історичного генезису нації. Національна — особистість відповідальна, суб'єкт національної свідомості та самосвідомості. Національно-об'єднавчі ідеї І. Франка, В. Липинського, М. Грушевського, Лесі Українки, В. Винниченка та Д. Донцова, у кінцевому рахунку, великою мірою спрямовані проти упродовж тривалого історичного періоду активно зреалізованого в Україні колоніальним режимом психологічного насильства. Особистість — це відвага тут-буття людини: людина як особистість відважується на возз'єднання минулого та майбутнього своєю життєтворчістю, як самоздійсненням, формотворенням сучасності. А тому пере-буваючи у першу чергу у сучасності (особистість завжди сучасна!) нині представляючи собою, своїм життєздійсненням майбутнє, як органічно закорінене у минулому, особистість завжди тією чи іншою мірою звернена до вічності. І це відповідає загальним буттійнісним спрямуванням особистісності: довічності відваги тут-буття. Для індивідуальності особистості характерна буттійнісна надмірність, позаяк ідеї, починання як ініціатори її життєздійсності є умовами її життєтворчості, позаяк особистість при цьому ніби “продовжена назовні” — *“самопоновлюючись”*. Дієвість реалізації обов'язку демонструє сповнення поваги завдяки задоволенню потреб людини, що і поширюється у дійсності возз'єднанням особистісним життєздійсненням екзистенціальної закоріненості національно-культурного досвіду та потреб і соціальних умов. А з іншого боку, позитивно стверджувальних соціально об'єднавчих потенцій не можуть бути позбавлені також власне антропологічні якості життєздійснення людських індивідуальностей. Хоча ця життєстверджувальна спрямованість не є мимовільною, навпаки, потребує максимального докладання життєвої енергії волі й розуму — з метою її утвердження, зміцнення та самореалізації.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

Dariusz Andrejuk,
University of Bialystok

CONSUMER BEHAVIOR IN THE LIGHT OF BEHAVIORAL ECONOMICS

Introduction. Consumer behavior is of interest not only to economic sciences but also to other fields of science, such as sociology or psychology, in particular consumer psychology. These sciences perceive the phenomenon of consumption in a completely different way and emphasize other accents than economic theories. Even within the economy itself, there are a number of discrepancies about the model approach to the consumption process. Recently, however, within the framework of economics, one can see an attempt to synthesize the achievements of psychology and economics within the new trend - behavioral economics. Although her achievements often contradict the orthodox economic trend, in particular with the homo oeconomicus concept, it seems that they are able to explain human behavior where the neoclassical model fails.

The genesis of behavioral economics. Behavioral economics meets the issues not yet explored and "too simplified for the needs of models". A similar situation occurs in the case of consumer choice theory, in which behavioral economics can bring a lot to the neoclassical theory.

The beginning of research on the theory of consumer behavior can be traced back to the 1950s. Then the first models of consumer behavior were created and they constituted the methodological basis for the further development of the theory. According to G. Zaltman and R. Angelmar, the theory of consumer behavior is one of the most developed trends due to the multitude of studies.

The foundations for the theory of consumer behavior according to mainstream economics have been initiated by the paradigm of a man who manages, or homo oeconomicus. He was accepted in the mainstream of classical economics and his assumptions are the beginning of the formulation of theoretical generalizations of human behavior.

Definition according to B. Stępień and K. Szarzec from the article Fri "Evolution of views on the concept of a man-made economy", reads as follows: "this is an entity

with a specific economic goal and on the basis of its knowledge of the available means and circumstances of the action selects the most effective ways to achieve this goal. At the same time, he attributes himself to the feature of rationality, but apart from it he is characterized by volitional character and intentionality. Rational action therefore depends on the choice of means by the subject, using his knowledge to achieve the goal".

The main features of the homo oeconomicus model are:

- utility maximization;
- optimal performance in any environment;
- continuity and consistency of preferences;
- independence of general decisions from the context;
- analytical information processing;
- unrestricted availability of information;
- a universal and homogeneous decision-making mechanism;
- the original role of cognitive processes;
- unlimited willpower;
- unlimited selfishness.

The above-mentioned features say that we can explain the economic man and his behavior in terms of purely rational choices.

Research conducted in the neoclassical economy is at the center of economics, in particular microeconomics, which focuses on the interaction of supply and demand in the markets to determine prices, income and production. This model referred to as "standard" explains the behavior of entities

The theory of consumer choice in behavioral economics refers directly to the measurement of consumer behavior through the analysis of a smaller research group and a careful check of their behavior. Research refers to the answers to the questions consumers are making in the market, looking for, buying, and using goods and services. Researchers also focus on indirect consumer behavior, e.g. attitudes, preferences and habits. Extending the area of interest in the theory of economics for behavioral assumptions, it was necessary to take into account the behaviors that occur in reality, however, can not be explained on the basis of the neoclassical model. This has resulted in an increase in the applicability of economic theory and means a modification of the tools that are used to observe, qualitatively different patterns of consumer activities. According to mainstream economists, "the theory of behavior is very simple: economists assume that consumers choose the best set of goods they can afford." This statement is referred to by N. Wilkinson in an article entitled "An Introduction to Behavioral Economics", which states that simplification only serves to optimize mathematical records. As a result, the consumer is selected specific sets of goods that apply to all goods and services. Reality shows that it is also necessary to know where, when and under what circumstances consumers have access to goods and only then can one talk about the full theory of choice. Attention should be paid to the issue of product availability and the best choice among them, which is not synonymous with the maximization of economic benefits. The standard theory of economics uses a model of consumers limited by the budget, which maximizes usability, but "it tells us

nothing, at best about the factors determining usability and their changes over time". Consumer behavior is often difficult to grasp because of his preferences, which are not only physical, but very often psychological and further develop throughout life, and the consumer sets the time for demonstrating these behaviors regardless of economic factors.

The consumer as an economic man is the last remnant of the utility theory, to which the concept of consumer's rationality was parallel. Man, in order to be rational, should make rational decisions, which is why this concept is used only for the purposes of theory. This resulted in the increased popularity of including psychology in the analysis of consumer behavior.

From the point of view of behavioral economics, particular attention should be paid to analyzing the effect of the bolt, which can not be explained by mainstream economics.

The effect of the rafter should be understood in the microeconomics as the pursuit of the household to maintain the level of consumption at the same level, despite the loss of part of the income. In other words, it is "blocking the decline in consumption" in the case of a decrease in income. The main assumption of the rafter effect is to delay the human reaction (increase saving) to reduce earnings. People who are accustomed to a certain level of consumption want to maintain the current way of spending, despite the drop in earnings. The questions that cause the occurrence of the effect are around what guides the consumer in such behavior since they are not consistent with its resources. The 'rafter' effect is one example of the failure of mainstream economics and the 'gap' that is created in theory is filled by behavioral modeling.

The achievements of behavioral economics allow us to explain consumer behavior in the case of a bolt effect. The questions that arise in this dilemma are: "Why do people spend more than their earnings and why they choose a specific basket of goods?" Answers to these questions are given by tools used by behavioral economists such as: limited rationality, perspective theory, aversion to loss, framing effects and anchor.

The phenomenon of limited rationality in behavior has been confirmed and further developed by A. Tversky and D. Kahneman. The main assumption of limited rationality is "a multitude of factors and circumstances that decide about choices and decisions". The reality is so complex that neither rational nor irrational actions are able to explain it. People are guided when making decisions about consumption with many limitations caused by human limitations and the environment in which they are located. The rationale finds behavioral allegations for simplified decision-making techniques used in elections, regardless of their type and decision-maker's situation. It causes inconsistency and also formulating erroneous conclusions and creating imperfect solutions "because people are not capable of rational behaviors described in standard models of rational choice". Consideration of comments resulting from limited rationality results in the conclusion that people express the desire for consumption to which they are accustomed.

A study by D. Kahneman and A. Tverske proved that a person pays more attention to loss than profit. "This means that the loss is more strongly felt than the profit of

the same size. Profits are less rewarding than losing their corresponding losses. "People in households are in a situation of lower income, but they consume as much as before, because it results from the difficulty of accepting a loss.

The theory of perspective refers to the effect of the bolt in the following way: "people usually perceive results as profits and losses, not as end states of wealth and prosperity", which is the reason for the delayed reaction of people in the case of declining income. Man looks at the loss of income as a loss, but does not see it as a reason to reduce expenses. It is only when the resources are exhausted that the consumption decreases. The lock effect in this case is based on the income from the period before the reduction of earnings, which "binds" the consumer at the current level of consumption.

The effect of framing during the analysis of the bolt effect is based on the phenomenon of "mental accounts". Consumers spend their expenses on "mental accounts" with a specific purpose. A decrease in income can be registered as the burden of one of the accounts or all of the expenditure accounts. Both situations may cause different perceptions of the size of the loss by the consumer and affect the time of his reaction. "Framing works because people have a tendency to make decisions in a bit thoughtless and passive way. Their reflective system does not do the work that is needed to check and see if reformulating the questions will cause a different answer. "

The anchoring effect has the greatest impact on the selection of a specific basket of goods. Attachment to a given good is so strong that even after increasing its price or reducing its availability, a person still wants to own it. In many cases policy makers are aware of the existence of anchoring, but nevertheless they still show strong dependence. This explains the contradictory behavior of the consumer from the point of view of neoclassical economics, which in this case is the "anchor" of income or selected goods that enable the favorite consumption.

Behavioral economics offers many opportunities to use methods and tools that allow the classic theory of consumer choice to be extended, so that it will be able to better predict human behavior.

Bibliography

1. Antonides G., Raaij F., *Zachowanie konsumenta. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
2. Bittner I., *Homo oeconomicus*, „Green”, Łódź 2009.
3. Czarnik Sz., *Gry eksperymentalne i manowce racjonalnego egoizmu*, Decyzje nr 8/2007.
4. Forlicz S., *Niedoskonała wiedza podmiotów rynkowych*, PWN, Warszawa 2001.
5. Friedman M., *The Methodology of Positive Economics* [w:] *Essays in Positive Economics*, Chicago Press, Chicago 1953.
6. Fromlet H., *Behavioral Finance: Theory and Practical Application*, Business Economics, Vol. 36.
7. Giza W., *Normatywny wymiar koncepcji homo oeconomicus*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2001.
8. Gorlewski B., *Podejście behawioralne w naukach ekonomicznych. Przykład ekonomiki transportu*, w: *Nauki ekonomiczne w świetle nowych wyzwań gospodarczych*, red. R. Bartkowiak, J. Ostaszewski, Wyd. SGH, Warszawa 2010.
9. Kahneman D., *Pułapki myślenia*, Media Rodzina, Poznań 2012.

10. Klepczarek E., *Dualistyczny model poznawczy heurystyki Daniela Kahnemana i Amosa Tversky'ego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000.
11. Kopczewski T., Malawski M., *Ekonomia Eksperymentalna: wprowadzenie i najnowsze badania*, De Decyzje nr 8/2007.
12. Krawczyk M., *Ekonomia eksperymentalna*, Oficyna a Wolters Kulwer business, Warszawa 2012.
13. Kuhn, T.S., *Struktura rewolucji naukowych*, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa, 2009.
14. Lasoń P., *Rola inklinacji poznawczych w podejmowaniu decyzji konsumenckich*, Politechnika Wrocławska, Wrocław 2000.
15. Maciejasz-Świątkiewicz M., Musiał M., *Zarys ekonomii behawioralnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2014.
16. Makarowski R., Leszczyńska A., Lozach K., Makarowski P., *Skoki na bungee a teoria perspektywy D. Kahnemana i A. Tversky'ego*, Polski Przegląd Medycyny i Psychologii Lotniczej 2012, 2(18).
17. Malawski M., Roy J., *Gry przetargu ultymatywnego*, Decyzje nr 3/2005.
18. Neumann von J. Morgenstern O: *The Theory of Game and Economic Behavior*. Princeton. University Press, Princeton 1944.
19. Pareto V., *Manuale di Economia Politica con una Introduzione alla Scienza Sociale*. Società Editrice Libreria, Milan 1906.
20. Pietraś Z.J., *Decydowanie polityczne*. Warszawa-Kraków, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000.
21. Robbin L., *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*. Macmillan, London 1932.
22. Rudnicki L.: *Zachowanie konsumentów na rynku*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2000.
23. Simon H.A., *A Behavioral Model Of Rational Choice*, The Quarterly Journal of Economics, 1955, No.1.
24. Sobczyk J. R., *Historia naturalna homo oeconomicus - od narodzin po cywilizacyjny kryzys współczesności*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008.
25. Solek A., *Ekonomia behawioralna a ekonomia neoklasyczna*, „Zeszyty Naukowe Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego” 2010, nr 8.
26. Swacha-Lech, M., *Homo oeconomicus a homo neuropsychologicus jako element dyskusji o nowym* Zalaśkiewicz T., *Psychologia ekonomiczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
27. Taylor S. E., Brown J. D., *Illusion and well-being*, American Psychological Association, 1988.
28. Thomson H.F. *Adam Smith's Philosophy of Science*. „The Quarterly Journal of Economics” 1965, Nr 2.
29. Wach K., *Od człowieka racjonalnego do emocjonalnego. Zmiana paradygmatu nauk ekonomicznych*, „Horyzonty Wychowania” 2010, nr 9 (17).
30. Zielonka P., *Czym są finanse behawioralne, czyli krótkie wprowadzenie do psychologii rynków finansowych*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2003.

Н.П. Базалійська,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри управління персоналом і економіки праці
Хмельницького національного університету
А.О. Соколовська,
студентка факультету економіки і управління
Хмельницького національного університету

СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Для України досить гостро актуалізується питання дослідження міграційних процесів, що набувають значних масштабів та здійснюють як прямий так і опосередкований вплив на всіх суб'єктів національного ринку праці, особливості їхнього функціонування та економічне становище країни в цілому.

За умов глибокої політичної та економічної кризи, а також збройного конфлікту на Сході, в Україні спостерігається постійне збільшення кількості вимушених переселенців з Донбасу та Криму, а також суттєве зростання трудової міграції українців закордон, що створює необхідність поглибленого вивчення проблем впливу міграції та здійснення виваженого державного регулювання, яке забезпечувало б мінімізацію міграційних ризиків для економіки, правильну організацію та використання трудового потенціалу економічно активного населення в інтересах розвитку України та її регіонів. Ефективна міграційна політика набуває вагомого значення не лише в сфері розвитку економіки, а й в площині національної безпеки України.

Міграція являє собою складний за природою соціально-економічний процес, що набуває значення однієї з найбільш характерних ознак сучасного суспільства, його невід'ємного елемента Тахтарової К. А, виконує функції не лише у сфері перерозподілу трудових ресурсів, але й у трансляції культурних цінностей та зближення взаємозв'язків між різними народами [1, с. 39]. Вона тісно пов'язана зі змінами економічної структури, розміщенням продуктивних сил, соціальною, політичною та екологічною ситуацією в країні та регіони, а також зі збільшенням соціальної та трудової мобільності населення.

Оскільки Україна вважається однією з найбільших держав-донорів трудових ресурсів у Європі, то сфокусуємо свою увагу на аналізі саме еміграційних процесів. Перше (і на даний момент останнє) повномасштабне дослідження саме трудової міграції як окремого аспекту міграційних процесів в Україні було проведено Державною службою статистики. За даними цього вибіркового обстеження домогосподарств з питань трудової міграції з 2015 р. до 1 червня 2018 р. за кордоном працювали 1,5 млн українців [2, с. 39–40].

За цей же період часу за оцінкою Міністерства закордонних справ України, яка була сформована на основі даних посольств України в іноземних державах, налічувалося близько 2,5 млн українських трудових мігрантів. Аналіз ринку праці дозволив Міністерству соціальної політики України оцінити масштаби трудової еміграції на рівні 3 млн чоловік [2]. Такі розходження у цифрах пов'язані з тим, що

дослідження 2018 р., яке проводилося Державною службою статистики, не охоплювало осіб, які виїхали з метою працевлаштування за кордон до 2015 р.

Взагалі за оцінками ООН більше 80% загальної міжнародної міграції припадає саме на трудову міграцію. Отже, можна зробити висновок, що реальний обсяг трудової еміграції з України на сьогодні становить близько 5-5,5 млн осіб.

У публікаціях та заявах певних політиків можна зустріти навіть більші цифри: 6-7 млн осіб. Такі розбіжності викликані проблемами повноти, а також вірогідності даних вітчизняної статистики, яка дуже часто піддається справедливим наріканням. Незважаючи на певні розходження щодо масштабів трудової еміграції, усі джерела одностайні з приводу основних країн призначення українських трудових мігрантів: Росія, Польща, Італія, Чехія, Іспанія тощо (рис. 1)[2].

Рисунок 1. Основні країни призначення українських трудових мігрантів 2012–2018 рр.

За даними Міжнародної організації з міграції гендерний розподіл українських трудових мігрантів має наступний вигляд: 65% чоловіків та 35% жінок. Серед основних сфер працевлаштування українських трудових мігрантів виділяють будівництво, домашній догляд, сільськогосподарський сектор торгівля тощо (рис. 2)[2]. Серед українських трудових мігрантів, які працювали у зарубіжних країнах у 2012–2018 роках, 38% отримали дозвіл на проживання і роботу, 24% мали дозвіл на тимчасове проживання, 13% — дозвіл на роботу, 17% не мали правового статусу, 4% перебували в іноземних державах лише з туристичною візою.

Лише деяким мігрантам вдається знайти роботу, яка відповідає їхньому рівню кваліфікації. Практично всі українські мігранти працюють на низькокваліфікованих робочих місцях, незалежно від рівня освіти.

Невідповідність роботи та навичок мігрантів стає очевидною, якщо зіставити дані про рівень освіти мігрантів та сфери їхнього працевлаштування (рис. 3)[2].

Рисунок 2. Основні сфери працевлаштування українських трудових мігрантів у 2012–2018 рр.

Якщо говорити про регіональний розріз трудової еміграції з України, то найбільша кількість мігрантів походить з Чернівецької та Закарпатської областей, високий рівень еміграції характерний для Волинської, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Хмельницької та Черкаської областей, середній – Рівненської, Вінницької, Миколаївської та Луганської. Для усіх інших областей характерний низький рівень еміграції. Такий регіональний розподіл трудової міграції можна пояснити економічними диспропорціями між регіонами України.

Рисунок 3. Рівень освіти трудових мігрантів з України у 2012–2018 рр.

Так, наприклад, дохід на душу населення у Донецькій області у 2018 р. становив 29981,4 грн, що на 14,6% перевищує середній дохід по Україні (26167,5 грн), у той час як у Закарпатській області дохід склав 17898,2 грн, що на 31,6% нижче середнього показника.

Таким чином, Україна виступає потужною країною-донором для інших країн. З одного боку, це позитивно впливає на економіку — грошові перекази мігрантів в країну, а з іншого боку негативно — відтік кваліфікованих кадрів закордон, що призводить до неконкурентноспроможності українських товарів на світовому ринку.

Список використаних джерел

1. Тахтарова К. А. Розвиток трудової міграції в системі міжнародних трудових комунікацій: методологічний аспект / К. А. Тахтарова. // Reporter of the Priazovskyi State Technical University. — 2015. — №29. — С. 38–45.
2. Пазюк О. Вплив трудової міграції на стан функціонування ринку праці України / О. Пазюк, Т. Біденко. // Україна: Аспекти праці. — 2018. — №8. — С. 36–43.

УДК 658.011

О.В. Голобородько,

студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

У сучасних умовах Україна постала перед об'єктивною необхідністю активізації інвестиційного процесу. Структурне та якісне оновлення виробництва та створення ринкової інфраструктури відбуваються майже повністю шляхом і за рахунок інвестування.

Незважаючи на складне політичне і економічне становище, Україна залишається інвестиційно привабливою, як для країн Європейського Союзу, так і для інших високорозвинених країн. Потрібно зазначити, що Україна володіє величезним потенціалом для залучення інвестицій. Багаті природні ресурси та сприятливі природні умови, значно цьому сприяють [1].

На думку більшості західних фахівців, головними чинниками, що забезпечують залучення іноземних інвестицій у країну є:

- перспективи зростання економіки країни, яка приймає іноземні інвестиції, а також її суспільно-політичний стан;
- загальна стратегія розвитку ТНҚ і БНҚ, яка враховує як масштаби, так і ємність ринків, можливості раціоналізації ведення виробничої діяльності та технологічних вимог виробництва;
- термін окупності залучених іноземних інвестицій та рівень інвестиційного ризику.

Проаналізувавши вище вказані фактори, можна зробити висновок, що Україна не повною мірою відповідає інтересам іноземних інвесторів та головними причинами цього є:

- невідповідність технологічних умов виробництва європейським вимогам;
- наявність непрогнозованої політичної кризи у країні яка зумовлює спад
- економіки;
- неможливість визначення терміну окупності інвестицій внаслідок постійного росту інвестиційних ризиків;
- недосконалість законодавчого регулювання сфери іноземного інвестування;
- відсутність стабільного розвитку українських ТНК та БНК, особливо дислокованих на сході країни;
- наявність відтворювальних проблем — визначається значна маса морально і фізично зношених виробничих потужностей, які ще і знецінюються внаслідок економічних та політичних криз;
- зниження купівельної спроможності в Україні що обумовлена низьким рівнем життя населення.

З 25 серпня по 2 вересня 2018 року за ініціативи інвестиційного банку Dragon Capital та Європейської бізнес-асоціації (ЕВА) за аналітичної підтримки Центру економічної стратегії проводилось опитування, основним питанням якого було: «Найбільші перешкоди для інвестування в Україну». Висновок, іноземні інвестори переконані, що найбільшими перешкодами для інвестування в Україну є широкомасштабна корупція (середня оцінка — 8,5 бали з 10 можливих) та відсутність довіри до судової системи (7,5 бали). Військовий конфлікт із Росією (6,1 бали) [3].

Враховуючи вищезазначені проблеми залучення іноземних інвестицій в економіку України можемо запропонувати основні напрями, на які держава має звернути увагу для підвищення інвестиційної привабливості країни.

По-перше, необхідно підготувати перелік заходів щодо посилення відповідальності представників органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування за вчинення корупційних та інших дискримінаційних дій щодо інвесторів.

По-друге, держава має сприяти покращенню інвестиційного клімату, через удосконалення загального (податкового, земельного, корпоративного, митного) та спеціального законодавства, що регулює відносини в здійсненні інвестування відповідно до європейських норм.

Активний розвиток венчурного фінансування почався з започаткування в 90-х роках ізраїльського фонду «Йозма», який залучав інвестиції від венчурних фондів. Основний принцип програми полягав у тому, що будь-який венчурний фонд, який хотів отримати інвестиції, отримував 8 млн дол. США з фондів «Йозми», а решту 12 млн дол. США партнери повинні були вкласти самостійно, які вони в разі провалу проекту не зобов'язані були повертати. У разі успіху інвестицій партнери могли викупити державну частку. До управління допускалися один ізраїльський і один американський або європейський партнер.

Ще одним важливим напрямом є залучення іноземних інвестицій від діаспори під облігації (Diaspora Bonds). Основним мотивом використання облігацій для діаспори є бажання допомогти в соціально-економічному розвитку нашої країни за допомогою стабільного і дешевого джерела зовнішнього фінансування. Україна також може використати цей позитивний приклад.

Висновки. Можливо, сьогодні зосереджувати зусилля на інноваційному розвитку України несвоєчасно, більшість інвестицій варто спрямовувати в «точки зростання» — сільське господарство, енергетику та туризм. Проте, найкращий соціально-економічний розвиток спостерігається в тих країнах, де інноваційна політика є пріоритетною (Швеція, Японія, США). Іншою важливою мотивацією є і те, що Україна відповідно до Глобального інноваційного індексу — 2018 посідає 33 місце в топ-50 найінноваційніших країн світу.

Список використаних джерел

1. Інвестиційна політика [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dniprorada.gov.ua/investicijna-politika>
2. Офіційний сайт Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>
3. Офіційний сайт компанії «Dragon Capital» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dragon-capital.com>
4. Офіційний сайт Центр досліджень соціальних комунікацій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// www.nbuviar.gov.ua](http://www.nbuviar.gov.ua)

УДК 658.013

О.В. Голобородько,

студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Анотація. Предметом дослідження статті є інвестиційна сфера вітчизняної економіки. Мета статті — вивчення сучасного стану інвестування в Україні, висвітлення основних перспектив і проблем, з якими зустрічаються національні та іноземні інвестори та доведення необхідності організації та активізації державного управління інвестиційною діяльністю. Методологія проведення роботи базується на розробці практичних рекомендацій для підвищення ефективності інвестиційного клімату України. Результатами роботи є система пропозицій для заміни всіх неефективних методів розвитку інвестиційної сфери, уражених корупцією або з ознаками комуністичного режиму та командної економіки. А також пропонуються методи покращення роботи контрольних органів, спрощення адміністрування, знищення побутової корупції, розкриття підприємницького потенціалу, налагодження партнерства з іноземними інвесторами.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний клімат, інвестиційна політика, державне управління, інвестиційне партнерство.

Аннотация. Предметом исследования статьи является инвестиционная сфера отечественной экономики. Цель статьи — изучение современного состояния инвестирования в Украину, освещение основных перспектив и проблем, с которыми сталкиваются национальные и иностранные инвесторы и доказательства необходимости организации и активизации государственного управления инвестиционной деятельностью. Методология проведения работы базируется на разработке практических рекомендаций по повышению эффективности инвестиционного климата Украины. Результатами работы является система предложений для замены всех неэффективных методов развития инвестиционной сферы, пораженных коррупцией или с признаками коммунистического режима и командной экономики. А также предлагаются методы улучшения работы контрольных органов, упрощение администрирования, уничтожение бытовой коррупции, раскрытие предпринимательского потенциала, налаживание партнерства с иностранными инвесторами.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный климат, инвестиционная политика, государственное управление, инвестиционное партнерство.

Summary. The subject of research of the article is the investment sphere of the domestic economy. The purpose of the paper is to study the current state of investment in Ukraine, to highlight the main perspectives and problems encountered by national and foreign investors and to prove the need for the organization and intensification of public investment management activities. The methodology of the work is based on the development of practical recommendations for improving the efficiency of the investment climate in Ukraine. The results of the work are a system of proposals to replace all inefficient methods of development of the investment sector affected by corruption or with signs of the communist regime and command economy. It also proposes ways to improve the work of control bodies, simplify administration, eliminate domestic corruption, disclosure of entrepreneurial potential, and establish a partnership with foreign investors

Keywords: investments, investment climate, investment policy, governance, investment partnership.

Загальна суть проблеми. На сьогодні задоволення зростаючих потреб суспільства неможливе без належного ресурсного забезпечення, а тому використання інвестицій є звичною практикою, яка має ґрунтуватися на взаємовигідних засадах. Але події останніх років значно вплинули на економічну систему країни. Конфлікт на Сході України, анексія Криму, політична та економічна нестабільність призвели до зменшення іноземних інвестицій, зокрема іноземні інвестори стикаються з невизначеністю щодо того, наскільки їхні інвестиції в Україну охороняються в час збройного конфлікту й військової окупації. Сьогодні Україна не може досягти економічного розвитку за рахунок власних фінансових ресурсів і потребує залучення іноземних коштів. Окремі питання щодо розробки стратегічної політики держави відносно пріоритетних напрямків розвитку та залучення власних та іноземних інвестицій у розвиток підприємств не дістали належного висвітлення та потребують подальшого детального розвитку та вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Головна умова щодо модернізації та розвитку економіки України — залучення нових грошових надходжень. Проблеми регулювання та залучення іноземних інвестицій загалом, а також у контексті інтеграційних процесів у своїх працях досліджували багато зарубіжних та вітчизняних учених. Значний внесок у вивчення питань щодо залучення іноземного капіталу та інвестиційного клімату здійснили такі вітчизняні та зарубіжні

вчені, як: О. Данилов, У Шарп, Дж. В. Бэйли, А. Непран [1], О. Паньков, О. Лендел [2], Ю. Коваленко [3], О. Петухова [4], Д. Тюпа.

Формування мети статті. Метою статі є дослідження сучасного стану інвестиційної діяльності в Україні, висвітлення основних проблем та необхідності активізації інвестиційної діяльності. З огляду на це необхідно вирішити низку завдань, зокрема:

- дослідити сучасний стан інвестиційної діяльності в Україні;
- обґрунтувати необхідність здійснення інвестування в економіку України;
- узагальнити проблеми, з якими зіштовхуються іноземні та національні інвестори;
- запропонувати шляхи покращення;
- інвестиційного клімату в Україні.

Виклад основного матеріалу. Інвестиційна діяльність відіграє значну роль в економічних процесах будь-якої країни, оскільки завдяки залученим інвестиціям створюються нові підприємства, з'являються нові робочі місця, модернізується обладнання на діючих підприємствах, запроваджуються інновації, розвивається інфраструктура. Саме тому одним зі стратегічних завдань держави є створення сприятливого клімату для здійснення інвестиційної діяльності [4, с. 10].

До факторів, які впливають на динаміку іноземних інвестицій, варто віднести:

- внутрішню політичну, економічну стабільність, темпи здійснення ринкових реформ, низький рівень розвитку страхування і гарантування інвестицій як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів [10, с. 205];
- стабільність державного законодавства та забезпечення виконання зобов'язань щодо прав інвесторів, гарантія недоторканості та приватної власності іноземних інвестицій, ефективність податкової системи, достатній розвиток інвестиційної інфраструктури та прозорість інформаційної бази;
- вплив високого комерційного ризику для інвесторів і сприятливі економічні, політичні, соціальні умови [2, с. 83].

У зв'язку з останніми економічними подіями на території України стан інвестиційного клімату є вкрай несприятливим. Наша країна поступається не лише країнам Європейського Союзу, але й більшості країн СНД. Іноземні інвестиції є невід'ємним складником розвитку національної економіки України, підвищуючи її інвестиційну привабливість і створюючи підґрунтя для подальшого просування на світові ринки.

Основними проблемами надходження іноземних інвестицій в Україну є недостатній розвиток законодавчої бази щодо захисту прав інвесторів, відсутність досконалого регулювання податкової системи й ефективної інфраструктури для іноземних підприємців [12, с. 204]. За даними соціологічних та експертних опитувань, обмеженість припливу іноземних інвестицій до економіки нашої країни та нераціональне їх використання зумовлені високою корумпованістю влади. Також проблемами, що перешкоджають визнанню України як інвестиційно привабливої держави, можна визначити такі:

- суттєве податкове навантаження; ставка податку на прибуток в Україні (18%) та ставка пДв (20%) є вищими, ніж у багатьох країнах Центрально-Східної

Європи; проте з огляду на високу порівняно з країнами ЄС прибутковість вкладення капіталу ця різниця не є значною перепорою для інвестицій; водночас стримуючими чинниками для поліпшення інвестиційного клімату є інші податки та податкові платежі [12, с. 169];

- корупція на всіх ланках влади, непрозорість процедур прийняття рішень органами виконавчої влади;

- недієздатність механізмів забезпечення ринкових прав і свобод інвесторів, а також низький рівень захисту інвесторів [12, с. 169];

- військові дії на Сході України, адже через окуповані території йде великий відтік капіталів; також існує великий ризик для інвестора, зокрема іноземні інвестори стикаються з невизначеністю щодо того, наскільки їхні інвестиції в Україну охороняються в час збройного конфлікту й військової окупації.

Для вирішення зазначених проблем з метою покращення інвестиційної привабливості України варто звернути увагу на такі заходи:

- на законодавчому та виконавчому рівнях влади виникає потреба в усуненні негативних чинників правового характеру, які унеможливають процес ефективного регламентування підприємницької діяльності в частині залучення та освоєння інвестицій;

- оптимізація системи оподаткування та зведення до мінімуму авансових платежів і застосування, головним чином, касового методу справляння дохідної частини бюджетів; забезпечення гнучкості податкової політики для підвищення зацікавленості інвесторів у зростанні доходів; також економічно обґрунтованим вбачається повне звільнення інвестицій від податків протягом першого року;

- боротьба з інфляцією, згладжування циклічних коливань економіки, зниження рівня безробіття;

- удосконалення порядку сплати митних платежів і зборів при надходженні іноземних інвестицій в Україну;

- оновлення судової системи, необхідність повернути довіру до судів, авторитет суду та суддів не повинен ставитись під сумнів;

- впровадження економічного механізму страхування ризиків іноземного інвестування;

створення системи правового захисту іноземних інвесторів від боржників та недобросовісних партнерів [16].

Досить ефективним засобом залучення інвестицій є створення вільних економічних зон. В Україні відповідними законодавчими актами створено 11 вільних економічних зон, у 9 регіонах введений спеціальний режим інвестиційної діяльності. Проте їхнє створення в Україні не дало очікуваних результатів із залучення іноземного капіталу, оскільки на цих територіях розміщувалися переважно вітчизняні капітали і підприємства, що ухиляються від оподаткування. З огляду на це, в 2005 році ці пільги були скасовані і підприємства оподатковуються на загальних засадах [17]. На нашу думку, запровадження податкових пільг повинне бути передбачене на державному рівні для інвестицій в екологічно орієнтовані проекти, виробництво ресурсозберігаючих екологічно чистих технологій.

Одним із інструментів податкової підтримки інвестиційних процесів, який набув широкого розповсюдження в зарубіжних країнах, є інвестиційний податковий кредит.

Суть його полягає у відстроченні сплати податку на прибуток на певний термін під реалізацію інвестиційних проектів. У майбутньому внаслідок збільшення грошових надходжень підприємств від інвестиційних проектів збільшаться відрахування до бюджету у вигляді податків, тим самим державі компенсуються недоотримані кошти [18]. На жаль, у Податковому кодексі не передбачено застосування такого інструменту регулювання інвестиційної діяльності. При цьому надання інвестиційного податкового кредиту не вимагає залучення зовнішніх джерел фінансування, оскільки використовуються внутрішні ресурси самих підприємств у вигляді податку, що не перераховано до державного бюджету. Таким чином підприємства будуть намагатися збільшити власні надходження, щоб більше коштів залишилося в їх розпорядженні.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що підтримка з боку держави рівня інвестиційних процесів є домінуючим та головним кроком до стабілізації темпів економічного зростання в Україні. Але стає зрозумілим, що за умов корумпованої держави з недобросовісною конкуренцією та антипатерналістськими настроями, які перевищують вже будь-які раніше відомі міжнародні показники, є лише один вихід: повна дерегуляція впливу держави на інвестиційну сферу. Активна участь влади в інвестиційних процесах дозволяє приймати більшість важливих рішень бюрократам, що навпаки повинно всіляко обмежуватися, враховуючи корупційні можливості і спокуси. Представники влади лобіюють упровадження насамперед власних інтересів, ігноруючи будь-які інші дієві та перспективні ідеї і проекти. Часто до «чорного» списку національних інвесторів потрапляють ті підприємства, що фінансують опозицію. До «білого» списку звичайно потрапляють союзники правлячої еліти. Тобто цінується не перспективність та позитивність від діяльності певного суб'єкта для української економіки, а його приналежність до тієї чи іншої політичної команди.

На сучасному етапі українську економіку можна охарактеризувати такими словами: ми живемо у борг, і що більше позик бере уряд, то глибшою стає боргова яма. Згідно з даними Держкомстату, Україна більше імпортує товарів, ніж експортує. При цьому власне виробництво «заморожене» і стоїть на місці. Однак для закупівлі іноземних товарів потрібні гроші. Якщо власних коштів бракує - можна позичити. Така ситуація точно не на руку жодному інвестору. Зокрема, як наслідок, в Україні існує велика частка тіньового сектора, низький рівень віддачі на вкладення.

Список використаних джерел

1. Мельниченко, О. А. Інвестиційний клімат: сутність та напрямки його покращення в Україні / О. А. Мельниченко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2012. — 14(185). — Ч. 1. — С. 292–295.
2. Загірняк, Д. М. Проблеми іноземного інвестування в економіку України [Електронний ресурс] / Д. М. Загірняк, Е. К. Рубанова. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_7_2/Zagir.pdf.
3. 2012. Index of Economic Freedom [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://heritage.org/index/country/ukraine>.
4. Україна увійшла до п'ятірки найгірших економік світу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2011/07/6Z290977/>.
5. Карлін, М.І. Фінансова система України [Електронний ресурс] / М. І. Карлін. — Режим доступу: http://libfree.com/182666578-finansifinansova_sistema_ukrayini_karlin_mi.html.
6. Пітель, Н.Я. Проблеми формування інвестиційного клімату України / Н. Я. Пітель // Бізнес-навігатор. — 2010. — № 3.
7. Вовченко, О.Л. Інвестиції: економічна сутність та форми / О. Л. Вовченко // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 6. — С. 19.
8. Гераймович, В.Л. Проблеми державного регулювання інвестиційного процесу в Україні / В. Л. Гераймович // Науковий вісник НУБіПУ. - 2011.
9. Лазебник, Л.Л. Інвестиційний клімат та економічна мотивація іноземного інвестування в Україні / Л.Л. Лазебник // Фінанси України. — 2010. — №4. — С. 82–88.
10. Череп, А. В. Інвестиційна діяльність України: стан та шляхи активізації / А. В. Череп, Г. І. Рурк // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — 2011. — № 3. — С. 48–52.
11. Мотриченко, В. М. Інвестиційна привабливість України: стан та шляхи активізації / В. М. Мотриченко // Фінансовий простір. — 2011. — №4(4).
12. Яркова, Н. І. Роль органів державної влади в інвестиційному процесі / Н. І. Яркова, О. П. Яковенко // Економіка будівництва і міського господарства. — 2012. — Том 8. — №2. — С. 89–100.
13. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в Тернопільську область на 31.12.2011р. [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Тернопільській області. — Режим доступу: <http://www.ternstat.tim.net.ua/files/ZD/ZD7.htm>.
14. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в Хмельницьку область на 31.12.2011р. [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Хмельницькій області. - Режим доступу: <http://www.statbrd.ic.km.ua/ukr/index.htm>.
15. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) у Вінницьку область на 01.01.2012р. [Електронний ресурс] / Головне управління статистики у Вінницькій області. - Режим доступу: <http://www.vous.vin.ua/index.php/statistical-information/11-foreign-trade/88-2010-11-23-14-08-06.html>.
16. Федоренко, В. Г. Інвестування: підручник / В. Г. Федоренко. — К.: Алеута, 2006. — 434 с.
17. Залучення іноземних інвестицій в економіку України: проблеми та способи вирішення / Центр сприяння інституційному розвитку державної служби при Головному управлінні державної служби України. — 2006.

С.Е. Колчанова,

студентка Национального технического университета Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

ОСНОВНЫЕ СТРАТЕГИИ В УПРАВЛЕНИИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

Анотація. На основі різних підходів досліджено сутність і значення стратегій в системі сучасного управління суб'єктами господарювання, розглянуті їх класифікації, виявлено значення стратегічного планування як інструменту стратегічного управління і фінансового аспекту реалізації стратегій, проаналізовано основні етапи стратегічного управління.

Ключові слова: стратегія підприємства, стратегічне управління, базові стратегії, стратегія розвитку, класифікація стратегій, етапи стратегічного управління.

Аннотация. На основе различных подходов исследована сущность и значение стратегий в системе современного управления субъектами хозяйствования, рассмотрены их классификации, выявлено значение стратегического планирования как инструмента стратегического управления и финансового аспекта реализации стратегий, проанализированы основные этапы стратегического управления.

Ключевые слова: стратегия предприятия, стратегическое управление, базовые стратегии, стратегия развития, классификация стратегий, этапы стратегического управления.

Abstract. On the basis of various approaches, the nature and importance of strategies in the system of modern management of business entities are examined, their classifications are examined, the importance of strategic planning as an instrument of strategic management and the financial aspect of strategy implementation is revealed, the main stages of strategic management are analyzed.

Keywords: enterprise strategy, strategic management, basic strategies, development strategy, classification strategies, stages of strategic management.

Общая суть проблемы. Рыночная экономика характеризуется ускоренными темпами научно-технического прогресса, динамикой изменения внешних факторов, связанных с неопределенностью конъюнктуры рынка в будущем, высоким риском коммерческой деятельности предприятий и усилением конкуренции между ними. Зависимость жизнедеятельности предприятия от воздействия микро- и макро факторов определяет необходимость прогностической оценки окружающей системы и работы в соответствии с результатами прогноза. В этих условиях возникает необходимость внедрения новых подходов к управлению субъектами, которые способствовали бы развитию их экономической деятельности и улучшению конкурентных позиций на рынке с целью повышения их эффективности.

Приоритетной задачей управления развитием предприятия в рыночных условиях является прогнозирование состояния, поведения субъектов окружающей среды, формирование отношений с ними в долгосрочной перспективе. Поэтому в теории и практике набирает популярность концепция стратегического управления, которая дает возможность производить оценку будущих изменений и направлять деятельность компании по результатам прогноза. Инструментом этого под-

хода является стратегическое планирование, охватывающее все подсистемы предприятия.

Анализ последних исследований и публикаций. Становление и развитие теории стратегического управления связаны с именами таких ученых, как: Д. Аакер [1], Р.Л. Акофф [2], И. Ансофф [3], П. Дойль [4], Дж. Эванс, К. Эндрюс [5], Дж.Б. Куинн [6], Ф. Котлер [7], К. Кристенсен, Дж. Лэмпел, Г. Минцберг [8], М. Портер [9], А. Стрикленд, А. Томпсон [10], А. Чандлер [11] и другие. В последние годы такими же проблемами занимались украинские ученые: С. Аликсеев [12], О. Гайдамака, В. Герасимчук, Л. Григорьева [13], И. Денисюк, Л. Довхан, А. Мищенко, А. Наливайко, В. Немцов, С. Оборска, И. Тюха [14], З. Шершнова и другие.

Однако на практике часто игнорируются принципы современного управления. Это связано с неправильным пониманием природы многих стратегий, их видов и этапов стратегического управления развитием предприятий.

Формулировка цели статьи. Целью статьи является изучение концепции стратегии предприятия, классификация видов, анализ этапов формирования с точки зрения согласованности административных действий с основной целью предприятия.

Изложение основного материала. Стратегическое планирование в практике управления стало широко распространенным во второй половине XX века. При своевременном реагировании предприятия на неожиданные изменения в бизнес-среде стало необходимым условием их выживания и достижения коммерческих выгод.

Определение «стратегия» с точки зрения экономики было преобразовано с изменением внешней среды предприятия и генезиса теории управления. Однако стратегия развития всегда была инструментом управления всеми уровнями компании с целью получения определенного результата (максимизация прибыли, удовлетворение интересов собственников, получение конкурентного преимущества и т. д.).

Подходы к определению этого понятия позволили выделить четыре основных понятия: I — стратегический план (модель) для достижения поставленных целей (целей) [5; 10; 11]; II — стратегия как принцип (правило) управления бизнесом для достижения поставленных целей [3]; III — стратегия как комбинация планов по достижению целей и принципов сущности (комбинация I и II видов стратегий); IV — стратегия как долгосрочный прогноз.

Таким образом, стратегия представляет собой процесс выявления целей и развития (планирования) деятельности управления компанией (для достижения этих целей) путем согласования ее внутренних возможностей с условиями окружающей среды в будущем. В стратегии проявляется возможность адаптации предприятия к факторам окружающей среды (внешней) среды и их изменениям, она гармонизирует внутреннюю и внешнюю среду предприятия.

В последнее время для получения конкурентного преимущества на рынке и, следовательно, для повышения эффективности деятельности компании было достаточно лишь адекватно реагировать на изменения, произошедшие во внутрен-

ней и внешней среде. С усложнением ситуации на рынке и усилением конкуренции для достижения долгосрочного успеха и устойчивости стратегических предприятий необходим быстрый ответ на изменения в окружающей среде. Скорость этой реакции достигается путем планирования изменений в окружающей среде на основе его прогнозирования и адаптации предприятий к этим изменениям. Поэтому в процессе стратегического управления внимание менеджеров переносится с внутренней среды на бизнес-среду и с координации внутренних факторов на внешние факторы.

Итак, стратегическое управление - это разработка планов функционирования предприятия на основе долгосрочных прогнозов конъюнктуры рынка и потенциала компании. Поэтому стратегическое планирование часто отождествляется с прогнозом деятельности, который не совсем точен, поскольку прогноз является лишь одной из функций стратегического управления. Кроме того, стратегия должна включать деятельность предприятия по достижению стратегических целей на основе прогнозируемых изменений во внешней и внутренней среде.

В рыночных условиях каждая компания разрабатывает свой набор взаимосвязанных стратегий, которые формируют стратегический портфель, описывающий видение субъекта своего места и роли на рынке. Кроме того, реальная, эффективная стратегия может сочетать в себе черты нескольких базовых стратегий, которые мы можем классифицировать по различным критериям.

Так, А. Томпсон и А. Стрикленд поделились стратегией предприятий на основе иерархии: корпоративная; бизнес; функциональная; ОС [10, с. 73]. Корпоративная стратегия разработана для всех аспектов деятельности предприятия в целом, охватывая все области управления учетными записями и уровни организационной иерархии.

Бизнес-стратегия, которая подразумевает план управления отдельными областями предприятия (производство определенных видов продукции, товаров, некоторых видов услуг и т. д.), направлена на завоевание прочной долгосрочной конкурентной позиции на рынке.

Целью работы функциональной стратегии является поддержка стратегии предприятия и, следовательно, его конкурентоспособность. Эта стратегия направлена на разработку необходимых действий для обеспечения управления отдельными подразделениями или функциями управления бизнесом.

Операционные стратегии дополняют стратегический набор, определяют действия руководства организационных подразделений и обеспечения реализации оперативных задач (финансовые, инвестиционные, маркетинговые и ценовые стратегии и т. д.) [10, с. 83–85].

Ведущий специалист по стратегическому и конкурентному управлению М. Портер предлагает большинство стратегий для формирования и реализации в трех подходах: стратегия контроля затрат; стратегия дифференциации; стратегия фокусировки [9].

Первый подход связан с сокращением затрат (для коммерческих тенденций распределения издержек). В результате компания может добиться лидерства, снизив цену на аналогичные продукты и завоевав большую долю рынка.

Второй подход направлен на поставку товаров, более привлекательных для потребителей, чем товары конкурентов. Этого можно достичь за счет высокого качества продукции, развитой системы послепродажного обслуживания, принципиальной новизны продукции, высокого уровня обслуживания клиентов, имиджа компании или продукта.

Эти первые два подхода обычно обеспечивают стратегию достижения всех или существенных долей рынка.

Третий подход связан с выбором конкретного рыночного сегмента на котором сосредоточены все усилия. Это легко сделать, когда каждый сегмент определяет конкретные требования к продуктам. Этот тип стратегии широко используется в субъектах малого и среднего бизнеса, которые имеют ограниченные возможности и не могут полностью реализовать первые два типа стратегий.

На основе активности рынка поведение стратегий можно разделить на активные и пассивные. Активные стратегии характеризуются постоянным расширением компании, разработкой новых продуктов и опережением конкурентов. Этот тип стратегии характерен для сильных, финансово устойчивых компаний. Пассивные стратегии сосредоточены на концентрации деятельности в приоритетных областях, защите отрасли и изучении потребительского спроса.

По степени зависимости стратегии могут быть сгруппированы в три класса: независимые - направлены на снижение влияния окружающей среды за счет собственных возможностей (агрессивная конкуренция, конкурентное умиротворение, создание позитивного имиджа, политическая, правовая, ресурсно-ориентированная); кооператив — обеспечивает интеграцию различных субъектов рынка в различных формах (полное сотрудничество, заключение договоров, кооперация, коалиция); стратегия маневрирования — характеризуется мобильностью компании относительно ее традиционных отраслей и рынков (выбор направлений, диверсификация). Это классификация стратегий целесообразна в условиях, когда деятельность предприятия направлена на получение конкурентного преимущества.

Есть другие классификации стратегий, которые помогают в исследовании стратегической альтернативы и выбора. Классификация стратегий отражает различные аспекты стратегического управления и теоретического подхода к нему, поэтому нет необходимости проводить различие в пользу определенной классификации или признака классификации, но их можно использовать для построения алгоритма стратегии предприятия от общего к подробному.

Любая стратегия предприятия разрабатывается на определенный период в течение которого она реализовывается. Этот период называется горизонтом стратегического планирования или просто горизонтом. Стратегический горизонт должен быть максимально полным, но каждая компания отличается и зависит от внутренних и внешних условий и целей. Чем более далеки горизонты планирования, тем менее точными могут быть оценки, и, следовательно, цели контента определяют ключевые области предмета. «Планирование описывает картину будущего, где события наступают с некоторой последовательностью, соответственно ясностью по всему плану, а отдаленные — рисуются более или менее расплыв-

чато» [15, с. 42]. В современных условиях развития Украины горизонт стратегического планирования не должен быть слишком длинным.

Рынок является многофакторным, многогранным явлением, которое формируется из большого числа факторов, которые влияют друг на друга стохастически, и потому его развитие носит стихийный характер. Это могут быть непредсказуемые изменения в среде предприятия, которая представляет собой открытую систему, непрерывно взаимодействующую с ее элементами. Анализ и оценка окружающей среды является одной из концептуальных задач стратегического управления. Поэтому любая стратегия не должна восприниматься как предписывающий план действий. Стратегия развития может быть скорректирована с учетом изменений рыночных условий. Рынок будет прибыльным для тех, кто быстро и адекватно отреагировал на изменения в окружающей среде. Это доказывает, что средства к существованию компании представляют собой композицию долгосрочных и краткосрочных явлений.

В соответствии с этим не рекомендуется строить стратегические планы в календарном формате, так что лучше составить стратегические планы для изменения в случае необходимости. Такие поправки могут изменить не только содержание стратегических планов, но и горизонт планирования.

В ходе эволюции стратегического менеджмента известные исследователи предложили различные подходы к выбору моделей стратегического управления. Они отличаются, как правило, различной последовательностью основных этапов формирования бизнес-стратегии. Эти основные этапы классически расположены в последовательности:

- I - формулировка миссии организации (сфера и стратегические установки);
- II - постановка организационных целей (задач);
- III - оценка и анализ окружающей среды и прогнозирование ее развития (внешние особенности);
- IV - экспертиза сильных и слабых сторон (внутренняя диагностика);
- V - анализ стратегических альтернатив;
- VI - выбор и построение стратегии;
- VII - реализация стратегии;
- VIII - стратегия оценки.

Эта последовательность этапов стратегического управления имеет недостатки. Во-первых, выбор миссии и целей трудно осуществить без анализа среды, в которой она работает или планирует работать в компании. Во-вторых, система целей зависит от возможностей компании, ее финансово-экономического состояния. Поэтому такая последовательность допустима для предприятия, которые сформированы для осуществления конкретной деятельности, а также для существующих предприятий, которые хотят изменить или диверсифицировать виды деятельности и имеют соответствующие ресурсы.

На практике управление последовательностью этапов стратегического управления часто отличается. Анализ внешней среды предприятия проводится непрерывно и систематически. Необходимость мониторинга окружающей среды определяет, что этот процесс трудно идентифицировать на отдельном этапе.

Оценка и анализ среды предприятия пронизывает все этапы стратегического управления.

Следующим этапом является анализ эффективности существующих предприятий, экономических тенденций, выявление слабых и сильных позиций. Приоритетность этого этапа заключается в определении стратегических целей (и, возможно, миссии), поскольку цели системы для убыточных, неэффективных и высокопроизводительных предприятий будут разными. Согласование сильных и слабых позиций предприятия с экологическими факторами однозначно позволяет компании позиционировать себя на матрице стратегий и дает возможность наиболее точно ставить цели в соответствии с экономической ситуацией и, при необходимости, корректировать их. Затем проводится анализ стратегических альтернатив и стратегий выбора. Завершает процесс стратегического управления этапы реализации стратегии и оценки ее эффективности и актуальности для структуры управления.

Таким образом, чтобы найти способы увеличения доходов и прибыли, предотвратить опасные изменения в бизнес-среде, быстро реагировать на такие изменения, успешно конкурировать в возможных кризисных ситуациях, предприятие должно отслеживать состояние внутренней и внешней среды на всех этапах стратегического и непрерывного управления.

Обычно стратегия разрабатывается в смешанной форме. В этом случае это содержит эвристическую форму и количественные показатели. Не всегда такую миссию могут определить и показать цифры. Обычно это дается в форме атрибутивного языка, который отражает цель предприятия и его потенциал развития. Индикаторы также являются частью стратегии, описывающей предполагаемые административные решения или результаты на некоторой стадии корпоративного развития.

Для реализации корпоративной (бизнес) стратегии предприятия необходимы инвестиционные и финансовые ресурсы. Разработка и реализация рабочей стратегии требует разработки инвестиционной политики, посредством которой компания продает свои стратегические планы.

Почти все решения, касающиеся управления бизнесом, в том числе разработка и реализация политики, связанной с оценкой и выбором альтернатив финансирования, затрат и доходов на основе фактора времени, инфляционного процесса как стратегического планирования, а также любого другого типа плана, в значительной степени зависят от финансового плана. Но решения относительно долгосрочных целей и краткосрочных задач будут иметь финансовые последствия. Эти эффекты необходимо прогнозировать и планировать. Выводом разработки любого плана компании является финансовый анализ и финансовый план строительства.

Выводы. Таким образом, долгосрочная стабильность и конкурентоспособность предприятия обеспечивает стратегический подход к управлению компанией, обеспечивает быструю адаптацию к внешним изменениям. Стратегия развития предприятия должна отражать вмешательство тактических и стратегических целей. При разработке стратегий основное внимание следует уделить анализу

среды, прогнозированию ее параметров в будущем потенциале компании, в том числе финансовой составляющей. Этот анализ должен быть непрерывным, поскольку стратегический план должен иметь возможность постоянной корректировки для отражения изменений в условиях работы в качестве инструмента для реализации стратегии.

Список использованных источников

1. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление. — Питер: 2002. — 544 с.
2. Акофф Р. Л. Планирование будущего корпорации / Р. Д. Акофф. — М.: Прогресс, 1985. — 327 с.
3. Ансофф И. Стратегическое управление. /Пер. с англ. под ред. Евенко Л.И. — М.: Экономика, 1989. — 519 с.
4. Дойль П. Менеджмент: Стратегия и тактика / П. Дойль. — СПб.: Питер, 1999.
5. Эндрюс К. Концепция корпоративной стратегии. // В книге: Минцберг Г., Куинн Дж.Б., Гошал С. Стратегический процесс — СПб.: Питер, 2001. — 688 с.
6. Куинн Дж. Б. Стратегия перемен. // В книге: Минцберг Г., Куинн Дж.Б., Гошал С. Стратегический процесс. - СПб.: Питер, 2001. — 688 с.
7. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Ф. Котлер. — СПб.: Питер Ком, 1999. — 896 с.
8. Минцберг Г., Альстрэнд Б., Лэмпел Дж. Школы стратегий. СПб.: Питер. 2000.
9. Портер М. Стратегия конкуренции. — К.: Основы, 1998. — 390 с.
10. Томпсон А.А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: Учебник. - М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 2005. — 387 с.
11. Чандлер А. Д. Стратегия и структура; Главы истории промышленных предприятий / А. Д. Чандлер. - MIT Press, Cambridge, Mass, 1962.
12. Аликсеев С. Б. Концептуальная модель формирования стратегического потенциала торгового предприятия / С. Б. Аликсеев // Европейский вектор экономического развития. — 2013. — № 2. — С. 17–25. — Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ever_2013_2_3.pdf
13. Григорьева Л. Базовые стратегии как основы развития предприятия / Л. Григорьева // Социально-экономические проблемы и государство. — 2013. — Вып. 1 (8). — С. 116–124. — Режим доступа: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stor>.
14. Тюха И. В. Стратегия развития у систем стратегии предприятия / И. В. Тюха, И. О. Денисюк // Экономика харьковской промышленности. — 2013. — № 3. — С. 33–37. — Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/jpdf/echp_2013_3_9.pdf
15. Файоль А., Эмерсон Т., Тейлор Ф., Форд Г. Управление — это наука и искусство. — М.: Инфра-М, 2011. — 195 с.

К.М. Крамаренко,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та військового господарства
Національної академії Національної гвардії України

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МАРКЕТИНГУ І ЛОГІСТИКИ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Будь-яке підприємство є раціональним економічним суб'єктом, що в свою чергу означає, що основною метою його діяльності є отримання максимального прибутку. Поряд з цим конкурентне середовище на ринку вимагає від підприємств прийняття певних управлінських рішень, особливо у сфері маркетингу. На сьогодні маркетинг в традиційному його розумінні, що ґрунтується на потужних брендах, масовій рекламі, на ціновому факторі тощо, ефективним є не завжди. Для того щоб домогтися успіху на ринку потрібно застосовувати сучасні високоефективні способи і методи управління поточними процесами. Найбільш прогресивним напрямком у цій сфері є логістика.

Маркетинг і логістика – самостійні і взаємопов'язані галузі наукових знань і практичної діяльності. Основним об'єктом вивчення маркетингу є споживач і його потреби, а у логістиці основним об'єктом вивчення є потоки – матеріальні, інформаційні, фінансові та ін.

Інтеграція маркетингу та логістики стає сферою пошуків нових можливостей, а також шансів зростання цінностей і ефектів, пов'язаних із діяльністю підприємств на ринку. Сутність концепції маркетингу полягає в управлінні (плануванні, організації та контролі) виробництвом, просуванням на ринок і реалізацією продукції, орієнтованому на попит (на потреби споживача продукції). Сутність концепції логістики полягає в управлінні (плануванні, організації та контролі) матеріальними, інформаційними й іншими потоками, орієнтованому на ефективне використання потенційних можливостей, засобів і зусиль для вирішення комплексу завдань із фізичного переміщення продукції всередині підприємства та в зовнішньому середовищі з метою задоволення потреб споживачів у транспортно-експедиційних послугах і постачальницько-збутових роботах. В обох концепціях чітко виокремлюється пріоритетна роль споживачів, а не виробника. За цілями та розв'язуваними завданнями логістика і маркетинг є частинами єдиного процесу задоволення потреб споживачів [1].

У багатьох компаніях управління маркетингом і логістикою за традицією розділене. Необхідність в ефективному керуванні областю взаємодії маркетингу і логістики зросла з насиченням ринків і з підвищенням чутливості споживачів до швидкості і якості обслуговування. Послуга підприємства по збуту товару стає елементом, який може суттєво вплинути на рішення потенційного клієнта зробити покупку, і за допомогою зміни параметрів цієї послуги підприємству можна досить вигідно конкурувати на ринку схожих товарів з рівною ціною. Таким чином, маркетингова логістика стає самостійним, активним інструментом маркетингу підприємства [2].

Маркетинг-логістичне управління підприємством охоплює весь ланцюг системи розподілу (маркетинг, транспортування, складування) та є невід'ємною частиною загальної логістичної схеми підприємства. У маркетинг-логістиці вирішуються чотири основні завдання: обробка замовлень (як поводитися з замовленнями), складування (де і як зберігати запаси), обсяг запасів (скільки запасів зберігати), транспортування (куди і як доставляти товари) [3].

Об'єктивною підставою створення маркетинг-логістичних систем є реалізація синергічного ефекту, який може проявлятися, по-перше, у загальному пришвидшенні матеріального потоку, що сприяє покращанню реакції на бажання клієнта, по-друге, в зменшенні сукупних витрат за рахунок уникнення конфліктів часткових витрат, по-третє, у підвищенні рівня логістичного сервісу (рівня та якості обслуговування), що відповідає збільшенню додаткової вартості (корисності) для клієнта, а відтак формуванню додаткових конкурентних переваг. Ці складові синергічного ефекту реалізуються відповідно під час трансформації матеріального потоку, параметрами якої є зміна часу, зміна простору, зміна кількості, зміна якості, зміна транспортно-складських та маніпуляційних властивостей, зміна інформації [4].

Отже, маркетинг і логістику доцільно розглядати як єдину концепцію, яка є інструментарієм ефективного управління матеріальними і супроводжуваними їх іншими потоками. Впровадження маркетинг-логістичного управління у господарську діяльність підприємств є запорукою оптимізації збутової діяльності. Формування маркетинг-логістичної системи, яка б відповідала можливостям і вимогам підприємств, на сьогодні є важливою передумовою отримання високих результатів діяльності компанії і досягнення її цілей.

Список використаних джерел

1. Інфраструктура товарного ринку: теоретичні засади: підручник / За ред. О.О. Шубіна. – К.: Знання, 2009. – 379 с.
2. Бондаренко В.М. Формування взаємозв'язків маркетингу та логістики в підприємницькій діяльності [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2015. – № 7. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4454>
3. Тюріна Н. М. Маркетинг-логістична концепція управління підприємством // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – № 2. – Т. 1. – С. 43–46.
4. Крикавський Є. В. Логістичне управління: підручник / Є. В. Крикавський. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2005. – 684 с.

В.А. Малінов,
аспірант навчально-наукового інституту економіки і управління
Національного університету харчових технологій
науковий керівник: **Т.Г. Белова,**
кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу

МАРКЕТИНГ ЯК ОСНОВНИЙ ФУНДАМЕНТ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ БІЗНЕСОМ ТА СУСПІЛЬСТВОМ

Сучасне середовище не може існувати без маркетингових інструментів, вони використовуються у бізнесі для взаємодії з клієнтами, тобто суспільством.

Корпорації, де бізнес має окрему юридичну особу відокремлюються від її власників. Вони можуть бути як державними, так і окремими фізичними особами і можуть функціонувати з метою отримання прибутку або для некомерційних цілей. Корпорація належить її інвесторам і акціонерам, які обирають раду директорів для орієнтаційної політики та наймають управлінську команду і співробітників для виконання свого бачення і місії компанії. Корпорація може бути у приватній власності невеликої групи осіб або публічною з випуском акцій, що котируються на фондовій біржі. Таким чином, бізнес веде постійну діяльність використовуючи маркетингові інструменти.

Суспільство, у широкому сенсі, відноситься до людських істот і їх соціальних структур. У більш конкретному сенсі, термін «суспільство» використовується для визначення сегментів людства, таких як члени конкретної громади, нації або групи. Як сукупність організацій, створених людьми, бізнес явно є частиною суспільства. Бізнес, таким чином, нерозривно пов'язаний з суспільством.

Одним з ключових аргументів є те, що зовнішнє середовище бізнесу є динамічним і постійно змінюється. Більшість компаній працюють у вирії соціальних, етичних, глобальних, політичних, екологічних і технологічних змін, які створюють як можливості, так і загрози.

Люди все частіше очікують, що бізнес буде більш відповідальним, вважаючи, що компанії повинні приділяти пильну увагу соціальним питанням і діяти як хороші громадяни в суспільстві. Постійно виникають нові суспільні питання, які потребують дій. Все частіше бізнес стикається з складним завданням урівноважувати свої соціальні, правові та економічні зобов'язання, намагаючись виконати свої зобов'язання перед багатьма зацікавленими сторонами.

Громадськість також очікує, що бізнес буде етичним і хоче, щоб корпоративні менеджери застосовували етичні принципи або цінності:

- іншими словами, вказівки на те, що правильно і неправильно, справедливо і несправедливо, і морально правильно;

- при прийнятті бізнес-рішень. Справедлива ділова практика, стурбованість з приводу безпеки споживачів, внесок у добробут громади та захист прав людини в усьому світі стали більш помітними та важливими. Бізнес створив програми з етики, щоб допомогти співробітникам бути обізнаними та діяти відповідно до етичних стандартів.

Люди живуть у все більш інтегрований світовій економіці, що характеризується безперервним рухом товарів, послуг і капіталу через національні кордони. Великі транснаціональні корпорації ведуть бізнес у сотнях країн. Продукти та послуги, які купують у Європі або Україні, можуть надходити з Китаю, Індії, Індонезії, Гаїті або Мексики. Сьогодні економічні сили дійсно відіграють роль на світовій арені. Соціальні питання, такі як перегони для пошуку ліків від ВІЛ / СНІДу, рух для рівності жінок, або вимог громадян повсюди мати доступ до інтернету. Екологічні питання, такі як виснаження озонового шару і вимирання видів, впливають на всі громади. Проблеми глобалізації змушують підприємства інтегрувати свої фінансові, соціальні та екологічні стратегії для досягнення кращої конкурентної переваги.

Ці потужні і динамічні сили, такі як:

- швидкі зміни в соціальних та етичних очікуваннях, глобальній економіці, політиці уряду, навколишньому середовищі та нові технології;
- встановити контекст, в якому підприємства взаємодіють зі своїми ринковими та неринковими учасниками. Це означає, що відносини між бізнесом і суспільством постійно змінюються новими і часто непередбаченими способами. При зміні середовища, людей і організацій, неминуче виникатимуть нові проблеми які будуть змушуватиме менеджерів та маркетологів розробляти нові рішення. Щоб бути ефективними, корпорації повинні відповідати очікуванням зацікавлених сторін і суспільства в цілому за допомогою досліджень ринку. Успішний бізнес повинен відповідати всім економічним, соціальним та екологічним цілям. Бізнес і суспільство, таким чином, формують інтерактивну соціальну систему.

Кожен потребує іншого, і кожен впливає на іншого. Це і є взаємозв'язок між бізнесом та суспільством в сучасній розвиненій економіці.

Список використаних джерел

1. Астахова / Маркетинг: Навч. посіб. / Харківський національний економічний ун-т. — Х.: Вид. ХНЕУ, 2006. — 208 с.
2. Брассингтон Ф., Петтитт С. Основы маркетинга. — Д.: Баланс Бизнес Букс, 2007. — 768 с.
3. Ветитнев А. М. Маркетинг санаторно-курортных услуг. — М.: Медицина, 2001. — 224 с.

В.В. Орел,

студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

В.П. Мартиненко,

доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки і підприємництва
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розглянуті основні методи управління прибутком підприємства. Також надана їх детальна характеристика. Проаналізовані економічні, організаційно-розподільчі

Ключові слова: прибуток; управлінські рішення; управління прибутком; економічні рішення.

Загальна суть проблеми. Неправильне застосування методів управління може привести до негативних наслідків, тому необхідне більш глибоке і ретельне опрацювання їх теоретичних основ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження методів управління формуванням прибутком на підприємстві розглядалися в роботах багатьох Вітчизняних та зарубіжних вчених: А. Пігу, А. Олійник, Р. Мертон, В. Андрійчук, В. Стасюк, Є. Ткаченко, І. Бланк та інші [2, с. 11].

Формулювання мети статті. Управління прибутком підприємства є процесом цілеспрямованого впливу суб'єкта на об'єкт для отримання певних фінансових результатів. А методом управління прибутком підприємства називається спосіб впливу суб'єкта управління на об'єкт, що вивчається для отримання певного результату.

Виклад основного матеріалу. Основною метою підприємницької діяльності є прибуток. Прибуток в сучасних умовах є як джерелом розвитку підприємства, так і створює базу для зростання національної економіки в цілому. Прибуток підприємства перерозподіляється через податкову систему, «наповнюючи» державний бюджет усіх рівнів. Також, прибуток — це рушійний мотив діяльності організації і персоналу, основний внутрішній джерело формування фінансових ресурсів підприємства, що створюють умови для розвитку, а також головний критерій ефективності виробничої діяльності. Тому актуальним завданням на сучасному етапі розвитку країни є освоєння методів ефективного управління прибутком підприємства [1, с. 12].

Управління прибутком — це процес вироблення і прийняття управлінських рішень для досягнення певних фінансових результатів, який включає в себе:

- формування прибутку;
- розподіл прибутку;
- використання прибутку;
- планування прибутку [1, с. 10].

Методи управління прибутком підприємства — це способи впливу на об'єкт для досягнення певного результату. Кожен із методів необхідно ретельно опрацьовувати [2, с.32].

Існують різні підходи до класифікації методів управління прибутком підприємства. Ефективність і результативність формування доходів суб'єкта господарювання як складової моделі управління його прибутком залежить від адекватності фінансового забезпечення цінової політики організації реаліям ринку, на якому воно працює. Система економічних методів управління прибутком підприємства використовує всі важелі господарювання: економічне стимулювання, економічний аналіз, планування, податки, цінову політику та ін. Ці важелі повинні використовувати комплексно и системно.

Аналіз сукупності існуючих методів дозволяє їх згрупувати за такими видами (табл. 1).

Таблиця 1. Види методів управління формування прибутку

Методи	Складові
Економічні	- планування; - економічний аналіз; - економічне стимулювання; - цінова політика; - податкова політика.
Організаційно-розпорядчі	- розпорядчі - організаційно-стабілізуючі; - дисциплінарні.
Соціально-психологічні	- морально-етична категорія; - моральні цінності; - взаємовідносини між людьми.

Економічні методи управління прибутком підприємства — це система заходів, яка впливає на виробництво опосередковано за допомогою певних економічних стимулів і важелів, що направляють діяльність підприємства і його працівників в потрібне для суспільства русло. Між економічною зацікавленістю держави, колективу і особистості існують об'єктивні діалектичні протиріччя [1, с. 26].

Сполучення цих інтересів є складною проблемою і включає вирішення низки завдань, наприклад, таких як встановлення в кожен певний період найбільш доцільних співвідношень між фондами споживання і розподілу, заохочувальними фондами, фондами заробітної плати тощо.

Система економічних методів управління прибутком підприємства використовує всі важелі господарювання: економічне стимулювання, економічний аналіз, планування, податки, цінову політику та ін. Ці важелі повинні використовуватися комплексно і системно [5, с. 28].

Економічне стимулювання — система заходів, яка використовує матеріальні засоби для мотивації учасників виробництва до праці для створення суспільного продукту. Від домінуючих виробничих відносин суспільства залежать форми, характер і методи економічне стимулювання.

Економічний аналіз являє собою систематизований комплекс аналітичних процедур з метою отримання висновків, висновків і рекомендацій економічного характеру щодо досліджуваного об'єкта.

Планування виступає одним із інструментів управління прибутком. Плануванням є процес розробки і прийняття цільових установок якісного і кількісного характеру і визначення шляхів найефективнішого їх досягнення. План або сукупність планів є результатом планування. Мета планування полягає в своєчасному виявленні альтернатив і засобів, які знижували б ризик прийняття неправильних рішень [4, с. 15].

Можна розглядати економічні важелі по рівнях їхнього переважного впливу. Так, матеріальне стимулювання — це один з найважливіших економічних важелів, що діють на рівні працівника; на рівні колективу. В якості такого важеля можуть виступати рентабельність, прибуток; на рівні суспільства — окупність інвестицій, фондівіддача, екологічність виробництва тощо. Одним з таких методів є ціноутворення, яке є невід'ємною частиною політики держави.

Найважливішою метою цінової політики є підтримка паритетних відносин між галузями народногосподарського комплексу, збільшення обсягів продукції, створення умов для підвищення прибутковості виробництва, а також захист вітчизняних товаровиробників від імпортованих по демпінговими цінами товарів. Як правило, невірні підходи до формування державної цінової політики призводять до негативних наслідків, як для всієї економіки, так і для її окремих галузей [2, с. 31].

Податкова політика — основний інструмент держави з одного боку забезпечує існування його самого, а з іншого — регулювання економіки суспільства в цілому. Податки також зачіпають і проблему національної безпеки країни, так як непродумана податкова політика може за відносно короткий термін реально паралізувати діючу економіку.

Держава може впливати на прибуток підприємств через систему оподаткування, фінансової підтримки, як прямої у вигляді цільових інвестицій, так і непрямої у вигляді податкових пільг. Від податкової системи залежить розмір нерозподіленого прибутку, т. Е. Яка залишається в розпорядженні підприємства. Ставки і пільги є основними інструментами податкового регулювання. В зарубіжних країнах найбільш поширеною пільгою є пільга у вигляді інвестиційного кредиту, тобто відрахування з податку на прибуток певної частини інвестиційних витрат компаній [2, с. 46].

Важливою складовою економічних методів управління прибутком підприємства поряд з цільовими регуляторами є вдосконалення фінансово-кредитного механізму. Повною мірою поки використовувати систему банківського кредитування не вдається. Одне з найбільш складних питань є довгострокове кредитування на оновлення основних фондів, в першу чергу придбання машин, техніки та обладнання. У той же час довгострокове кредитування — основний фактор [6, с. 59].

Методи управління прибутку можна обирати. Вибір методу залежить від: цілі бізнесу;

масштабу підприємства;
рівня підготовки кадрів;
політики держави;

Висновки. Таким чином, для ефективного управління прибутком підприємства необхідно враховувати безліч факторів, що залежать як від самого господарюючого суб'єкта (обґрунтованості прийнятих управлінських рішень, наявних внутрішніх можливостей і раціональності їх використання), так і від навколишнього його зовнішнього середовища (податкової, грошово-кредитної, інвестиційної, реформи банківської системи тощо).

Список використаних джерел

1. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) Та ін. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002. — С. 644.
2. Багійев Г.Л., Тарасевич В.М. Маркетинг: підручник для вузів. 3-є изд. — СПб.: Пітер, 2010. — 576 с.: іл. — (серія «Підручник для вузів»).
3. Бланк А.І. Управління прибутком підприємства/ А.І. Бланк. — К.: Фінанси й Статистика, 2005. — 456 с.
4. Маслова Т.Д., Божух С.Г., Ковалик Л.Н. Маркетинг. — СПб.: Пітер, 2006.
5. Беляєв В.І. Маркетинг: основи теорії та практики: Підручник. — М.: КноРус, 2006.
6. Ноздрьова Р.Б., Гречка В.Ю. Маркетинг: Підручник. — М.: Економіст, 2009.

А.О. Скопенко,

студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Т.П. Ткаченко,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. В умовах сучасного розвитку підприємництва збільшилася роль і важливість збутової політики, під якою розуміють саме процес координації системи кінцевих товарів і послуг на ринок і стимулювання ринкових обмінних механізмів для отримання прибутку. Важливість удосконалення збутової системи та поширення товарів в умовах підвищеної конкуренції та здешевлення виробництва призвела до необхідності шукати відповідні резерви.

У даній статті розглядаються та аналізуються основи сучасної концепції підвищення ефективності збутової діяльності підприємства. Стаття представляє інтерес для досить широкого кола читачів, в тому числі для студентів і викладачів вищих навчальних закладів та для керівників чинних підприємств та організацій. У статті подаються цілі формування грамотної збутової політики підприємства, розкриваються принципи раціональної організації збутової діяльності на підприємстві, вивчаються основні напрямки аналізу її ефективності. У статті розглянуті інструменти підвищення ефективності завдяки вибору оптимальної концепції системи збуту на підприємстві.

Ключові слова: збутова діяльність, концепція маркетингу, оптимізація процесів, SWOT-аналіз, збут, фінансовий стан.

Постановка проблеми. На сьогоднішній час досить багато уваги приділяється проблемі налагодженості збуту та підвищенню збутової ефективності зі сторони вчених-теоретиків. Слід зазначити, що по цей час не вироблена єдина точка зору щодо поняттєвої сутності цієї однієї з найважливіших в теоретичному і практичному плані категорій. У зв'язку з важливістю збуту як сфери діяльності, його тісною залежністю з виробництвом продукції, ця проблема потребує детального вивчення суті даної економічної категорії на основі розгорнутого аналізу робіт вітчизняних та закордонних вчених-економістів, в яких були присутні її повні або часткові згадки. В сучасних умовах розвитку на ринку присутній досить високий ріст конкуренції, наслідком якого є перехід уваги виробників з проблем виробництва на проблеми збуту та підвищення ефективності збутової діяльності підприємства.

Стан дослідження. Поняття «збутова діяльність» має досить неоднозначний характер і краще розглядати його як в широкому так і у вузькому трактуванні. В широкому розумінні це поняття означає процес, який охоплює багато операцій, починаючи з передачі продукції за межі підприємства та закінчуючи придбанням товару покупцем. У вузькому значенні збутова діяльність націлена на фінальний результат — взаємодію продавці з покупцем. За останні роки багато науковців стали приділяти увагу управлінню збутовою діяльністю у своїх роботах, з яких заслуговують на особливу увагу дослідження таких українських авторів як С.С. Гаркавенко, Л.В. Балабанової, А.О. Старостіної. Над різними аспектами управління та удосконалення збутової діяльності працювали також і закордонні вчені, такі як, Ф. Котлер, Г. Армстронг та інші. Але питання розвитку збутової діяльності до сих пір має неоднозначний характер і має досить «розмите» трактування, яке цілісно не висвітлює весь спектр охоплення функціоналу системи збуту. Оскільки проблеми збуту виходять на перший план розвитку підприємства одночасно з розвитком його виробничої діяльності, вдосконаленням організації виробництва, а саме — підвищений попит на продукції стимулює розвиток виробництва [2, с. 57]. Тож з активним розвитком економіки та підприємництва управління та удосконалення збутової діяльності на підприємствах потребує нових сучасних підходів та функціональних змін.

Виклад основного матеріалу. Важливою умовою в сучасних реаліях розвиненої ринкової економіки є грамотна збутова політика, але в Україні, застосування цілісної бази маркетингових інструментів швидше виняток, ніж правило. Річ йде про підприємства, які надають послуги або випускають продукцію, призначені для масового споживача з наявним ринком жорсткої конкуренції. Це обумовлено специфікою вітчизняного маркетингу, яка виражається в наступному [1]:

1. З самого початку свого становлення вітчизняний ринок залежить від іноземних партнерів, також не завжди можна застосовувати досвід, наявний в інших країнах до специфіки нашого ринку.

2. Часто керівники підприємств приймають важливі рішення спираючись лише на теоретичну інформацію, але на практиці вони стикаються з проблемами,

які незнайомі закордонним спеціалістам (неготовність розвивати свою маркетингову діяльність, працювати на імідж фірми та проводити підвищувати кваліфікацію персоналу). Така ситуація відбувається за відсутності знань менеджменту і маркетингу.

3. Вітчизняним компаніям, внаслідок податкового гніту, вигідніше проводити велику частину свого бізнесу «неофіційно», не відображуючи дійсних масштабів виробництва, а маркетингові зусилля можуть завадити цьому.

4. Також приділяється мала частина уваги такому елементу комерційної діяльності, як «маркетингові дослідження». Це відбувається через те, що підприємці володіють низькою інформаційною базою, та схильні покладатись на інтуїцію, замість того, щоб виділити гроші на дослідження.

Сам термін «маркетинг» походить від англійського слова market (Ринок) і німецького market (ринок) і означає діяльність по вивченню і завоювання ринку, ефективного продажу товарів покупцям [1]. Під збутовою політикою підприємства розуміється вибрана ним сукупність стратегій маркетингу (стратегії охоплення ринку, позиціонування товару тощо), а також комплекс заходів зі створення асортименту та формування попиту на продукцію, що випускається, формування цін, стимулювання збуту (що включає, у свою чергу, рекламну діяльність, обслуговування покупців, здійснення комерційного кредитування, надання знижок), укладання договорів на продаж товарів, діяльність по товарообміну, транспортуванню, інкасації дебіторської заборгованості, організаційним, матеріально-технічним та іншим аспектам збуту. Завдання полягає у забезпеченні швидшого товарообігу з найменшими витратами та необхідності знайти найбільш раціональний канал розподілення і спосіб реалізації [3, с. 173].

Сучасну економіку можна схарактеризувати тим, що місце виробництва і місце споживання продукту не збігаються один з одним по часу. У зв'язку з цим виникають збутові витрати, іноді дані витрати можуть досягати 70% роздрібною ціни споживчого товару. При формуванні правильної збутової політики збуту товарів підприємства передують маркетингові дослідження, які передбачають проведення дослідження ринку, споживачів і конкурентів на ньому, сегментацію і вибір цільового ринку, розробку товарної та комунікаційної компанії. Раціональна організація збутової діяльності призводить до збільшення обсягу продажів і скорочення терміну товарообігу, що, у свою чергу, сприяє зростанню прибутку підприємства. Планування організації збутової діяльності підприємства є основою успішної роботи підприємства в умовах ринку. Збут є завершальною стадією господарської діяльності товаровиробника. Однак, всупереч різноманітним умовам ринку стадія планування збуту виробленої продукції здійснюється до початку виробничої стадії та включає дослідження кон'юнктури ринку, вивчення виробничих можливостей підприємства щодо виробництва має попит в даний момент на ринку продукції, формування планів продажів, на підставі яких формуються плани постачання і виробництва.

Збутова політика будується на основі проведеного попиту і пропозиції, сприйняття і переваг, властивих споживачам продукції організації. Оскільки

потреби покупців постійно змінюються, необхідно здійснювати постійне оновлення асортименту продукції, що виробляється.

Цілями формування збутової політики організації є:

- максимізація прибутку;
- максимальне задоволення запитів покупців;
- досягнення фінансової стійкості організації на ринку і високої конкурентоспроможності її продукції.

Метою збутового маркетингу (маркетингу, орієнтованого на продаж) є максимізація збуту і прибутку від реалізації продукції підприємства за умови їх активного просування на ринку. При організації збутової діяльності використовується аналіз її ефективності. Основне завдання оцінки ефективності збутової діяльності – встановлення причин негативних відхилень від нормальних комерційних взаємовідносин контрагентів і запобігання їх появи в майбутньому. Аналіз організації збутової діяльності на підприємстві спрямований на виявлення ефективності ведення збутової діяльності на підприємстві по кожному з її напрямків. Підприємство зацікавлене в тому, щоб виробництво його товарів не приносило йому фінансових втрат і збитків. В іншому випадку підприємство втрачає своє обличчя на конкретному ринку, не має перспектив повторних продажів виробів, які не змогли задовольнити кінцевого покупця. З цією метою застосовують аналіз фінансового стану, під яким розуміється його здатність фінансувати свою діяльність. Основною метою аналізу фінансового стану організації є отримання основних параметрів, що дають об'єктивну і точну картину фінансового стану підприємства, його прибутків і збитків, змін в структурі активів і пасивів. [2]. У підвищенні ефективності збуту важливу роль відіграє SWOT-аналіз збутової діяльності підприємства, що являє собою аналіз сильних і слабких сторін збутової діяльності підприємства, її можливостей і загроз. SWOT-аналіз - це один з найбільш поширених видів аналізу в стратегічному управлінні на сьогодні. Велике значення для прогнозування обсягу продажів мають методи експертних оцінок, що базуються на вивченні та узагальненні думки керівних працівників підприємства про перспективу обсягу продажів; опитуванні торгових агентств підприємства про можливі продажі; вивченні думок споживачів. Крім методів експертних оцінок, для прогнозування обсягу продажів можуть застосовуватися різні математичні методи. Підвищення ефективності збуту неможливо без вибору оптимальних інструментів підтримки продажів: реклами, просування, спеціальних методів ціноутворення та інших. Просування продукції на ринку передбачає використання агресивних методів збуту, активну рекламну політику, застосування заходів щодо стимулювання збуту, які являють собою знижки на продукцію, її уцінку, проведення виставок, лотерей тощо). Велику роль в просуванні продукції грає упакування, яка використовується виробником для того, щоб надати своїй продукції ознаки, що відрізняють її від продукції конкурентів.

Для оптимізації процесу збуту може бути використана концепція стратегічної оптимізації збуту, яка заснована на структурному дослідженні збутової діяльності підприємства і виявлення тенденцій розвитку системи збуту. Підвищення ролі

збуту у господарській та зокрема виробничо-маркетинговій діяльності фірми є досить важливим процесом. Він викликає необхідність реструктуризації системи управління їх розподільно-збутовими мережами. Ця найважливіша задача розв'язується в процесі вдосконалення організації та планування збутової діяльності підприємства [1, с. 159]. Дослідження збутової діяльності підприємства проводиться на основі наступних показників:

- географія збуту, що виступає як показник масштабу охоплення каналів збуту та доступності товарів для споживачів;
- рентабельність продажів – відношення чистого прибутку до чистого обсягу продажів, вираженого в грошових коштах.

Існує кілька цілей оптимізації процесу збуту на підприємстві:

- зміцнення позицій на ринку;
- створення ефективної системи збуту;
- розвиток товарного або корпоративного бренду;
- створення внутрішніх конкурентних переваг;
- вихід на нові ринки збуту;
- лідерство на наявному ринку;
- збільшення рентабельності продажів;
- збереження позиції на ринку.

Виходячи з наведених вище цілей, можна виділити найбільш раціональні способи концепції оптимізації збутової діяльності:

- розробка методів стимулювання споживача;
- реінвестиції прибутку в виробничу сферу підприємства з метою поліпшення якості продукції та технології виробництва;
- мотивація працівників із відділів збуту;
- активний маркетинг, який спрямований на регіональних споживачів;;
- реінвестування прибутку в розвиток бренду;
- максимізація прибутку внаслідок стимулювання середнього менеджменту і збільшення продажів;
- масовий маркетинг;
- пошук нових дилерів та дистриб'юторів;
- інвестиції в нові технології, які допоможуть знизити виробничі витрати;
- розумне використання наявних оборотних коштів;
- пошук найбільш вигідних постачальників сировини та партнерів;
- контроль основних показників за досягнення максимально вигідного положення на ринку.

Аналізуючи вищенаведену інформацію, ми бачимо, що за сучасних умов підприємництва, управління та детальне планування збутовою політикою на підприємствах займає важливе місце в системі управління виробничими процесами. Слід приділяти більше уваги аналізу, плануванню та збільшенню ефективності збутової політики. Забезпечення відповідним обслуговуванням споживачів та партнерів, проведення різноманітних маркетингових досліджень та збагачення новітньою інформацією в теоретичному та практичному сенсі у розрізі

питання збутової політики допоможе комплексно розглянути та розв'язати проблемні питання в системі збутової діяльності підприємства.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши головні складові та показники збутової системи, впровадження у практику вищенаведених способів концепції оптимізації збутової діяльності сприятиме підвищенню ефективності функціонування підприємства, що активно впливає на підвищення прибутковості його діяльності в цілому та досягненню різноманітних стратегічних цілей.

Якщо взяти до уваги, що метою будь-якого підприємства є отримання максимального прибутку, то задля її досягнення на кожному підприємстві має бути досконало організована маркетингова служба, яка займається просуванням та реалізацією своєї продукції на загальному ринку. Основними напрямками підвищення ефективності системи збуту можуть слугувати: оптимізація каналів розподілу; створення ефективної рекламної політики; залучення нових партнерів та клієнтів; підвищення кваліфікації працівників, тощо. Впровадження та використання приведених заходів дозволить значно підвищити показники ефективності збутової системи та уникнути кризових ситуацій в майбутньому.

Основною метою роботи є оцінка маркетингових можливостей підприємства і розробка рекомендацій із вдосконалення діяльності по просуванню окремих видів продукції. Вдосконалення збутової політики підприємств підвищить ефективність роботи самого підприємства.

Список використаних джерел

1. Балабанова Л.В. Стратегічне маркетингове управління збутом підприємств : [підручник] / Л.В. Балабанова, Ю.П. Мітрохіна. — М. : Дон . ДУЕТ , 2009. — 245 с.
2. Ямкова О.М. Зміст формування збутової політики виробничих підприємств / О.М. Ямкова // Економіка і управління. — 2012. — № 2. — С. 52–59.
3. Свінцицька О. М. Планування діяльності підприємства: навч. посіб. / О. М. Свінцицька — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. — 232 с.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

УДК 65.012.34

Н.С. Беляєва,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ ТЕКСТИЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розглядається нова можливість вдосконалення ефективності управління логістичними процесами на підприємствах текстильної промисловості. Автором проаналізовано сучасні методи та інструменти управління логістичними процесами, які базуються на регулярній передачі інформації від торгових точок до корпоративного офісу. У цій статті автор описує способи впровадження вертикальних і горизонтальних оптимізаційних циклів, на основі великого потоку інформації що існує сьогодні. Такі цикли спрямовані не тільки на збільшення показників продажу, уникнення знижок та зменшення рівня запасів. За авторським баченням, ці процеси, горизонтальної та вертикальної оптимізації, можна контролювати за допомогою програм штучного інтелекту, які здатні самонавчатися. Такі програми можуть стати кращою альтернативою звичайних програм чи навіть людської праці. Поєднання штучного інтелекту який здатен самонавчатися з рішеннями розподілу, запропонованими автором у вертикальній і горизонтальній перспективі, може істотно підвищити ефективність управління логістичних процесів у текстильних компаніях, тим самим і їх прибутковість.

Ключові слова: логістика, текстиль, управління, логістичні процеси, штучний інтелект, оптимізаційний цикл.

Постановка проблеми. Текстильні підприємства, які виробляють товари та реалізують їх у власних магазинах, та мають власну логістику на підприємстві, зіштовхуються з такими завданнями:

1. Створити колекції які задовольняють споживчі вподобання;
2. Виробляти колекції які матимуть велику цінність для споживача, тим самим отримуючи його лояльність;
3. Збільшити показники продажів, тим самим максимізуючи прибуток;
4. Легко та швидко адаптуватися до зовнішніх умов, такі як погодні умови, свята чи показники продажів;
5. Забезпечити надходження всіх матеріалів у відповідних кількостях, якості й асортименті до місця споживання;

6. Зменшити кількість залишків.

Логістичний відділ не здатен вплинути на виробництво товару який прийдеться до смаку споживачу, але може вирішити всі наступні поставлені завдання. Для забезпечення ефективності управління логістичними процесами, підприємство використовує такі інструменти як програмне забезпечення. Такими програмами можуть бути:

- управління подіями в логістичних ланцюгах (Supply Chain Event Management – SCEM);
- гнучка система складської вантажопереробки (Flexible Materials Handling System – FMHS)
- моніторинг логістичних ланцюгів (Supply Chain Monitoring – SCMo);
- планування потреби у вхідних, внутрішніх і вихідних матеріальних потоках (Logistics Requirements Planning – LRP);
- логістика, орієнтована на попит (Demand- driven Techniques / Logistics – DDT);
- запаси, керовані клієнтами (Vendor Managed Inventory – VMI)[1].

Такі інструменти є досить статичними, та не можуть реагувати на певні структурні зрушення. Тобто кінцевий результат рішення – це успіх або невдача, які завжди залежать від рішення прийнятих людиною, ефективністю та часовими рамками за які вони можуть бути реалізовані. Рішення прийняті певною особою мають так званий «людський фактор», який завжди складно розрахувати або оцінити. Але якщо існуватиме такий фактор, який прийматиме рішення швидше, безпечніше і здатний вчасно вдосконалюватися, отримуючи безперервно інформацію про успіхи та поразки, у поєднанні з реалізацією цих рішень якомога ефективніше, то це значно підвищить конкурентоздатність компанії.

Стан дослідження. Важливим кроком у розв'язанні проблем урахування впливу людського фактора є створений у 2010 році британською компанією DeepMind Technologies Limited штучний інтелект «AlphaGo», який імітує нейронну мережу людського мозку, здатний швидко аналізувати складні та обмежені часом ситуації, самонавчатися в ході гри в го. Для створення програми спочатку використовувалися записані партії професійних гравців, з яких вона обирала власні ходи. Вдосконалення програми дозволило їй самостійно грати проти самої себе [2]. В жовтні 2017 р. команда розробників AlphaGo в журналі Nature презентувала більш досконалу версію AlphaGo Zero, яка імітує короткочасну пам'ять людського мозку, не використовуючи даних людських ігор, тобто, значно швидше приймає «інтелектуальні рішення» самостійно.

Відтак, створення штучного інтелекту без наборів даних, отриманих від людей-експертів є поступальним кроком у розвитку штучного інтелекту з надлюдськими можливостями, оскільки експертні дані часто дорогі, ненадійні або просто недоступні [3]. Такі програми дозволяють швидко приймати складні комплексні рішення, тому їх практичне застосування здійснюється вже сьогодні на фондових біржах, в медичній практиці для встановлення діагнозів, у роботі диспетчерських служб аеропортів тощо.

Основний виклад матеріалу. Логістичний оптимізаційний цикл.

Навіть якщо на підприємстві буде існувати такий «Інтелект» який би зміг відповісти на головні питання поставлені логісту (щоб певний товар був у певний час у певному місці вчасно за для максимізації продаж, та мати змогу вирішити всі інші питання чи проблеми які з'являються у процесі) все ще існує питання вдосконалення моделі управління логістичними процесами підприємства.

Головною метою є відображення можливих шляхів вдосконалення існуючих процесів транспортування з виробництва до мережі магазинів та магазинів між собою за короткий період часу, як зображено на рисунку 1. Наприклад щотижнево.

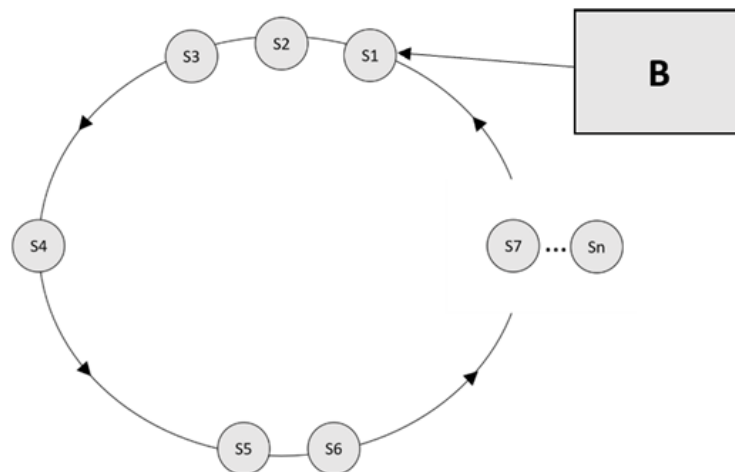

Рис. 1. Оптимізація циклічності транспорту між магазинами транспорту

Де, В — виробництво

S — Магазин 1..n (1, 2, 3 та 5, 6 які розташовані в одному місті)

Самонавчаючись штучний інтелект — диспетчер.

На сьогоднішній день великий успіх мають розроблені алгоритми які здатні самонавчатися. Вказані алгоритми користуються попитом уже сьогодні у сферах де комплекс рішень повинен бути прийнятий людським розумом. Такими сферами є фондові біржі, медичні діагнози, чи дуже складні ігри як Go та шахи, де рішення прийняті штучним інтелектом, який здатний самонавчатися, стали кращим ніж прийняті рішення людьми-професіоналами або будь-яким звичайним програмним забезпеченням.

Таким чином для досягнення поставлених завдань розробки комплексу логістичних рішень для текстильно-швейної компанії за допомогою такого алгоритму, який звичайно повинен бути протестованим та чітко продуманий.

Надзвичайно важливими передумовами ефективного управління логістикою є центральне управління запасами у реальному масштабі часу, яке оновлюється щоденно. За отриманою інформацією з минулого досвіду підприємства та добре інтегрованими індикаторами які можуть оцінити успіх або невдачу реалізації товару за минулі періоди, так і окремого товару, повинні бути внесені в такий алгоритм який здатен самонавчатися. Чим більше такий алгоритм матиме

інформації, тим краще для його самонавчання та прийняття ефективних рішень. У денній статті назовемо такий алгоритм «AlphaDP» (Alpha-Dispatcher).

Вертикальний та горизонтальний оптимізаційний цикл

Якщо протягом всього часу продажів AlphaDP матиме доступ до всієї інформації щодо поточних продажів за добу по кожному товару (колекційна частина), тоді алгоритм може приймати рішення, який артикл і де є необхідним. Такий спосіб постачання колекційних частин визначається як горизонтальний цикл, а постачання розмірів колекційної частини вертикальним циклом.

Вертикальний оптимізаційний цикл може функціонувати у 3 кроки, завжди використовуючи вже вдосконалену модель транспортування від магазину до магазину:

Крок 1: Колекційні частини певної колекції з недостатньою кількістю доступних розмірів утворюють залишки. Таким чином потрібно зібрати всі залишки нерозпроданих товарів та направити у той магазин, в якому цей товар мав найвищий попит (Рис. 2 та 3). Такі рішення щодо кількості потреби певного товару у тому чи іншому магазині приймаються за допомогою алгоритму AlphaDP.

Крок 2: Виробництвом створюються нові колекційні частини та вводяться у коло пропонованого циклу. Розраховану кількість товару транспортують до найближчої точки збуту (Рис. 3).

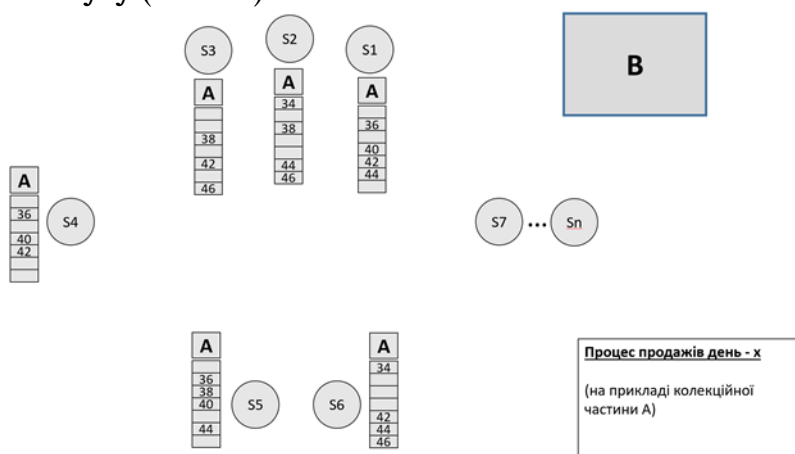

Рис. 2. Процес продажу товару на умовному прикладі колекційної частини A

Де, A – Колекційна частина “A” (та набір розмірів які залишились)

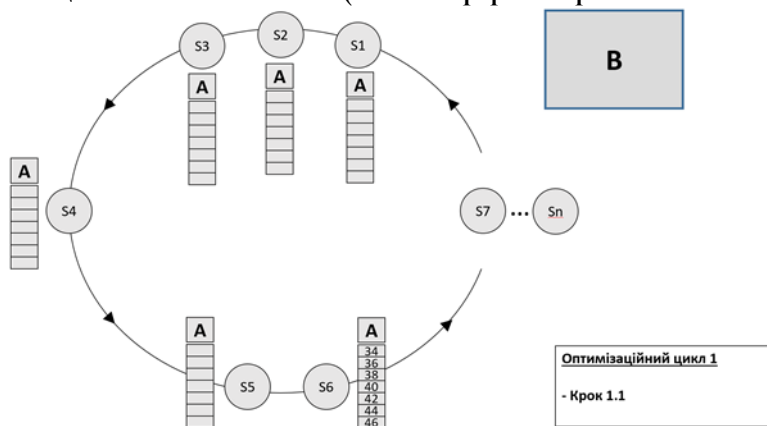

Рис. 3. Після першого кроку оптимізаційного циклу.

Крок 3: Починаючи з найближчої точки збуту колекційні частини транспортуються у всі ті магазини з яких попередньо було зібрано та перенаправлено залишки які не розпродались.

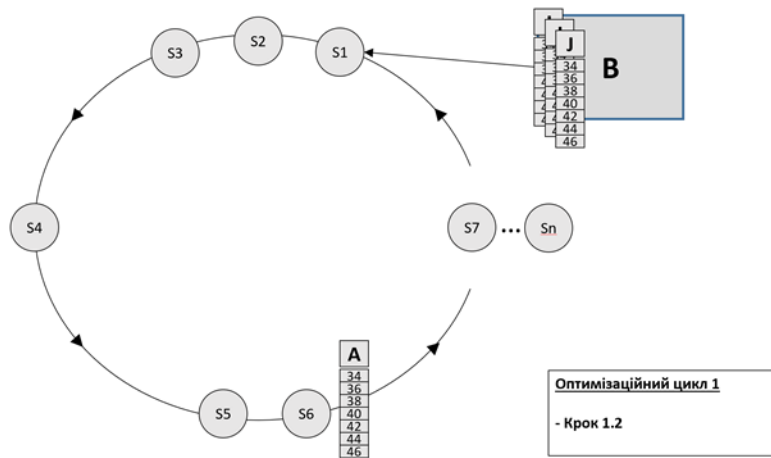

Рис. 4. Після першого кроку оптимізаційного циклу.

J = Нова колекційна частина яка створена підприємством за для заповнення прогалин в інших магазинах.

При застосуванні штучного інтелекту, вертикальна оптимізація генерує ряд переваг. По-перше, зменшиться кількість товару, що має бути продано за великими дисконтами на «останніх розпродажах» та значно зменшить кількість товару, що був взагалі не проданий. По-друге, дає клієнтам впевненість, що вони завжди знаходять нові «свіжі» колекції в магазині, який вони відвідують, де завжди доступні їхні розміри, що робить покупки набагато зручнішими. По-третє, коло оптимізації дозволяє також перерозподіляти "Колекційні частини" від магазинів з низькими показниками продажів до регіонів, де ці частини продаються краще — наприклад перевезення купальників зі Львова до Одеси. Загалом, кількість залишків у запасах буде значно зменшено.

Також виробник може постійно вводити нові колекційні частини у вертикальний оптимізаційний цикл, як того вимагають магазини, а також може негайно реагувати на зовнішні впливи (наприклад, поточні погодні умови). Тому виробнику потрібно лише відправити всі нові колекційні частини до одного магазину, який є найближчим.

Споживачі отримують враження, що в цих магазинах завжди є нові колекції, і тому вони частіше відвідують магазини. Позитивним додатковим ефектом є те, що конкретні запити клієнта („Мені потрібна частина А в розмірі 42“ — яка залишається тільки в іншому магазині) також можуть бути легко включені до поточного щотижневого кола перевезень.

Хоча вертикальна оптимізація перерозподіляє частини однієї і тієї ж колекції, щоб поліпшити їх показники продажів, уникаючи знижок і не проданих частин, горизонтальна оптимізація намагається оптимізувати всі колекції що представлені в магазинах. Горизонтальна оптимізація може також виконуватися в 3 кроки, використовуючи вже встановлене транспортне коло магазину до магазину.

Крок 1: Регулярно аналізувати рішення щодо нових частин колекції, які можна легко переміщувати, враховуючи поточні зовнішні впливи, такі як свята, погодні умови, та інші. Пропонується виробляти та постачати нову частину колекції „Додатки“ до транспортного кола шляхом відправки всіх у магазин, який розташований найближче (Рис. 5).

Крок 2: Регулярно (рішення буде прийнято програмою AlphaDP) обертати всі “додаткові” колекційні частини (з магазину та складу) у всій мережі, транспортуючи їх з одного магазину до наступного.

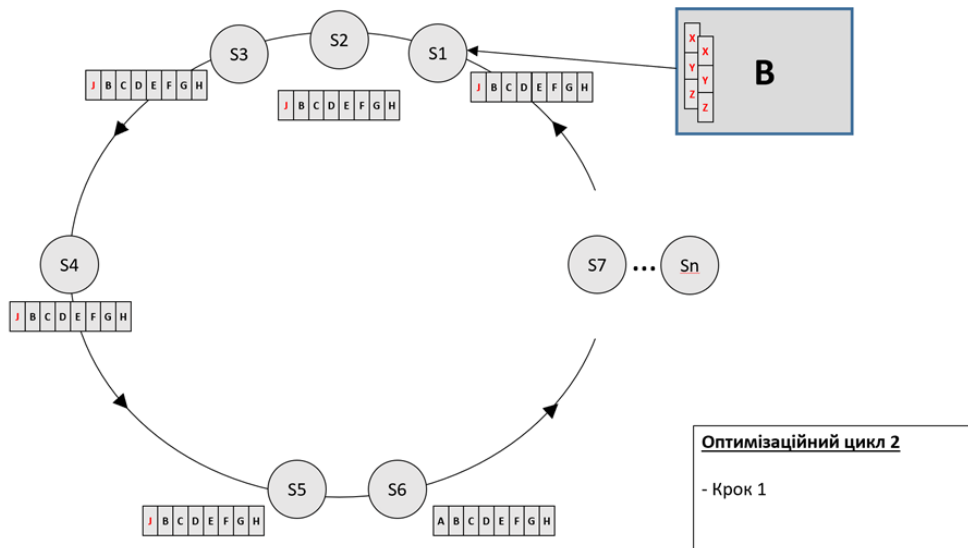

Рис. 5. Впровадження першого кроку горизонтального оптимізаційного циклу

X, Y, Z = Нові «Додаткові» колекційні частини

Крок 3: Розподілити нові частини колекції до магазинів шляхом зміни (X, Y, Z, X, Y Z,...) (Рис. 6). Та впровадити нові колекційні частини до процесу продажу в кожному магазині.

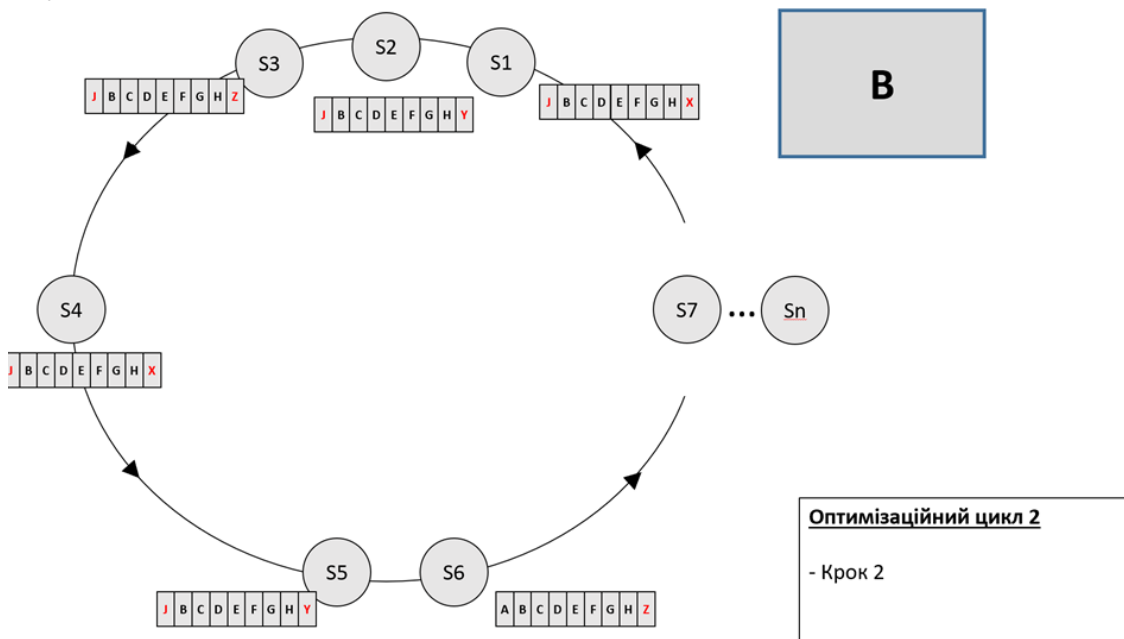

Рис. 6. Результат другого кроку горизонтального оптимізаційного циклу

Вертикальна і горизонтальна оптимізація мають працювати паралельно забезпечуючи постійно новий та різноманітний вибір товару у всіх магазинах.

На відміну від звичайного програмного забезпечення, штучний інтелект, який формує певний алгоритм прийняття рішень на основі отриманих даних про минулий досвід, буде продовжувати вдосконалюватись і під час реального часу роботи підприємства.

Висновки. Величезний успіх алгоритмів, які здатні самонавчатися, відкриває можливість для текстильних компаній вдосконалити ефективність логістичних процесів. Поєднання високотехнологічного «машинного диспетчера» з транспортним циклом «магазин — магазин», як вказано вище, дозволяє переміщати частини або цілі колекції з одного магазину в інший за короткий термін швидко приймаючи рішення, може створити конкурентну перевагу.

Список використаних джерел

1. Тяпухин, А. П. Логистика. Теория и практика : учебник для академического бакалавриата / А. П. Тяпухин. — 3-е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2014. — 596 с. — (Бакалавр. Академический курс). — ISBN 978-5-9916-3725-1.
2. Вікіпедія [Електронний ресурс]: AlphaGo. Режим доступу до сайту: <https://uk.wikipedia.org/wiki/AlphaGo>.
3. Вікіпедія [Електронний ресурс]: AlphaGo Zero. Режим доступу до сайту: https://en.wikipedia.org/wiki/AlphaGo_Zero

Г.М. Шаульська,

кандидат наук з державного управління, головний консультант
Інституту законодавства Верховної Ради України

ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Сучасна наука надає нам таку дефініцію механізму публічного адміністрування — це спеціальні засоби, що забезпечують здійснення регулюючого впливу публічних адміністрацій на соціально-економічні територіальні системи різних рівнів (села, селища, райони у містах, міста, райони, області, Автономна республіка Крим, уся країна) з метою забезпечення гідних умов життєдіяльності людей, що проживають у державі, та громадян України, що тимчасово проживають за її межами. Для порівняння нагадаємо, механізми публічного управління — це демократична організація управлінського впливу на суспільні процеси, яка забезпечує ефективне функціонування системи органів державної влади, органів регіонального та місцевого самоврядування, громадських (неурядових) організацій, фізичних осіб та інших суб'єктів громадянського суспільства з метою реалізації державної політики у найрізноманітніших сферах суспільного життя. Докладніше це питання висвітлювалося нами в інших публікаціях [1; 2; 3; 4; 5].

Отже, у загальному розумінні, комплексом механізмів публічного адміністрування має забезпечуватися цілеспрямована взаємодія публічних

адміністрацій з юридичними й фізичними особами для забезпечення реалізації діючого законодавства та виконання наступних функцій: планування за визначеними напрямками розвитку, створення правових, економічних, соціальних та інших умов для реалізації інтересів учасників взаємодії, розподілу праці, кооперування та координування діяльності, а також моніторинг одержаних внаслідок цієї діяльності результатів.

Визначаючи механізм публічного адміністрування як систему, призначену для досягнення поставлених цілей, яка має певну структуру, методи, важелі, інструменти впливу на об'єкти і суб'єкти управління з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням, схематично його можна представити наступним чином (Рис. 1):

Рис. 1. Структура механізму публічного адміністрування

Функціонування комплексного механізму публічного адміністрування, який складається з видів механізмів (економічних, організаційних, політичних, правових, мотиваційних) забезпечує здійснення публічними адміністраціями регулюючого впливу публічного управління на рівнях: територіальна громада (село, селище, місто), об'єднана територіальна громада, регіон, територіальна громада України, т. б. на соціально-економічні територіальні системи з метою забезпечення належних умов життєдіяльності громадянина (кожної людини).

Список використаних джерел

1. Шаульська Г.М. Механізми взаємодії громадськості з органами публічної влади в Україні: монографія / за заг. ред. Т.В. Мотренка. — К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2018. 200 с. URL: <http://delta.e-autopay.com/buy/369804> (дата звернення: 25.05.2019).
2. Шаульська Г. М. Сучасні механізми публічного адміністрування: питання удосконалення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. Київ, 2018. № 2. С. 121–126.
3. Шаульська Г. М. Деякі сучасні механізми взаємодії влади і громадянського суспільства: аналіз ефективності. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. Київ, 2019. № 2. С. 181–189.
4. Шаульська Г. М. Актуальність просвітницького механізму формування громадянських компетентностей. *Тенденції розвитку освітнього процесу у сфері державного управління в Україні та в країнах ЄС: збірник тез науково-методичних доповідей* (м. Воломін, Республіка Польща, 11–22 березня 2019 р.). Польща, 2019. С. 72–76.
5. Шаульська Г. М. Публічні громадські обговорення як механізм співпраці влади і суспільства. *Актуальні проблеми прав людини, держави та вітчизняної правової системи: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 5–6 квітня 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 106–108.

Ю.В. Герцан,

завідувач сектору технічних досліджень документів та почерку
відділу криміналістичних видів досліджень
Чернівецького НДЕКЦ МВС України

В.В. Гергелійник,

старший судовий експерт сектору технічних досліджень
документів та почерку відділу криміналістичних видів досліджень
Чернівецького НДЕКЦ МВС України

ВСТАНОВЛЕННЯ ПОСЛІДОВНОСТІ НАНЕСЕННЯ РЕКВІЗИТІВ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ НЕ МІСТЯТЬ ШТРИХІВ, ЩО ПЕРЕТИНАЮТЬСЯ

Актуальність проблеми. В наш час широкого розвитку набуло виготовлення документів за допомогою комп'ютерної техніки, тому все частіше об'єктами технічної експертизи документів стають документи, виготовлені за допомогою лазерних принтерів (копіювальних пристроїв). У зв'язку з цим актуальним є питання встановлення хронологічної послідовності нанесення рукописних штрихів в документах, виготовлених електрофотографічним способом друку. Але така можливість розглядається лише у випадку перетину штрихів. Проте, з огляду на досвід технічної експертизи документів останніх років, все частіше виникають питання про хронологію нанесення реквізитів документів, основна частина яких нанесена електрографічним способом друку, без перетину штрихів.

Мета дослідження. Встановлення можливості визначення послідовності нанесення рукописних штрихів та тексту надрукованого лазерними принтерами в документах, які не містять штрихів, що перетинаються.

Стан розробки проблеми. У криміналістичній літературі на даний час відсутні будь-які методи щодо вирішення питання про послідовність нанесення реквізитів в документах, які не містять штрихів, що перетинаються. Натомість описано безліч методів, які дозволяють отримати дані про послідовність нанесення штрихів, що перетинаються серед яких основними є: мікроскопічні, люмінесцентні, метод вологого копіювання, дифузно-копіювальний метод, адсорбційно-люмінесцентний метод, хімічний метод посилення кольорового контрасту, метод використання водомістких реактивів, метод рельєфних копій, метод механічного видалення (відшаровування) барвника штриха (тонеру) сформованого електрофотографічним способом, з поверхні паперу в місцях його перетинання з іншими штрихами та ін. [1, с. 5]. Над теоретичним та практичним обґрунтуванням методів дослідження

штрихів, що перетинаються працювали багато науковців, зокрема Г.В. Балашова, Л.П. Саванов, Л.Н. Викторова, Я.А. Терской та ін. Але на практиці часто зустрічаються випадки коли необхідно встановити послідовність нанесення друкованого тексту та рукописних записів (підписів) в місцях, де штрихи не перетинаються. Як правило, у таких випадках експерт приходять до висновку у формі «не виявляється можливим вирішити питання».

Для вирішення даної задачі експертами Чернівецького НДЕКЦ МВС України було проведено ряд досліджень на базі інституту біології, хімії та біоресурсів ЧНУ ім. Юрія Федьковича із застосуванням металографічного мікроскопу Metalloplan, інфрачервоної камери Pixelink PL-A741, об'єктиву PL зі збільшенням 16х. Для виготовлення експериментальних зразків використовувались лазерний принтер Canon LBP252 PCL6, канцелярський папір щільністю 80 г/м² та кулькова ручка.

В документах, виготовлених за допомогою лазерних принтерів спостерігаються наступні ознаки:

- штрихи створені дрібними плавленими частинками мілкозернистої будови;
- краї штрихів нерівні;
- барвник розташований на поверхні паперу сплющеним шаром, має характерний блиск, сліди вдавнення відсутні;
- у штрихах спостерігаються хаотично розташовані незадруковані ділянки паперу;
- шар барвника (тонеру) в штрихах не стійкий, при механічному впливі на нього загостреним предметом залишаються сліди вдавнення, а у разі продовження такого впливу, барвник видаляється з поверхні паперу;
- наявність навколо штрихів знаків та на пробільних ділянках паперу мікрочасток барвника (тонеру);
- барвник не розчиняється у воді, під впливом ацетону — пом'якшується [2, с. 11].

В свою чергу штрихи, утворені пастами кулькових ручок, характеризуються наступними морфологічними ознаками:

- поверхнєве розподілення барвника на папері;
- нерівномірне розподілення барвника в штрихах;
- рівні краї штрихів;
- наявність в штрихах слідів вдавнення пишучого приладу у вигляді заглиблень;
- наявність блиску барвника в штрихах [3, с. 155].

Отже, як зазначено вище, однією із властивостей лазерних принтерів є те, що вони залишають на незадрукованих ділянках паперу мікрочастки барвника (тонеру) (чим більша зношеність барабану принтера, тим більше скупчення нашарувань барвника спостерігається). Зазначене свідчить про можливість дослідження часток тонеру в місцях розташування рукописних штрихів.

Для вирішення поставленого завдання було використано мікроскопічний метод оптичного напливу із застосуванням металографічного мікроскопу Metalloplan, інфрачервоної камери Pixelink PL-A741 та об'єктиву PL зі збільшенням 16х. Суть методу полягає у визначенні глибини різкості штрихів та

часток тонеру. Глибина різкості — здатність приладу давати сфокусоване зображення виступів та впадин на поверхні об'єкту одночасно [4].

Для дослідження було виготовлено дві групи експериментальних зразків. Перша група — на аркуші паперу спочатку наносились рукописні записи, після чого дані аркуші пропускались через лазерний принтер. Друга група — аркуші паперу пропускались через зазначений вище принтер, після чого на них наносились рукописні записи.

Спочатку досліджувались зразки першої групи. В процесі дослідження було встановлено, що при наближенні об'єкта до фокальної площини об'єктива на глибині різкості 40 мкм частки тонеру набувають різкості, при цьому волокна паперу та рукописні штрихи знаходились поза межами різкості. При подальшому збільшенні глибини різкості до 95 мкм частки тонеру виходять за межі максимальної різкості, натомість рукописні штрихи та волокна паперу набувають різкості.

Отже, із зазначеного вище можна зробити наступні висновки: оскільки паста кулькової ручки розподіляється на папері не виступаючи над його поверхнею, а частки тонеру лежать на поверхні паперу виступаючим шаром, тому саме вони, при збільшенні глибини різкості, в першу чергу набувають різкості.

Подальше дослідження проводилось зі зразками другої групи. В процесі дослідження було встановлено, що при збільшенні глибини різкості рукописні штрихи та частки тонеру знаходяться приблизно в однаковій різкості, тобто мають майже однакову висоту. Пояснюється це тим, що частки тонеру лежать на поверхні паперу, тонер є нестійким до дії на нього механічного впливу, тому при нанесенні штрихів кульковою ручкою поверх часток тонеру, вони підпадають під механічну дію пишучого приладу, при цьому можуть змінювати свою форму (можуть видовжуватись), товщину (притискаються до паперу, через що зменшується їх висота), або навіть можуть відшаровуватись з поверхні паперу при взаємодії з контактуючою частиною пишучого приладу.

Проведеним дослідженням встановлено, що застосування запропонованого нами методу дало позитивний результат, а саме в частині дослідження послідовності нанесення рукописних штрихів та тексту надрукованого лазерним принтером в документах, які не містять штрихів, що перетинаються, де першопочатково було нанесено рукописні записи з наступним нанесенням друкованого тексту. Що ж стосується встановлення послідовності нанесення рукописних штрихів та тексту надрукованого лазерним принтером в документах, які не містять штрихів, що перетинаються, де першопочатково було нанесено друкований текст з наступним нанесенням рукописних записів, то дослідження не показало чіткого категоричного результату, проте різниця між двома групами зразків очевидна, що є для нас інформативним.

Отже, використання методу оптичного напливу уможливило вирішення питання щодо послідовності нанесення рукописних штрихів та тексту надрукованого лазерними принтерами в документах, які не містять штрихів, що перетинаються, що свідчить про необхідність подальшого розвитку даної тематики та удосконалення сучасних можливостей дослідження.

Список використаних джерел

1. Ковальов К.М. Методика технічної експертизи документів у частині дослідження штрихів, що перетинаються / К.М. Ковальов, В.Г. Пелюшок. — К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2014. — 11 с.
2. Ковальов К.М. Дослідження документів, виготовлених за допомогою лазерних принтерів / К.М. Ковальов, В.П. Попов // Методичні рекомендації. — К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2009. — 18 с.
3. Ляпичева В.Е. Техничко-криміналістическая экспертиза документов / В.Е. Ляпичева, Н.Н. Шведова // Учебник. — Волгоград: ВА МВД России, 2005. — 268 с.
4. Оптична система металографічного мікроскопа — [електронний ресурс] — режим доступу: http://studopedia.com.ua/1_325929_optichna-sistema-metalografichnogo-mikroskopa.html.

І.В. Дударенко,

завідувач сектору дактилоскопічних обліків відділу криміналістичних видів досліджень
Чернівецького НДЕКЦ МВС

М.О. Тазиров,

старший судовий експерт сектору дактилоскопічних обліків відділу криміналістичних видів
досліджень Чернівецького НДЕКЦ МВС

ВІДНОВЛЕННЯ ПАПІЛЯРНОГО УЗОРУ ТРУПА, ЩО ЗАЗНАВ ДЕФОРМАЦІЇ ШКІРНОГО ПОКРОВУ ВНАСЛІДОК ХВОРОБИ

Встановлення особи невідомого трупу з використанням можливостей дактилоскопії є основним засобом ідентифікації особи в Україні. Поширеність методу зумовлена економічною доцільністю та наявністю електронних дактилоскопічних слідотек і картотек. Використання автоматизованих пошукових систем у дактилоскопії відкрило нові можливості прискорення процесу ідентифікації, зокрема, невіданих трупів. Встановлення особи невідомого трупу стало можливим за одним чи двома відтисками. У той же час, використання переваг автоматизованих пошукових систем, можливе, лише за наявності нормальних відтисків нігтьових фаланг пальців. На якість зроблених відтисків впливає декілька чинників, головний з яких — трупний розпад, що ускладнює, або унеможлиблює традиційний спосіб зняття відтисків папілярних візерунків у трупу. У зв'язку з чим є актуальним пошук альтернативних методів зняття відтисків папілярних візерунків.

У межах цих тез ми розглянемо експериментальну методику відновлення папілярного візерунку трупу, що зазнав деформації шкірного покриву внаслідок трупного розпаду, ускладненого дерматитом нігтьових фаланг пальців. Над проблемою ідентифікації трупів у подібних умовах працювали вчені ССРСР, країн СНД та зарубіжних країн: М.В. Кісін, Б.Д. Левченков, О.М. Ратневський, В.О. Шифрін, В.П. Краснов, Д.О. Валетов, І.В. Брусенцова, Р. Томбос та інші.

В січні місяці 2019 року на чернівецькому міському кладовищі було знайдено труп чоловічої статі, чію особу не змогли встановити, оскільки нігтьові фаланги пальців були пошкоджені дерматитом. Провести дактилоскопіювання звичайним

способом не вдалося, тому для ідентифікації особи був використаний експериментальний підхід. На першому етапі експертної роботи кисті рук трупів були відокремлені від тіла та доставлені в Чернівецький НДЕКЦ для проведення експертизи. Далі, для відокремлення шару епідермісу була проведена штучна мацерація за методикою Л.В. Станіславського [4] – поверхні кистей рук оброблялись гліцерином та занурювалися у концентрований розчин рідкого мила на 48 годин.

Після обробки кистей рук в розчині рідкого мила, з нігтьових фаланг пальців був зчищений шар епідермісу. Наступним завданням було вирішення проблеми прояву папілярного візерунку. Для цього був використаний метод, розроблений на основі дактилоскопічних розробок професора М.В. Кісіна [2], ущільнення папілярного візерунку шкіри розігрітим жиром. Нігтьові фаланги пальців рук по чергово на декілька секунд занурювались в розігрітий до 180°C тваринний жир. Час занурення коливався від 2 до 7 секунд.

Проведена операція дозволила отримати очікуваний результат – ущільнення дермального шару, покращення чіткості мікрорельєфу папілярних ліній. Після обробки пальців рук розігрітим тваринним жиром, папілярні візерунки було знежирено (ізопропіловим спиртом) та дактилоскопійовано. За допомогою виготовленої в ході дослідження дактилокарти було встановлено особу трупа.

Рис 1. Результат застосування експериментальної методики

Підсумовуючи результати дослідження, зазначимо, що при здійсненні дактилоскопійовання невпізнаних чи інших трупів, завжди є можливість отримання якісних відбитків чи відтисків, навіть при крайніх формах дії трупного розпаду, ускладненого вторинними чинниками. Правильне та своєчасне застосування вказаних прийомів та методик дактилоскопійовання дозволяє отримати якісні результати у цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Акопов В.И. Видовые и половые особенности подкожно-жировой клетчатки труп человека / В.И. Акопов, В.П. Краснов, А.Ф. Манулик // Ученые записки ДЮИ. — 2003. — Т. 21. — Ростов-на-Дону: Изд-во ДЮИ. — С. 349-354
2. Кисин М.В. Особенности дактилоскопирования и идентификации трупов / М.В. Кисин, В.А. Снетков. — М., 1963. — 42 с.
3. Кожакарь І.Ю. Види трупних змін і руйнуючих чинників та їх вплив на стан шкірних покривів рук трупів / О.І. Кожакарь // Криміналістичний вісник ДНДЕКЦ МВС України; КНУВС. — К., 2010. — №1 (13). — С. 178-185.
4. Станиславский Л.В. Выявление папиллярных узоров на пальцах мацерированных трупов методом оптического контрастирования // Труды Всесоюзного научно-исследовательского института охраны общественного порядка при МООП РСФСР. — М., 1965, № 9. — С. 44-49
5. Шухнин М.Н. Применение технико-криминалистических и судебно-экспертных методов установления личности по неопознанному трупу при расследовании преступлений: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Шухнин М.Н. — Саратов, 2000. — 22 с.

О.В. Розгон,

кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України, Україна

СТРАТЕГІЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО БРОКЕРСТВА

Наразі цінність інноваційних ідей стає все більш високою. А успішність використання інновації чи технології як основи бізнес-моделі підвищується у разі використання її мережевої природи.

Це можливо за допомогою технологічного брокерства — стратегії, яка передбачає комбінування наявних об'єктів, ідей та людей, використання минулого досвіду організації бізнесу замість відмови від нього, для чого об'єднуються різноманітні галузі, підприємства, проекти, суб'єкти задля вирішення якоїсь проблеми, задоволення потреби чи попиту на ринку [1].

19 січня 2010 р. було створено Національну мережу трансферу технологій (NTTN) державними й недержавними суб'єктами трансферу технологій. Сьогодні Національна мережа трансферу технологій будується відповідно до методології та моделі Європейської мережі інноваційних релей-центрів, Російської та Української мереж трансферу технологій і діє з 2010 р. Власне Українська мережа трансферу технологій (UTTN) — це пілотний проект, який було покладено в основу створення NTTN. При цьому UTTN виконує роль технологічного брокера для NTTN [2, с. 82].

Щоб ефективно організувати процес створення баз даних про наявні технології та упорядкувати вже існуючі центри трансферу технологій, де до штатного розпису входить щонайменше один технологічний брокер, потрібно обрати в кожному регіоні основний центр трансферу і створити у ньому спеціальний підрозділ, який займатиметься формуванням бази даних про нові технології в усьому регіоні та надсиланням цієї інформації до єдиного

координаційного центру Універсальної української мережі трансферу технологій у м. Києві. Як свідчать дослідження, єдиним правильним вирішенням проблеми є створення на базі Єдиної універсальної (Universal) об'єднаної Української мережі трансферу технологій (UUTTN), куди б входили усі можливі міні-мережі, центри трансферу технологій, технологічні брокери, наукові центри при університетах, технопарки, бізнес-інкубатори, інноваційні агентства, тобто всі ті установи, які різним чином є посередниками між виробниками технологій та їх покупцями [3].

У Євразійській мережі трансферу технологій як одній із форм просування інновацій у державах — членах Євразійського економічного союзу та інструменту для передачі результатів інтелектуальної діяльності передбачається, що брокерські функції будуть виконуватися виділеним персоналом організації, яка включена до складу членів мережі (технологічні центри, регіональні торгово-промислові палати, університетські центри трансферу технологій тощо), повністю орієнтованим на брокерську діяльність.

Замість створення власної мережі інноваційні компанії все більше покладаються на брокерів (інноваційних посередників — організації інноваційної інфраструктури — центри Євразійської мережі трансферу технологій і платформи, які пов'язують між собою компанію із зовнішніми партнерами). Такі професійні інноваційні посередники, об'єднані в межах мережі єдиною методологією роботи (стаючи центрами мережі трансферу), значно збільшують ефективність процесу пошуку технологічного партнера порівняно із ситуацією, коли вони діють ізольовано, покладаючись тільки на свої ресурси [4].

Таким чином, високі вимоги до професійних компетенцій технологічних брокерів як професійного учасника ринку трансферу технологій повинні знайти відображення при здійсненні заходів, спрямованих на передання інноваційних технологій зі сфери їхнього розроблення до сфери практичного застосування у межах науково-виробничої кооперації та інвестиційного співробітництва.

Список використаних джерел

1. Ненно І. М. Багатомірна інновація як базис формування бізнес-моделей підприємств // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 11. С. 111–117 // URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvumtevsg_2017_11_27.
2. Швець В. Я. Трансфер інновацій у логістичних системах: навч. посіб. / В. Я. Швець, Г. В. Баранець; М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т. Д.: НГУ, 2015. 219 с.
3. Козаченко В. Я. Сучасний стан мереж трансферу технологій за кордоном та проблеми їх розвитку в Україні // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — 2010. — № 691: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. С. 162–172 // URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10011/1/26.pdf>.
4. Отчет о научно-исследовательской работе: Разработка концепции создания евразийской сети трансфера технологий, включающей порядок ее формирования и финансирования по теме: «Этап 1: разработка методических подходов» // URL: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/prom_i_agroprom/dep_prom/SiteAssets/TT%201%20etap.pdf.

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

В.В. Гончарук,

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри хімії, екології та методики їх навчання
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Н.О. Гнатюк,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри хімії, екології та методики їх навчання
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

МЕЛІОРАЦІЯ – ОДНА З ВАЖЛИВИХ СКЛАДОВИХ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

В умовах інтенсифікації сільськогосподарського виробництва меліорація виконує поряд із економічними, соціальними й екологічну функцію, важливість якої зростає з ростом чисельності населення та освоєнням природних ресурсів. При проведенні меліорацій одним із важливих завдань є попередження та недопущення можливих негативних їх впливів на природне середовище: підтоплення земель, їх вторинне засолення, іригаційна ерозія, замулення малих річок тощо [4].

Тому в проектах про меліорації земель обов'язково передбачають необхідні природоохоронні заходи як в межах меліоративної системи, так і на прилеглий до неї території.

У проектах меліоративних об'єктів роблять прогноз можливих змін означених природних компонентів, розробляють план природоохоронних заходів та наводять їх техніко-економічне обґрунтування. Охороні підлягають земля, води (поверхневі та підземні), повітряне середовище, рослинність, тваринний світ, ландшафти, пам'ятники природи, історії, культури.

Під час проектування та будівництва меліоративних систем передбачають заходи по раціональному використанню земельних ресурсів: площі відчуження під канали, трубопроводи, дороги, лінії передач електроенергії і зв'язку, гідротехнічні споруди, водосховища повинні бути мінімальними.

Значну увагу приділяють збереженню родючого шару ґрунту при меліоративних роботах — при плануванні поверхні поля, при боротьбі з водною та вітровою ерозією ґрунту. Проекти основного (капітального) планування поверхні поля складають виходячи із умов, щоб величина зрізувань і насипу не порушувала родючості ґрунту. Глибина зрізувань і насипу, як правило, не повинна перевищувати 20 см, оскільки уже при величині зрізувань до 10 см урожаї на темно-каштанових ґрунтах і чорноземах зменшуються на 15–25 %, а при 20 см —

на 50–60 %. При більш глибоких зрізуваннях рекомендується попередньо зняти ґрунтовий шар, перемістити його в сторону, виконати зрізування на необхідну величину і тільки після цього знятий родючий шар рівномірно вкласти на попереднє місце. Складання проекту та його реалізація виконується на основі топографо-геодезичних робіт [3].

Негативні наслідки для природи та економіки країни має водна та вітрова ерозія ґрунту. На Україні водної ерозії зазнають до 30 % площі орних земель.

На зрошуваних землях певної шкоди може завдавати іригаційна ерозія ґрунту. Причинами її можуть бути недоліки проектування та експлуатації зрошувальних систем: невиконання протиерозійних заходів, невідповідність рекомендованих режимів зрошення існуючим меліоративним умовам, невиконання планувальних робіт, порушення режимів зрошення та технології поливів.

Одне із провідних місць у зменшенні водної та вітрової ерозії займають ґрунтозахисні прийоми обробітку ґрунту — оранка поперек схилу, плоскорізний обробіток, чизелювання, лункування, переривчасте боронування, створення мікролиманив, обвалування, щілювання, кротування.

Наведене забезпечення прісною водою населення, сільського господарства та галузей промисловості стало можливим лише за умов регулювання стоку і його перерозподілу. З цією метою в Україні було побудовано ряд водосховищ, у тому числі шість дніпровських, міжбасейнові канали та водоводи.

Ресурси підземних, як і поверхневих вод, розподілені теж дуже нерівномірно. Найбільша їх кількість (75 %) зосереджена в північно-західній частині України, найменше забезпечені водою південні регіони та Донбас, де необхідність у воді найбільша [3].

Недопустиме розорювання земель до самого урізу води. Оранку слід проводити тільки в напрямку перпендикулярному до схилу місцевості. В іншому разі має місце ерозія ґрунтів, змивання їх у річки, утворення ярів. Змитий ґрунт замулює малі річки, закупорює джерела, річки міліють, а іноді і зовсім зникають.

Меліорація широко застосовується в сільському господарстві з давніх часів. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН 1985 р. у світі налічувалося 270 млн. га зрошуваних і 164 млн. га осушуваних земель. В Україні виділяють 3 природно-кліматичні зони сільського господарства: надмірно зволожену Лісову (25% площі території України), недостатньо зволожену Лісостепову (35% площі) та посушливу Степову (40% площі). 2/3 території України за природною зволоженістю перебувають у несприятливих для сільськогосподарського виробництва кліматичних умовах, що впливає на його ефективність. Для зменшення негативного впливу кліматичних умов в Україні побудовано меліоративні системи на площі 5,75 млн. га із сумарною вартістю основних фондів близько 20 млрд. грн. Площа зрошуваних земель в Україні становить 2,45 млн. га, з яких 80% (2,1 млн. га) розташовані в зоні Степу. В Одеській області, наприклад, 11,2% орних земель є зрошуваними. Осушувані землі займають 3,33 млн. га і розташовані в західних областях і на Поліссі [2].

Залежно від спрямування здійснюваних меліоративних заходів, Закон поділяє меліорацію на такі види: гідротехнічна, культуртехнічна, хімічна, агротехнічна, агролісотехнічна.

Гідротехнічна меліорація передбачає заходи щодо поліпшення ґрунтів з несприятливим водним режимом (зрошувальні, осушувальні, протипаводкові тощо). ДСТУ 2730 усі природні води, використовувані для зрошення земель, поділяє на 3 класи: придатні, обмежено придатні й непридатні. Однак в останні роки води 1 класу застосовувалися лише на 35–40 % зрошуваних земель. Більшість земель поливалося водами 2 класу, а 5 – 10 % – водами 3 класу [4].

Культуртехнічна меліорація передбачає заходи щодо упорядкування поверхні землі (викорчовування дерев, розчищення від каменів, вирівнювання поверхні, меліоративна оранка, залуження, влаштування тимчасової вибіркової мережі каналів тощо).

Агротехнічна меліорація передбачає заходи, спрямовані на поліпшення потужності й агрофізичних властивостей кореневмісного шару ґрунтів (плантажна оранка, глибоке меліоративне розпушення, аераційний дренаж, піскування, глинування, щілювання тощо).

Агролісотехнічна меліорація передбачає заходи щодо поліпшення ґрунтів шляхом використання ґрунтозахисних, стокорегулюючих та інших корисних властивостей захисних лісонасаджень. При цьому можуть створюватися такі багатофункціональні лісомеліоративні системи:

а) площинні (протиерозійні) захисні лісонасадження, що забезпечують захист земель від ерозії, а водних об'єктів від виснаження та замулення, шляхом заліснення ярів, балок, крутосхилів, пісків та інших деградованих земель, а також прибережних захисних смуг і водоохоронних зон річок та інших водойм; б) лінійні (полезахисні) лісонасадження, що забезпечують захист від вітрової і водної ерозії та поліпшення ґрунтово-кліматичних умов сільськогосподарських угідь шляхом створення полезахисних і стокорегулюючих лісосмуг [4].

В Україні, яка зазнала жахливих наслідків Чорнобильської катастрофи й неодноразово страждала від надзвичайних екологічних ситуацій, важливою є проблема правового регулювання здійснення сільськогосподарської діяльності в зоні екологічного лиха та в зонах надзвичайних екологічних ситуацій. Саме тому у вітчизняній правовій системі поступово формується спільний правовий інститут аграрного й екологічного права: правового регулювання сільськогосподарської діяльності на екологічно уражених територіях.

Існує 4 правові режими сільськогосподарської діяльності: в зоні екологічного лиха, в умовах надзвичайного стану, в зоні надзвичайної екологічної ситуації, а також в умовах правового режиму карантину.

Отже, здійснювана сільськогосподарська діяльність має вестися такими методами, які дозволяють отримувати екологічно чисту продукцію і не заподіюють шкоди довкіллю. Відповідні державні органи здійснюють постійний контроль за веденням сільського господарства.

Список використаних джерел

1. Виговська Т. В. Релігійні аспекти у процесі формування екологічної свідомості особистості // Екологічний вісник. — 2009. — № 2 (54). — С. 23–25.
2. Куценко А. М., Писаренко В. Н. Охрана окружающей среды в сельском хозяйстве. — К.: Урожай, 2000. — 200 с.
3. Стрілець Б., Калініченко Л., Насушкін А. Деякі аспекти розвитку меліорації в Україні // Водне господарство України. — 1998. — № 1. — С. 27–35.
4. Юрченко Л. І. Екологія: навчальний посібник. — К.: Професіонал, Центр учбової літератури, 2009. — 304 с.

*А.М. Луна,*студент Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**МАТРИЦЯ ВАГОВИХ КОЕФІЦІЄНТІВ ТА АВТОРЕГРЕСІЙНІ МОДЕЛІ
В ПРОСТОРОВІЙ ЕКОНОМЕТРИЦІ**

Регіональні характеристики є важливими факторами, що впливають на велику кількість чинників в житті людей. Але просторове моделювання не поширене в основних емпіричних дослідженнях. За останні тридцять років, просторова економетрика просунулася від невідомості до зародження нової дисципліни. Будучи молодого дисципліною, а також з урахуванням технічних і інтерпретаційних труднощів альтернативних просторових моделей і результатів тестування, ця галузь не є легко доступною для прикладних економетриків [1]. Метою даної роботи є виявлення в цій області важливих інструментів, доступних при тестуванні і включенні просторових ефектів різноманітні економетричні моделі. Такий підхід є своєчасним, через широке використання гедоністичного моделювання. Ґрунтуючись на попередніх дослідженнях, представлено і використано деякі визнані і відносні основні просторові економетричні моделі. Загальна проблема, з якою ми маємо справу — це діагностика і тестування значущості просторових ефектів, специфікації моделі, і вибору. Це дуже важливе питання при прогнозуванні просторових ефектів окремих параметрів, так як вибір просторової моделі матиме вплив на економічну інтерпретацію оцінених коефіцієнтів.

1. Методи територіального устрою, рухомого вікна та фіксованого ядра

При визначенні елементів матриці застосовують природний принцип: ближчі сусіди мають найбільший вплив. Найбільш вживані методи обчислення вагових коефіцієнтів: адміністративно-територіальний устрій, метод рухомого вікна, фіксовані і адаптивні ядра [2].

Часто досліджувана територія розділена на райони, наприклад, за адміністративним принципом [3]. Якщо таке адміністративний поділ розкриває специфічні закономірності, притаманні деяким або всім адміністративним одиницям, то це враховується в вагових коефіцієнтах. Для точок, що належать району A з місцем розташування i , елемент вагової матриці приймаємо рівним одиниці, в іншому випадку вважаємо його рівним нулю:

$$w_{ij} = 1, (i, j) \in A$$

$$w_{ij} = 0, (i, j) \notin A \quad (1)$$

Якщо адміністративні райони сформовані історично і не відображають природне розшарування об'єктів, то дискретні ваги визначаються з урахуванням відстані між досліджуваними об'єктами. У цьому випадку застосовують метод рухомого вікна. При цьому задають гранично допустиму віддаленість, тобто деяку фіксовану відстань b , відносно якої визначають категорію найближчого сусіда. Вагу приймають рівною 1, якщо відстань між об'єктами не більша заданої відстані, і 0 в іншому випадку:

$$\begin{aligned} w_{ij} &= 1, d_{ij} < b \\ w_{ij} &= 0, d_{ij} \geq b \end{aligned} \quad (2)$$

Відстань між досліджуваними об'єктами знаходять як відстань між точками на площині. Величина b фіксована і називається шириною вікна (або смуги пропускання).

Використання дискретного підходу при визначенні ваг дозволяє врахувати територіальну неоднорідність, але при цьому моделі для кожного району не пов'язані одна з одною. Крім того, вплив всіх сусідів, які потрапили в смугу пропускання, вважається однаковим. Однак в більшості випадків вплив сусідів зменшується зі збільшенням відстані. Тому має сенс більш близьких сусідів надавати більшу вагу, ніж далеким [2].

Підхід, в якому ваги будуються з урахуванням безперервної зміни відстані між досліджуваними об'єктами, називають ядерним, а ваги, які є спадними функціями відстані — ядрами.

Найчастіше застосовуються ядра Гауса [3]:

$$w_{ij} = \exp\left(-\frac{\alpha}{2}\left(\frac{d_{ij}}{b}\right)^2\right) \quad (3)$$

де b — фіксована ширина полоси пропускання;

α — масштабний коефіцієнт.

В місцезнаходження i ваговий коефіцієнт рівний 1, а при віддаленні об'єктів дослідження від нього швидко зменшується.

Як альтернативу можна використати ядро бі-квадрат [6]:

$$w_{ij} = \begin{cases} \left(1 - \left(\frac{d_{ij}}{b}\right)^2\right)^2, & d_{ij} < b \\ 0, & d_{ij} \geq b \end{cases} \quad (4)$$

Бі-квадрат забезпечує неперервну зміну ваги в межах смуги пропускання і 0 за її межами. Ще один варіант — три-куб:

$$w_{ij} = \begin{cases} \left(1 - \left(\frac{d_{ij}}{b}\right)^3\right)^3, & d_{ij} < b \\ 0, & d_{ij} \geq b \end{cases} \quad (5)$$

Тут спадання відбувається більш круто, ніж в попередніх випадках. Більша вага виникає в ближчого оточення заданої точки і швидко спадає при наближенні до межі полоси пропускання.

Якщо вимірювання проводилися на рівномірній решітці, то ядра з постійною шириною смуги пропускання дають хороший результат. Але в багатьох

практичних завданнях спостереження нерівномірно розташовані по території. У цьому випадку використання фіксованої ширини смуги пропускання може привести як до нестачі даних в слабо заповнених районах, і внаслідок цього нестійкості оцінок коефіцієнтів, так і до огрубіння залежності в районах з високою щільністю спостережень. Щоб уникнути зазначених недоліків, вдаються до використання адаптивних ядер. Розглянемо запропонований нами метод адаптивного ядра, яких враховує не тільки щільність спостережень на певній ділянці карти, але і розбиття даних на категорії, і ту ж щільність спостережень, але всередині кожної категорії. В майбутньому нам це знадобиться для врахування специфіки вхідних даних.

2. Метод модифікованого адаптивного ядра

Часто ваги розраховують з урахуванням рангів. Найближчим сусідам привласнюють нульовий ранг і вагу, що дорівнює одиниці. При видаленні об'єктів від місця розташування ранг, як і відстань, збільшується, а вага зменшується.

Нехай в нас є n регіонів, в яких ми ведемо спостереження. Самі спостереження ведуться над деякими об'єктами з m різних категорій, для яких показники залежать не тільки від таких же показників в сусідніх регіонах, але і від показників інших категорій в інших регіонах. Потрібно ввести певну міру залежності для значення цих показників. Для цього ми використаємо за основу метод фіксованого ядра, але замість звичайної відстані між локаціями будемо обчислювати деяку кореговану відстань, з урахуванням показників для спостережуваного вектора та деяких векторів, які характеризують інші категорії.

Для досягнення вище згаданих вимог пропонується визначати коефіцієнт, який корегує відстань наступним чином:

$$c_{ij} = \frac{1}{m} \sum_k \frac{c_{kj}}{c_k} \quad (6)$$

де c_{ij} — шуканий поправочний коефіцієнт, для обчислення w_{ij} — елемента вагової матриці при впливі регіону i на регіон j ;

c_k — сумарний показник для категорії k ;

c_{kj} — показник в регіоні j для категорії k .

Розглянемо детальніше фізичний зміст даного коефіцієнта на базі нашої задачі.

Нехай ми знаходимося в регіоні i , і хочемо сходити в певний розважальний заклад з деякого регіону j . Логічно, якщо там знаходиться досить мало різних закладів в кожній з категорій, які представлені в досліджуваному місті, то цей регіон не надто привабливий. Якщо ж хоча б в якійсь категорії частка закладів значна — тоді наш коефіцієнт має це показати, і підняти імовірність того, що ми виберемо саме цей регіон, навіть якщо він знаходиться досить далеко територіально.

Тепер поглянемо, яким чином буде визначатися елемент матриці ваг для цих регіонів. Сенс наведеного вище коефіцієнта в тому, щоб, грубо кажучи, фактично наближати регіон, якщо в ньому є заклади в які ми захочемо піти, навіть якщо сама локація знаходиться досить далеко.

Для цього було взято ідею фіксованого ядра, щоправда, без твердо визначеного ступеня. Тобто, якщо нам потрібно підсили важливість близьких локацій, то ми можемо обчислювати як 3-ядро, або ядро вищого ступеня, і навпаки — якщо хочемо підвищити важливість кількості закладів в регіоні — обчислюємо 2-ядро, або ядро нижчого ступеня, але не менше 1.

Сама формула виглядає наступним чином:

$$w_{ij} = \begin{cases} \left(1 - \left(\frac{d_{ij} - c_{ij} * b}{b}\right)^p\right)^p, & d_{ij} < b \\ 0, & d_{ij} \geq b \end{cases} \quad (7)$$

де d_{ij} — відстань між локаціями;

b — ширина вікна, в якому ми вважаємо, що локації ще можуть впливати одна на одну;

c_j — обчислений коефіцієнт для визначення впливу кількості закладів в кожній категорії на зв'язок між локаціями;

p — степінь ядра, яким можна регулювати важливість або близькості, або відстані.

В результаті ми бачимо, що в такому формулюванні не обов'язково матриця ваг буде симетричною, через те, що $c_{ij} \neq c_{ji}$ у всіх ситуаціях. Це також має пояснення — адже, якщо ми знаходимося в локації, де багато різноманітних закладів, то нам не захочеться переміститися в локацію, де таких закладів на порядок менше, навіть якщо вона знаходиться дуже близько.

3. Просторова авторегресійна модель першого порядку

Ця модель рідко використовується в прикладних роботах, але вона служить для пояснення ідей, які використовуються в наступних частинах даного розділу. Мабуть, найбільш часте використання для цієї моделі є перевірка нев'язки для просторової автокореляції, які ми проілюструємо в наступній частині. Модель, яку ми називаємо FAR (First-order autoregression) має форму [4]:

$$\begin{aligned} y &= \rho W y + \varepsilon, \\ \varepsilon &\sim N(0, \sigma^2 I_n) \end{aligned} \quad (8)$$

Всі позначення описані в попередніх розділах. Матриця ваг W обов'язково має бути нормованою, щоб сума коефіцієнтів в кожному рядку була рівна одиниці і вектор y повинен бути центрованим, щоб уникнути константного доданку. Покажемо, що метод найменших квадратів не буде підходити для цієї моделі. Оцінка параметру ρ набуде виду:

$$\hat{\rho} = (y^T W^T W y)^{-1} y^T W^T y \quad (9)$$

Потрібно показати, що ця оцінка буде незміщеною та конзистентною. Використовуючи підхід методу найменших квадратів, підставимо значення $\hat{\rho}$ з моделі і спробуємо показати, що $E(\hat{\rho}) = \rho$:

$$E(\hat{\rho}) = E[(y^T W^T W y)^{-1} y^T W^T (\rho W y + \varepsilon)] = \rho + E[(y^T W^T W y)^{-1} y^T W^T \varepsilon] \quad (10)$$

Отже, оцінка за допомогою МНК буде зміщеною. Обійти це можна за умови, якщо оператор $(y^T W^T W y)^{-1} y^T W^T$ буде константним, а математичне сподівання

похибки рівне 0. Але оскільки в нас присутні просторові ефекти, ми не зможемо зафіксувати цей оператор.

Також, ми виключаємо конзистентність оцінки параметра ρ , оскільки величина $y^T W^T \varepsilon$ не прямує до 0 за імовірністю:

$$\text{plim} N^{-1} y^T W^T \varepsilon = \text{plim} N^{-1} \varepsilon^T W (I - \rho W)^{-1} \varepsilon \quad (11)$$

Цей вираз буде рівним 0 лише в тому випадку, коли параметр ρ рівний 0, і немає просторових ефектів у вибірці.

Оскільки ми побачили, що МНК дає зміщену і неконзистентну оцінку параметра ρ в цій моделі, то звернемося до методу максимальної правдоподібності (ММП). Нам потрібно знайти таке значення параметру ρ , щоб максимізувати наступну функцію правдоподібності:

$$L(y / \rho, \sigma^2) = \frac{|I_n - \rho W|}{2\pi\sigma^2(n/2)} e^{-\frac{(y - \rho W y)^T (y - \rho W y)}{2\sigma^2}} \quad (12)$$

Для спрощення знайдемо логарифм від цієї функції, замінивши значення σ^2 такою оцінкою: $\hat{\sigma}^2 = \frac{(y - \rho W y)^T (y - \rho W y)}{n}$.

$$\ln(L) = -\frac{n}{2} \ln(\pi) - \frac{n}{2} \ln(y - \rho W y)^T (y - \rho W y) + \ln|I_n - \rho W| \quad (13)$$

А вже з цього виразу ми можемо легко отримати ρ , використавши будь який метод одновимірної оптимізації. Оцінку для параметру σ^2 отримаємо, підставивши замість ρ його оцінку $\tilde{\rho}$:

$$\hat{\sigma}^2 = \frac{(y - \tilde{\rho} W y)^T (y - \tilde{\rho} W y)}{n} \quad (14)$$

Також в праці Анселіна було доведено, що ρ набуває значення в наступному інтервалі:

$$\frac{1}{\lambda_{\min}} < \rho < \frac{1}{\lambda_{\max}} \quad (15)$$

де $\lambda_{\min}$ і $\lambda_{\max}$ – найменше і найбільше власні числа в нормованій матриці ваг.

Цей факт значно зменшить процесорний час, який необхідний для обчислень.

4. Просторова авторегресійна модель (SAR)

Ця модель розширює модель просторової авторегресії першого порядку включенням матриці регресорів X , яка використовується в традиційних моделях регресії. Метод максимальної правдоподібності забезпечує незміщеність, конзистентність та ефективність для оцінки параметрів цієї моделі. Модель SAR має вигляд [4]:

$$\begin{aligned} y &= \rho W y + X\beta + \varepsilon, \\ y &= (I_n - \rho W)^{-1} X\beta + (I_n - \rho W)^{-1} \varepsilon \\ \varepsilon &\sim N(0, \sigma^2 I_n) \end{aligned} \quad (16)$$

де ρ – це коефіцієнт біля змінної просторового лагу $W y$;

β – відображає вплив змінних X на залежну змінну y .

Ця модель отримала свою назву через те, що поєднує в собі просторовий лаг і стандартну регресійну модель.

Обчислення відбувається за наступною схемою [9-10]:

а) Застосовується МНК для моделі $y = X\beta_0 + \varepsilon_0$;

б) Застосовується МНК для моделі $Wy = X\beta_L + \varepsilon_L$;

в) Обчислюється нев'язка $e_0 = y - X\hat{\beta}_0$ та $e_L = Wy - X\hat{\beta}_L$;

г) За допомогою обчисленої нев'язки знаходиться оцінка ρ за допомогою максимізації логарифмічної функції правдоподібності

$$\ln(L) = -\frac{n}{2} \ln(\pi) - \frac{n}{2} \ln \frac{1}{n} (e_0 - \rho e_L)^T (e_0 - \rho e_L) + \ln |I_n - \rho W|;$$

д) Маючи оцінку $\hat{\rho}$, що максимізує $\ln(L)$ обчислюємо оцінки $\hat{\beta} = \hat{\beta}_0 - \rho \hat{\beta}_L$ та $\hat{\sigma}^2 = \frac{(e_0 - \rho e_L)^T (e_0 - \rho e_L)}{n}$.

5. Модель просторових помилок і Просторова модель Дарбіна

Розглянемо модель, де нев'язка проявляє просторову залежність. Ця модель отримала назву Модель просторових помилок (Spatial Error Model SEM) [4]:

$$\begin{aligned} y &= X\beta + u \\ u &= \lambda Wu + \varepsilon \\ \varepsilon &\sim N(0, \sigma^2 I_n) \end{aligned} \quad (17)$$

Тут всі позначення залишають такими ж, як і для моделі SAR, а коефіцієнт λ — це коефіцієнт біля просторово корельованих помилок. Метод максимальної правдоподібності забезпечує незміщеність, конзистентність та ефективність для оцінки параметрів цієї моделі. Розглянемо обчислювальну схему, засновану на методі максимальної правдоподібності [4].

а) Знаходимо $\tilde{y} = y - \lambda Wy$;

б) Знаходимо $\tilde{X} = X - \lambda WX$;

в) Застосовується МНК для моделі $\tilde{y} = \tilde{X}\beta + \varepsilon$;

г) Обчислюється нев'язка $e = \tilde{y} - \tilde{X}\hat{\beta}$;

д) За допомогою обчисленої нев'язки знаходиться оцінка λ за допомогою максимізації логарифмічної функції правдоподібності

$$\ln(L) = -\frac{n}{2} \ln(\pi) - \frac{n}{2} \ln e^T e + \ln |I_n - \lambda W|;$$

е) Маючи оцінку $\hat{\lambda}$, що максимізує $\ln(L)$ обчислюємо оцінку $\hat{\sigma}^2 = \frac{e^T e}{n}$.

Модель SAR може бути розширена до так званої просторової моделі Дарбіна (Spatial Durbin Model SDM), що дозволяє враховувати просторовий зв'язок регресорів [8]:

$$\begin{aligned} (I_n - \rho W)y &= X\beta + WX\gamma + \varepsilon, \\ y &= \rho Wy + X\beta + WX\gamma + \varepsilon, \\ y &= (I_n - \rho W)^{-1} X\beta + (I_n - \rho W)^{-1} WX\gamma + (I_n - \rho W)^{-1} \varepsilon \\ \varepsilon &\sim N(0, \sigma^2 I_n) \end{aligned} \quad (18)$$

Для отримання алгоритму обчислень, нам достатньо просто замість матриці X розглянути матрицю розширену матрицю $\tilde{X} = (X|WX)$. Тоді:

$$\hat{\beta} = \hat{\beta}_1 - \rho \hat{\beta}_2 = \begin{pmatrix} \hat{\beta}_1 \\ \hat{\beta}_2 \end{pmatrix} \quad (19)$$

А оцінки для $\hat{\beta}_1$ та $\hat{\beta}_2$ знайдемо, застосувавши МНК до моделей $y = \tilde{X}\beta_1 + \varepsilon_1$ та $Wy = \tilde{X}\beta_2 + \varepsilon_2$ відповідно. Аналогічно обчислюються нев'язки $e_1 = y - \tilde{X}\hat{\beta}_1$ та $e_2 = Wy - \tilde{X}\hat{\beta}_2$, і з логарифмічної функції правдоподібності знаходиться оцінка коефіцієнта ρ . Остаточню, отримуємо оцінку для σ^2 :

$$\hat{\sigma}^2 = \frac{(y - \hat{\rho}Wy - \tilde{X}\hat{\beta})^T (y - \hat{\rho}Wy - \tilde{X}\hat{\beta})}{n} \quad (20)$$

6. Висновок

Існують найпростіші методи обчислення вагових матриць для вибраної карти та просторові авторегресійні моделі — з використанням адміністративно-територіального устрою, але вони можуть не відображати реальну картину через те, що не враховують реальні відстані між локаціями на місцевості.

Для цього є методи фіксованого і адаптивного ядра. За їх допомогою елементи вагових матриць обраховуються для певної смуги, в якій ми вважаємо значущими впливи локацій одна на одну. Ці методи даються набагато кращі результати, проте і в них є певний недолік — не враховуються значення векторів, які реально впливають на вагові залежності між регіонами.

Саме тому нами було запропоновано метод обчислення вагової матриці з урахуванням категоризації даних уже всередині локації та впливу окремих категорій в локаціях на інші категорії в сусідніх локаціях.

Були розглянуті 3 просторові авторегресійні моделі, за допомогою яких будуть проведені оцінювання вхідних даних та показано, що найкращі оцінки для цих моделей дає метод максимальної правдоподібності, а метод найменших квадратів дає зміщені і неконсистентні оцінки.

В кожній з цих моделей є свої переваги, або в плані точності, або в плані економії процесорного часу при великих об'ємах даних.

В моделі SAR розглядається просторова залежність спостережуваної змінної від просторового лагу, натомість в моделі SEM — просторова залежність нев'язки авторегресійної моделі першого порядку. А модель Дарбіна — це розширення SAR з додатковим припущенням, що просторова залежність є ще і в нев'язки моделі SAR.

Список використаних джерел

1. Anselin L. Spatial Econometrics / L. Anselin // Palgrave handbook of econometrics / L. Anselin. — Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006. — С. 901–941.
2. Bavaud F. Models for spatial weights: A systematic look / F. Bavaud. // Geographical Analysis. — 1998. — №30. — С. 153–171.
3. Cliff A. Spatial autocorrelation / A. Cliff, J. K. Ord. — London: Pion, 1973. — 137 с.
4. Cliff A. Spatial processes: Models and applications / A. Cliff, J. K. Ord. — London: Pion Limited, 1981. — 178 с.

Ю.В. Педаш,

студентка факультету інформаційних технологій
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ LAMBDA АРХІТЕКТУРИ ДЛЯ РОЗРОБКИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВОЇ СИСТЕМИ АДАПТАЦІЇ НАВИЧОК РОЗРОБНИКА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Анотація. Інформація є одним з найважливіших ресурсів у світі, і тому дуже важливо вміти її ефективно та швидко обробляти та представляти. В даній роботі було розглянуте використання lambda архітектури і переваги пакетної та потокової обробки великих даних для розробки ефективної системи з високою надійністю та стійкістю до апаратних збоїв. Розглянуті пакетний, швидкісний, сервісний рівні та модуль збору даних системи, а також їх взаємодія.

Ключові слова: lambda архітектура, великі дані, вакансії, розробник програмного забезпечення, графік, веб-застосунок.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день сфера інформаційних технологій стрімко розвивається і потребує все більше і більше спеціалістів кожного дня. Саме тому надзвичайно важливо підтримувати постійний потік професіоналів з актуальними технічними навичками. З іншого боку, розробникам програмного забезпечення та іншим ІТ-спеціалістам необхідно постійно слідкувати за змінами на ринку працевлаштування та вивчати технології, які затребувані серед роботодавців.

Стан дослідження. Дана система була розроблена для того, щоб допомогти студентам та працівникам визначитися з технічними навичками, які їм необхідно вивчити для майбутнього працевлаштування або покращення своїх кар'єрних можливостей. Також дана система може бути використана університетами для того, щоб кожен рік складати актуальну навчальну програму.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай обробка великих даних буває двох типів — обробка великого архівного об'єму даних, що може тривати декілька годин, або швидка обробка потокових даних, що постійно потрапляють у систему. Перевагою lambda архітектури є те, що вона об'єднує ці обидва підходи та використовує переваги обох.

Дана архітектура має наступні переваги:

1. Стійкість до апаратних аварій.
2. Масштабованість і низька затримка відповідей на запити.
3. Використання переваг як пакетної, так і потокової обробки даних.
4. Аналіз великих даних майже в реальному часі.

Lambda архітектура складається з трьох рівнів:

1. Пакетний рівень, що містить архівні дані (зазвичай використовується HDFS).
2. Швидкісний рівень, що забезпечує низьку затримку доступу до потокових даних, що постійно потрапляють у систему.
3. Сервісний рівень, які містить дані для перегляду.

Для функціонування системи необхідно було створити постійний потік необроблених даних з інших систем. Для цього були вибрані популярні веб-додатки з вакансіями в області ІТ. Для інтеграції з ними використовувався API для запитів та RSS feed для підписки. Для отримання даних шляхом RSS feed необхідно було регулярно надсилати запити для отримання та відправлення на опрацювання нових вакансій. Перевагою використання цього підходу є зменшення кількості записів(порівняно з аналізом html сторінки), а недоліком — надлишкова кількість запитів та ймовірність втрати даних.

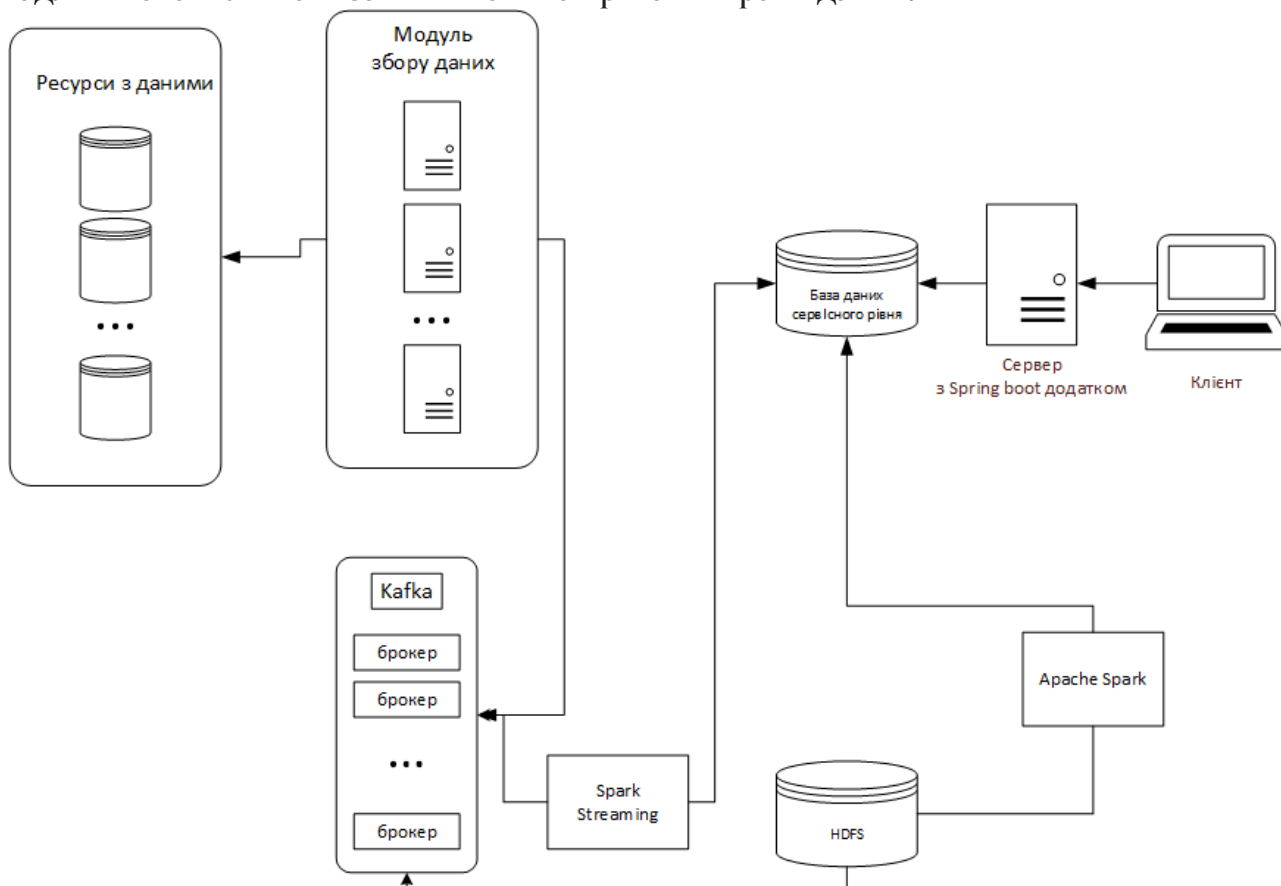

Рисунок 1. Архітектура системи

Для створення пакетного рівня системи важливо визначитися зі сховищем даних. Сховище для зберігання має бути оптимізовано для обробки великого постійно зростаючого набору даних. Для зберігання даних була вибрана HDFS(розподілена файлова система Hadoop). У кластері HDFS існують два типи вузлів: єдиний вузол імен і декілька вузлів даних. Коли файл завантажується в HDFS, він спочатку перетворюється на блоки фіксованого розміру, як правило, між 64 Мб і 256 Мб. Потім кожен блок реплікується по декількох вузлах даних (зазвичай трьох), які вибираються випадковим чином. Вузол імен відстежує відображення файлів на блок і місце розташування кожного блоку [1].

Для обробки даних з HDFS використовувався Apache Spark. Це фреймворк з відкритим вихідним кодом для обробки неструктурованих або слабоструктурованих даних. Spark розширює популярну модель MapReduce, щоб ефективно підтримувати більше типів обчислень, включаючи інтерактивні запити та обробку потоків. Швидкість є важливою в обробці великих наборів даних,

оскільки це означає різницю між інтерактивною обробкою даних і очікуванням хвилин або годин. Однією з основних функцій, які пропонує Spark для швидкості, є можливість виконувати обчислення в пам'яті [2].

Приклад визначення унікальних компаній за допомогою Apache Spark:

```
map(Vacancy::getAuthor)
  .distinct()
  .map(a -> {
    Company company = new Company();
    company.setName(a);
    return company;
  })
  .collect();
```

Приклад визначення унікальних вакансій по днях за допомогою Apache Spark:

```
data.mapToPair(v -> new Tuple2<>(v.getPublicDateLocalDate(), 1))
  .reduceByKey((x, y) -> x + y)
```

Виконання обчислень над усім набором даних — надзвичайно ресурсомістка операція, що може займати години. Швидкісний рівень системи має використовувати принципово інший підхід для того, щоб компенсувати затримку пакетного рівня. У більшості випадків, вміст відображень, що необхідні у реальному часі, відповідає змісту пакетних відображень, тому алгоритми обчислень пакетного і швидкісного рівнів дуже схожі [3]. У швидкісному рівні використовувався Spark Streaming для обробки даних у реальному часі. Замість того, щоб обробляти потокову передачу даних за один раз, Spark Streaming дискретизує поточкові дані в мікропакети. Іншими словами, приймачі Spark Streaming приймають дані паралельно і буферизують його в пам'ять робочих вузлів Spark. Після цього движок Spark, оптимізований на затримки, виконує короткі завдання (десятки мілісекунд) для обробки пакетів і виведення результатів в інші системи.

В якості сервісного рівня був реалізований веб-додаток з використанням Spring boot. Цей додаток відображає вже обчислені на попередніх рівнях дані у вигляді графіків. Веб-додаток був розроблений, використовуючи шаблон проектування MVC. Spring MVC, як і багато інших веб-фреймворків, розроблений навколо шаблону фронтального контролера, де центральний сервлет, DispatcherServlet, надає спільний алгоритм обробки запитів, а фактична робота виконується конфігурованими компонентами делегатів. Ця модель є гнучкою і підтримує різноманітні робочі процеси [4]. Іншими елементами системи також є контролери, сервіси, репозиторії, моделі та перегляди. Клієнтська частина веб-застосунку розроблена з використанням html, css, JavaScript, ThymeLeaf та Ajax технологій.

Number of vacancies Trends by date

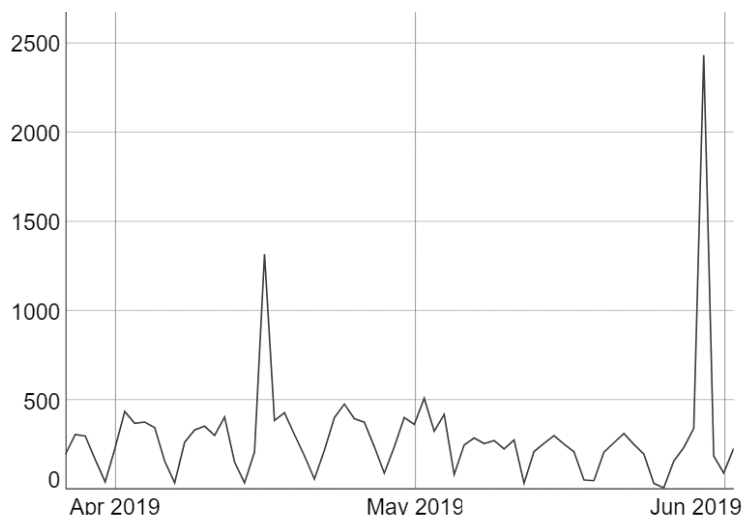

Рисунок 2. Графік з тенденціями щодо кількості вакансій по датах

Top 10 skills by number of vacancies

March 1, 2019 - June 2, 2019

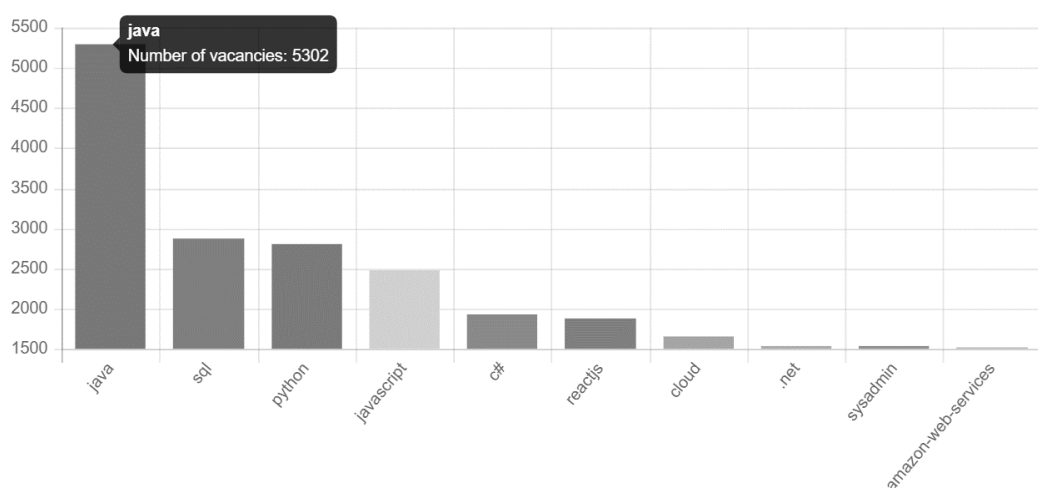

Рисунок 3. Графік з технічними навичками

Висновки. В цій статті було досліджено використання lambda архітектури в розробці інформаційно-пошукової системи для адаптації навичок розробника ПЗ. Дана архітектура має декілька переваг: стійкість до апаратних збоїв, масштабованість, використання переваг як пакетної, так і потокової обробки даних, аналіз великих даних майже в реальному часі. Для того, щоб розробити ефективну систему, необхідно було детально спроектувати та реалізувати всі рівні системи (швидкісний, пакетний, сервісний) та створити постійний потік даних для їх подальшої обробки.

Список використаних джерел

1. Borthakur D., HDFS Architecture Guide/Dhruba Borthakur — The Apache Software Foundation, 2008 — P. 4-6.
2. Karau H., Konwinski A., Wendell P., Zaharia M., Learning Spark/Holden Karau, Andy Konwinski, Patrick Wendell, Matei Zaharia — O'Reilly Media, Inc, 2015 — P. 3.
3. Marz N., Warren J., Big Data Principles and best practices of scalable real-time data systems/ Nathan Marz, James Warren — Manning Publications Co, 2015 — P. 238.
4. Документація Spring [Електроний ресурс] // Mozilla — Режим доступу до ресурсу: <https://docs.spring.io/spring/docs/current/spring-framework-reference/>

МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

Ю.Д. Мусаїрова,

ад'юнкт науково-організаційного відділу

Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

науковий керівник: **Б.Т. Кононов,**

заслужений діяч науки і техніки України, доктор технічних наук професор, професор кафедри
електротехнічних систем комплексів озброєння та військової техніки

Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОГІДРАВЛІЧНИХ АНАЛОГІЙ ПРИ ДІАГНОСТУВАННІ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ДВИГУНІВ ВНУТРІШНЬОГО ЗГОРЯННЯ

Дієвим способом дослідження явищ та процесів, що мають місце в механічних, електричних, гідравлічних та пневматичних системах зразків озброєння та військової техніки, є математичне моделювання, яке здійснюється за допомогою систем рівнянь.

Пропонується використовувати електрогідравлічні аналогії при оцінюванні технічного стану систем дизельних та бензинових двигунів.

Можливість використання методу електрогідравлічної аналогії підтверджується прикладом порівняння системи рівнянь для потоку рідини в нафтопроводі [1, с. 52] з системою рівнянь, що описує взаємозалежність електричних параметрів в лінії з розподіленими параметрами [2, с. 193].

Співставлення системи рівнянь дає підставу стверджувати, що диференціальні рівняння для потоку рідини в нафтопроводі та диференціальні рівняння лінії електропередачі з розподіленими параметрами ідентичні, а фізичні величини, що входять в ці рівняння, подібні та існує аналогія між ними. Тобто, гідравлічний опір визначається втратами на тертя і обернено пропорційний перерізу гідравлічних ліній, гідравлічна індуктивність обумовлюється інерцією рідини, що переміщується в нафтопроводі, в якій накопичується кінетична енергія, а гідравлічна ємність є елементом, в якому накопичується потенційна енергія і визначається податливістю, обернено пропорційною жорсткості гідравлічної рідини. Будь-яку складну гідравлічну систему можливо розглядати як електричну систему, в якій елементи R_2 , L_2 та C_2 з'єднані послідовно або паралельно. Визначаючи вхідний опір кожної ділянки гідравлічної системи, користуючись при цьому методами теорії електричних кіл [3, с. 73], можливо знайти вхідний опір всієї гідравлічної системи, що включає зосереджені неоднорідності типу фільтрів, зворотних та запобіжних клапанів, місцевих опорів

тощо, та, аналізуючи зміни у часі вхідного опору гідравлічної системи, можливо зробити висновок щодо технічного стану цієї системи або стану її окремих елементів.

Вважаючи, що гідравлічні системи бензинового або дизельного двигуна внутрішнього згоряння, а саме система паливоподачі, система змащення і система охолодження представляються як системи, до складу яких входять такі простіші елементи як активний гідравлічний опір R_z з постійною або змінною (що регулюється) площею прохідного перерізу, зосереджена ємність C_z , величина якої є постійною або змінною, та гідравлічна індуктивність, що визначається взаємодією маси m робочої рідини та елементів гідравлічних систем, тобто L_z , та враховуючи те, що простіші елементи з'єднані паралельно, тобто тиск, що діє на ці елементи однаковий, а насоси в цих системах включені через фільтр, активний опір якого дорівнює R_ϕ , складається диференціальне рівняння для визначення витрати рідини через паралельно з'єднані R_z , L_z та C_z .

Зміна в процесі експлуатації двигуна внутрішнього згоряння значень R_ϕ , R_z , L_z та C_z приводить до зміни характеру перехідного процесу в системі паливоподачі, змащення або охолодження, що може бути використано для оцінювання технічного стану цих систем. Під час проведення аналізу стану гідравлічної системи з позицій електрогідравлічної аналогії, пропонується використовувати в якості діагностичного показника власну частоту коливань в гідравлічній системі під час перехідного процесу, який викликаний наперед заданими збуреннями. При цьому, по мірі зносу деталей двигуна внутрішнього згоряння відбувається зменшення власної частоти коливань тиску, що викликає зростання відносної величини власної частоти коливань тиску $\overline{\omega_0}(t)$.

Діапазон використання способу оцінювання технічного стану двигуна внутрішнього згоряння обмежується варіантами гідравлічних систем, у яких гідравлічні параметри R_ϕ , R_z , L_z , C_z підібрані так, що їх значення обумовлюють коливальний характер перехідного процесу при $\omega_0 > \delta$. У тих випадках, коли значення цих гідравлічних параметрів обумовлюють аперіодичний характер перехідного процесу, тобто тоді, коли $\delta > \omega_0$, цей спосіб оцінювання технічного стану двигуна внутрішнього згоряння не може бути використаний.

Разом з тим, метод електрогідравлічних аналогій вказує на дві можливості подолання вказаної обмеженості. Перша з них, так звана "фазова", полягає в тому, що в якості діагностичного показника слід використовувати зсув за фазою між пульсаціями тиску рідини на вході та виході фільтра. При використанні фазового методу оцінювання технічного стану двигуна внутрішнього згоряння в контролюємі моменти часу t_i та t_{i+1} при заданій частоті пульсацій тиску рідини, наприклад, рівній $\omega(t) = \omega_0$, вимірюють кути зсуву за фазою $\phi(\omega_0, t_i)$ та $\phi(\omega_0, t_{i+1})$, визначають різницю між кутами зсуву за фазою пульсацій тиску рідини й обчислюють швидкість зміни різниці фаз. За цим методом визначають допустимий час роботи гідравлічної системи без проведення її обслуговування T_δ .

В разі використання іншого (“часового”) способу подолання зазначеної обмеженості при $\delta \gg \omega_0$ пропонується в якості показника для оцінювання технічного стану двигуна внутрішнього згоряння обирати тривалість перехідного процесу τ при зміні тиску в гідравлічній системі, яка в випадку аперіодичного характеру перехідного процесу визначається меншим значенням модуля кореня характеристичного рівняння.

При оцінюванні технічного стану гідравлічних систем бензинових та дизельних двигунів внутрішнього згоряння з використанням методу електрогідравлічної аналогії в якості діагностичних параметрів доцільно застосовувати такі фізичні величини як тиск та витрата й визначати технічний стан обладнання гідравлічних систем, обираючи для цього в якості діагностичних показників зміну амплітудних, частотних, фазових та часових характеристик динамічних кіл, створених гідравлічними активними опорами, гідравлічними індуктивностями та гідравлічними ємностями.

Список використаних джерел

1. Костишин В.С. Моделирование режимов работы центробежных насосов на основе электрогидравлической аналогии. — М.: Ивано-Франковск. —ИФДТУНТ, 2000. —115 с.
2. Попов Д.Н. Нестационарные гидромеханические процессы. — М.: Машиностроение, 1982. — 239 с.
3. Атабеков Г.И. Теоретические основы электротехники. Часть 1. — М.: Энергия, 1966. — 320 с.

АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

О.Ю. Сільчук,

студент факультету інформатики та обчислювальної техніки

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

науковий керівник: **Т.О. Телишева,**

кандидат технічних наук, доцент кафедри автоматизованих систем обробки інформації та

управління Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ТЕОРІЯ РОЗКЛАДУ У АВТОМАТИЗАЦІЇ РОБОТИ ДЕКАНАТУ

Однією з найважливіших проблем якісної організації навчального процесу у вищому навчальному закладі є завдання створення автоматизованого навчального розкладу. Правильно і точно складений розклад забезпечує рівномірне завантаження студентських груп і професорсько-викладацького складу.

В даний час використання інформаційних систем у вищих освітніх закладах не є рідкістю. Спектр їх застосування широкий і залежить від автоматизації окремо взятих робочих місць до повної автоматизації діяльності ВНЗ.

З метою автоматизації планування було розроблено рішення, що спрощує процес створення електронного розкладу на основі аналізу наявних навчальних планів спеціальностей, що дозволяє аналізувати структуру навантаження, а також планувати структурну доопрацювання і деяку уніфікацію наявних навчальних планів.

Загальні вимоги, що пред'являються до автоматизованої системи, такі:

- 1) використання норм часу для розрахунку обсягів навчального навантаження;
- 2) використання інформації з навчальних планів спеціальностей;
- 3) швидкість обробки інформації за рахунок автоматизації можливих операцій користувача системи;
- 4) формування звітних форм;
- 5) розширюваність системи (можливість її доопрацювання в разі підвищення вимог до автоматизованої системи);
- 6) зручний призначений для користувача інтерфейс.

Теорія розкладу.

Теорія розкладів — це розділ дослідження операцій, в якому будуються і аналізуються математичні моделі календарного планування (тобто упорядкування

в часі) різних цілеспрямованих дій з урахуванням цільової функції і різних обмежень.

Змістовно багато завдань є оптимізаційними, тобто складаються у виборі (знаходженні) серед безлічі допустимих розкладів (розкладів, що допускаються умовами завдання) тих рішень, на яких досягається «оптимальне» значення цільової функції. Зазвичай під «оптимальністю» розуміється мінімальне або максимальне значення деякої цільової функції. Допустимість розкладу розуміється в сенсі його здійсненності, а оптимальність — в сенсі його доцільності.

Для вирішення завдань ТР необхідно розробити алгоритм рішення. Це є послідовність дій, виконуваних комп'ютером, за допомогою яких можна побудувати шукане розклад (допустиме або оптимальне).

Для вирішення завдань ТР необхідно розробити алгоритм рішення. Тобто послідовність дій, виконуваних комп'ютером, за допомогою яких можна побудувати шукане розклад (допустиме або оптимальне).

Алгоритм рішення задачі — це послідовність дій, за допомогою котрих можна побудувати шукане рішення для будь-якого прикладу завдання.

Зустрічаються на практиці завдання складання розкладів містять тисячі, а часом і мільйони завдань. Тому основна мета при дослідженні моделей (завдань) теорії розкладів — це побудова ефективних, тобто швидких, алгоритмів рішення [1].

Метод Гілок та Границь для зручного складання розкладу.

Щоб побудувати алгоритм, заснований на методі Гілок і Границь, необхідно визначити спосіб розгалуження і способи обчислення нижніх і верхніх оцінок. Іноді верхню оцінку не обчислюють. Для завдання максимізації ролі нижньої і верхньої оцінок взаємо замінюються [2].

При реалізації алгоритму істотним є питання: в якому порядку розглядати «висячі» гілки в дереві пошуку? Зазвичай для продовження розгалуження вибирається підзадача з найменшою нижньою оцінкою (або верхньою оцінкою UB_i) або підзадача з найменшим значенням $|G_i|$. Як правило, трудоемність алгоритму В&В зростає експоненціально з ростом розмірності задачі.

Список використаних джерел

1. Бурдюк В.Я., Шкурба В.В. Теория расписаний. Задачи и методы решений // Кибернетика. 1971. № 1. С. 89—102.
2. Корбут А.А., Сигал И.Х., Финкельштейн Ю.Ю. Методы ветвей и границ. Обзор теорий, алгоритмов, программ и приложений // Operations Forsch. Statist., Ser. Optimiz. 1977. V. 8. № 2. P. 253—280.

В.І. Фесенко,
студентка факультету інформатики та обчислювальної техніки
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
науковий керівник: **Д.О. Гуменний,**
кандидат технічних наук, старший викладач на кафедрі технічної кібернетики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

МЕТОД РЕАКТИВНОГО СПУСКУ РОБОТОТЕХНІЧНОГО ЗОНДУ

Суворий арктичний клімат приховує в собі багато проблем, пов'язаних з погодними умовами [1]. Однією з головних проблем є різка зміна тиску. Близько Екватору циркулюють теплі повітряні маси, а ближче до полюсів — холодні повітряні маси. Холодні повітряні маси розтікаються до Екватору, це і зумовлює різкі зміни тиску. Завдяки обертуті Землі навколо своєї орбіти у шарах атмосфери по обидві сторони від Екватору створюється пояс високого тиску [1]. Також саме через оберт Землі навколо орбіти відбувається відхилення повітряних мас під час їх руху — області зниженого і підвищеного тиску немов би переплітаються [2]. Сукупність цих факторів викликає утворення між областями зону динамічного підвищеного тиску.

Погода в Арктиці напряму залежить від дії циклонів. Під час циклонів виникає залежність між тиском атмосфери та температур, а саме: найбільшому тиску атмосфери відповідають мінімальні температури. Пониження тиску викликає збільшення температур [1].

Всі ці особливості арктичного повітря перешкоджають нормальному спуску літального апарату, так як запропоновані нині методи не адаптовані від арктичних умов. Основною проблемою для дослідження Арктики є стабілізація управління спуском зонду у перший момент після відриву від ракети-носія (РН). Це обумовлено різкими змінами тиску повітряних мас. Для вирішення даної проблеми було розглянуто метод реактивного спуску робототехнічного зонду.

Пояснення до методу реактивного спуску робототехнічного зонду.

Спуск зонду можна поділити на чотири етапи:

1. методи стабілізації і управління спуску зонду у перший момент після відриву від РН;
2. методи управління зондом з урахування арктичних погодних умов
3. методи остаточного гальмування на малій висоті
4. розробка методів оповіщення про місцезнаходження зонду, після посадки.

Під час першого етапу необхідно розробити методи стабілізації та розробити алгоритм спуску зонду у перший момент відриву від РН. У попередньому розділі було розглянуто вже існуючі методи стабілізації ЛА, проте ці методи недоцільно використовувати в арктичних умовах. Доцільно використовувати стабілізацію за допомогою поєднання акселерометра та гороскопа та використання ПД/ПД регуляторів [3].

Даний метод можна використовувати для стабілізації зонду у перший момент відриву від РН. Під час відриву від РН, на зонд діє, як група внутрішніх, так і група зовнішніх сил.

До груп внутрішніх сил відносять:

1. управляючі сили, які утворюються за допомогою органів управління ракетою;

2. сила тяги, що утворюється двигуном літального апарату (ЛА).

До групи зовнішніх сил відносять:

1. масові сили, обумовлені гравітацією Землі;

2. аеродинамічні сили, що утворюються атмосферою Землі.

Знання та врахування усіх сил, що діють на ЛА у польоті дозволяє, правильно розрахувати траєкторію руху ЛА. За характером прикладання до ракети всі сили поділяють на масові та поверхневі сили.

Масовими силами називають сили, прикладені до всіх частин маси ракети, а в тому числі і до зонду. Такими силами є: сила тяжіння та відцентрова сила.

Поверхневі сили прикладені до частини поверхні ракети, а в тому числі і до зонду. До них відносять: аеродинамічну силу, силу тяги та управляючі сили.

Тобто, основне завдання — врівноважити зонд після його відділення, шляхом прикладання сил для протидії вже діючим силам та стабілізувати зонд, за кутом крену та тангажу.

Під час другого етапу, необхідно прийняти до уваги погодні умови Арктики та розробити методи для управління польотом зонду з урахуванням погодних умов. Як було зазначено у попередньому розділі, головною проблемою погодних умов Арктики є різка зміна тиску повітряних мас, тому розроблений алгоритм має протидіяти різким змінам тиску та сильним вітрам. У якості метода стабілізації доцільно вибрати рішення, що було запропоновано розробку алгоритму порівняння оцінок частоти коливань ЛА. Встановлено, що при збільшенні маси АС частота системи зменшуються і при деякому критичному значенні маси — система обов'язково втрачає статичну стійкість.

Для остаточного гальмування на малій висоті буде доцільно використовувати реактивні сопла, що будуть вступати у дію під час гальмування. Для оповіщення про місцезнаходження зонду, після посадки необхідно включити до комплектування зонду навігаційну підсистему.

Основна функція підсистеми полягає в формуванні та випромінюванні радіосигналів, які необхідні для навігаційних визначень. До складу підсистеми включають: 1) бортовий еталон часу і частоти; 2) сонячні батареї та ін.

Список використаних джерел

1. Зубов Н.Н. В центре Арктики. Очерки по истории исследования и физической географии Центральной Арктики. — М.: Главсевморпуть, 1948. — 391 с. —
2. Алексеев Г.В., Иванов Н.Е., Пнюшков А.В., Балакин А.А. Изменения климата в морской Арктике в начале XXI века // Проблемы Арктики и Антарктики. — 2010. — № 3 (86). — С. 22–34.
3. PI, PD, PID controllers by Kemal ARI Faik Tekin ASAL Mert COŞGUN.

АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

О.І. Безбабічева,

кандидат технічних наук, доцент кафедри мостів, конструкцій та будівельної механіки
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

ПІДВИЩЕННЯ СИСТЕМНОСТІ У ПРОЕКТУВАННІ МОСТОВИХ СПОРУД

Мостові споруди є складними технічними системами з досить небезпечними наслідками в разі їх аварійного стану [1]. Системний аналіз, як сукупність методів дослідження процесів функціонування складних систем на основі моделювання їх життєвого циклу, використовує системний підхід до розгляду всіх можливих впливаючих обставин і змін у складних процесах існування мостів на різних етапах їх життєвого циклу.

Всі елементи, з яких складаються системи «Міст», «Парк мостів», «Транспортна система регіону», «Транспортна система країни» та ін. певним чином взаємопов'язані та взаєморозташовані, мають функціональні, економічні, соціальні, технологічні та інші зв'язки. Зв'язки характеризують структуру системи, та стають основою для управління її поведінкою та станом. При аналізі систем з ієрархічним типом підпорядкованості з метою підвищення їх ефективності, достатнім може бути виділення обмеженого числа ступенів ієрархії. При цьому, транспортна система країни може розглядатися як суперсистема. Сучасні реалії транспортної логістики та дорожньо-мостової галузі характеризуються спеціалізацією окремих їх частин, поділом ресурсів і функцій між підсистемами. І дуже часто мета і завдання одного підрозділу можуть суперечити або входити в конфлікт з метою і завданнями іншого підрозділу. За таких умов, основним науковим принципом аналізу і синтезу стає системний підхід, який полягає у взаємопов'язаному розгляді роботи всіх елементів (підсистем) і системи в цілому та їх впливу на кінцевий результат роботи всієї системи. Критерієм вибору рішення на будь-якому з ієрархічних рівнів повинен бути максимум ефекту для всієї системи в цілому (тобто системи найвищого рівня, прийнятого до розгляду), а не для якої-небудь окремої частини [2, 3].

При цьому необхідним є розглядання сукупності системних принципів, серед яких основними є такі:

- системність — властивість об'єкта володіти необхідними ознаками системи;
- цілісність, що дозволяє розглядати одночасно систему як єдине ціле і в той же час як підсистему для систем вищих рівнів;

- ієрархічність, тобто наявність багатьох (принаймні, двох) елементів, розташованих на основі підпорядкування елементів нижчого рівня елементам вищого рівня. Реалізація цього принципу добре видно на прикладі будь-якої конкретної організації або складного об'єкту;

- структуризація, яка дозволяє аналізувати елементи системи та їх взаємозв'язки в рамках конкретної організаційної структури. Як правило, процес функціонування системи обумовлений не стільки властивостями її окремих елементів, скільки властивостями самої структури;

- множинність (рос. — *множественность*), що дозволяє використовувати величезну кількість кібернетичних, економічних і математичних моделей для опису окремих елементів і системи в цілому;

При вирішенні питань з підвищення експлуатаційної надійності та довговічності мостових споруд неминучим повинен бути розгляд моста як складної технічної системи. А при розгляді конкретної технічної системи, насамперед, цікавими є властивості окремих елементів системи та їх вплив на показники системи в цілому. При розгляді мостів як складних технічних, інженерних систем з показниками надійності та довговічності окремих елементів, що суттєво відрізняються, необхідно виявити «слабкі ланки», тобто елементи найменш надійні. Стан прогонових будов і їх окремих елементів вносить основну частку в підвищення або зниження експлуатаційної надійності мостових споруд. При цьому при проектуванні мостів необхідно враховувати, що прогонові будови в свою чергу являють собою систему, що складається з ряду елементів (головні балки, плити, комплекс елементів мостового полотна). Підвищення якості, довговічності і експлуатаційних показників кожного з елементів, зокрема менш довговічних елементів мостового полотна, позитивно позначиться на надійності споруди в цілому.

Пошук нестандартних рішень та ідей, спрямованих на підвищення терміну служби парку мостів в даний час є вельми актуальним внаслідок їх масового наближення до критичного віку та збільшення ступеню її фізичного та морального зносу. Рішення таких завдань, як проект реконструкції, проект капітального ремонту, створення нових споруд включає підготовчі стадії, оформлення та затвердження результатів, оцінку ефективності та інші види робіт. Весь цей цикл взаємопов'язаних і взаємообумовлених робіт складає процес проектування. Проектування традиційно спрямоване на створення якісно нового об'єкта (від лат. *projectus*, що означає «кинутий вперед»), але в більш загальному сенсі. Слово «проект» у сучасних реаліях фактично застосовується у значенні «програма», «план дій», спрямованих на задоволення нових потреб людей. Кінцевим результатом проектної діяльності є проект як комплект документації, призначеної для створення певного об'єкта, його експлуатації, ремонту та ліквідації, а також для перевірки або відтворення проміжних і кінцевих рішень, на основі яких було розроблено даний об'єкт. Об'єктом проектування може бути споруда, виконання складних робіт, надання послуг з обстеження стану тощо.

Відмінною особливістю інноваційного проектування повинна стати практична спрямованість, застосування нових технологій і персональна

відповідальність за отримані і передані замовнику результати. Всередині процесу проектування, поряд з розрахунковими етапами і експериментальними дослідженнями, важливості набувають процеси конструювання та моделювання поведінки системи на всіх етапах її життєвого циклу. Конструювання дозволяє створювати матеріальний образ розроблюваного об'єкта з використанням фізичних моделей, їх графічних зображень.

Сучасному рівню науково-технічного розвитку відповідають не лише розгляд інженерної складності об'єктів, що проектуються, але й урахування їх інтенсивного впливу на суспільство, навколишнє середовище, важкість наслідків аварій з-за помилок розробки та експлуатації, оцінка ризиків, високі вимоги до балансів якості і цін, скорочення строків введення в експлуатацію. Таким чином, при створенні мостових споруд, їх необхідно розглядати у вигляді систем, тобто комплексу взаємопов'язаних внутрішніх елементів з певною структурою, широким набором властивостей і різноманітними внутрішніми і зовнішніми зв'язками. Це потребує внесення змін в традиційний характер і методологію проектної діяльності.

Проектування за традицією є діяльністю, результатом якої стає комплект проектної документації на матеріальний об'єкт, або виконання роботи, чи надання послуги. Тому учасників цих робіт можна розділити на споживачів (замовників проектних робіт) і постачальників (виконавців цих робіт). Існує ще один учасник цих робіт — держава, якою створена система заходів щодо захисту споживача за допомогою контролю, ліцензування, випуску нормативної документації. Проектування сьогодні — це складна багатопланова діяльність, в якій бере участь велика кількість фахівців. Досягнення ефективних результатів в галузі будівництва, реконструкції та експлуатації мостів неможливе без урахування особливостей людини, рівня її підготовки, освіти, досвіду та вміння створити колектив виконавців і керувати його діяльністю. Тому проектування, як частина виробничого процесу, повинно розглядатися в широкому сенсі, що включає і пошук оригінального рішення, і організацію проектних робіт, і авторський нагляд, і відповідальність за помилки. Тобто, варто говорити про управління проектуванням. Управління проектуванням як організація процесу розробки нового об'єкта в рамках умов поставленого завдання найкращим чином дозволить отримати ефективне рішення у вигляді відповідного комплексу документації. Управління проектуванням стає складовою частиною менеджменту, до системи якого входять управління проектами, виробництвом, персоналом, фінансами, якістю тощо.

Таким чином, може бути сформована інноваційна проектна ідеологія — ідеологія системного проектування. Системне проектування в сфері будівництва та реконструкції таких важливих об'єктів, як мостові споруди, допоможе комплексно вирішувати поставлені завдання, забезпечити надійну роботу парку мостів, взаємодію і взаємозв'язок окремих об'єктів — систем та підсистем як між собою, так і з зовнішнім середовищем, враховує соціально-економічні і екологічні наслідки функціонування мостів.

Список використаних джерел

1. Система забезпечення надійності та безпеки будівельних об'єктів. Загальні принципи забезпечення надійності та конструктивної безпеки будівель і споруд: ДБН В.1.2-14:2018. — (чинні від 01.01.2019). — К.: Мінрегіонбуд України, 2018. — 33 с. — (Державні будівельні норми України).
2. Смирнов В.Н. Менеджмент в мостостроении. / В.Н. Смирнов, С.В. Чижов. — СПб: Изд-во ДНК, 2008. — 260 с.
3. Владимирский С.Р. Системное проектирование мостов на основе взаимосвязи проектных решений конструкции, организации и технологии ее возведения: автореф. дис. на соискание уч. степени доктора техн. наук: спец. 05.23.15 «Мосты и транспортные тоннели», спец. 05.13.12. «Системы автоматизированного проектирования в строительстве»/ С.Р. Владимирский. — Санкт-Петербург, 1995. — 50 с.

Л.М. Коваль,

кандидат мистецтвознавства, доцент,
докторант кафедри архітектурних конструкцій
Київського національного університету будівництва і архітектури

СВІТЛОВИЙ ДИЗАЙН ВНУТРІШНЬОГО ПРОСТОРУ ВІДЕНСЬКОГО СОБОРУ СЯТОГО СТЕФАНА

На сьогодні, однією з тенденцій практичного світлового дизайну є підвищення інтересу до взаємодії світла із кольоровими світлопроникними поверхнями і, зокрема, з вітражами. Це пов'язано з появою та апробацією нових матеріалів і технологій їх виготовлення. У науковому середовищі дослідження вітражів проводилося за такими напрямками: визначення основних технологічних особливостей їх створення (Петрушевський А. О. [5]), вивчення властивостей художніх вітражів у громадських і житлових приміщеннях (Гілязова Н. М. [2], Аль-Нуман Л., Глазков А. [1]), аналіз ролі вітража в організації середовища (Кузнецова-Бондаренко Е. С. [4]). Окремі праці містять розділи, де розглядаються різні технологічні варіанти забарвлення скла та виготовлення вітражів [6, с. 39–46], окреслюється розвиток мистецтва вітража на теренах України [7, с. 179–180]. Проте, серед цих наукових напрямків відсутні приклади аналізу процесу взаємодії світла з архітектурним простором за посередництва вітражів, що актуалізує дослідження їх властивостей у якості засобу світлового дизайну внутрішнього архітектурного простору.

Поява вітражів безпосередньо пов'язана з їх застосуванням у сакральних спорудах західного обряду, для яких засклення віконних прорізів тонованим чи кольоровим склом є характерним. Тому висновки, отримані в результаті аналізу традиційних храмових вітражів, можуть бути корисними при проектуванні освітлення сучасних архітектурних просторів різного призначення. У якості досліджуваного об'єкта обрано світлове середовище Собору Святого Стефана (*нім.* Stephansdom), м. Відень (перший храм на місці собору побудований в 1137–1147 рр., собор набув сучасного вигляду в 1511 р. [3]). Аналіз проводився

на основі натурного спостереження та за візуальними даними з джерел вільного доступу.

Будь-яке засклення світлового прорізу є своєрідною оболонкою, що ділить денне світло (пряме сонячне світло та розсіяне світло небозводу) на пропущене, поглинуте і відбите. Вітраж – це специфічна оболонка, бо він перетворює світло, пропущене через віконне засклення, розподіляючи його за спектром залежно від кольорового забарвлення складових елементів віражного полотна. Проходячи через вітражі, загальний світловий потік потрапляє до внутрішнього простору будівлі у вигляді суми великої кількості різних за спектральними характеристиками (кольорами) світлових потоків, які всередині просторової структури знову змішуються, утворюючи біле денне світло. Проте, потрапляючи на відбиваючу світло поверхню, складові, на які був розділений загальний світловий потік, візуально сприймаються у вигляді кольорових відблисків або своєрідних світлових проекцій. Тому, чим масштабнішою є споруда, тим вірогідніше, що процес світлових перетворень залишиться візуально непомітним.

У великомасштабних спорудах людина як спостерігач і об'єкт, який здатний відбивати світло, відповідно до своєї розмірності, буде знаходитися у нижній частині простору, наповненого змішаним білим світлом, і не зможе візуально сприйняти кольорові відблиски від вітражів. Прикладом до цієї тези є масштабне співвідношення внутрішнього простору Собору Святого Стефана і його відвідувачів, де відстань від світлових прорізів із вітражними заскленнями до спостерігача така, що світлові потоки надходять до нього у повністю змішаному вигляді.

Ця специфіка Собору Святого Стефана обумовила застосований спосіб штучного освітлення, за яким природне денне освітлення доповнюється декоративним проекційним освітленням. У результаті, за допомогою проєктора на колонах Собору створюється абстрактний світловий малюнок, який за своєю стилістикою і абрисами нагадує кольорові відблиски від вітражів.

У попередній публікації [3] одним із композиційних прийомів світлового дизайну із застосуванням вітражів з природним освітленням визначено поєднання в одному вітражному полотні складових елементів різної світлопроникності. Саме цей прийом є характерним для внутрішнього архітектурного простору Собору Святого Стефана. У сучасному вигляді переважна більшість вітражів Собору мають основну нижню частину, яка складається з майже прозорого засклення ніжно-пастельних кольорів, що дозволяє достатньо великій кількості світла потрапляти всередину храму, та додаткову верхню частину, яка зібрана зі скляних елементів насиченого кольору значно меншої прозорості, утворюючи площинну «світлову форму» у вигляді розетки.

Для концертів у Соборі Святого Стефана, які проводяться у вечірній і сутінковий період доби, характерне використання прожекторного декоративного освітлення внутрішнього простору. Відповідно до нього, спрямоване світло прожекторів із функцією зміни кольору, відбиваючись від огорожувальних конструкцій і предметного наповнення, сприяє зміні візуального сприйняття

пластики їх форми, створюючи особливу світло-кольорову атмосферу, яка значно відрізняється від тієї, що створюється природним денним освітленням.

Підсумовуючи, можна зазначити, що для світлового дизайну внутрішнього простору віденського Собору Святого Стефана характерним є гармонійне поєднання природного денного освітлення, за посередництва вітражних полотен з елементами різної світлопроникності, та сучасних методів декоративного штучного освітлення, зокрема у вечірній і сутінковий період доби.

Список використаних джерел

1. Аль-Нуман Л., Глазков А. Витраж в архитектуре // Москва: АМА-Пресс, 2006. – 208 с.
2. Гілязова Н. М. Художні вітражі в громадських і житлових приміщеннях Івано-Франківщини ХХ – початку ХХІ століття: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.06 – декоративне і прикладне мистецтво // Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2012. – 16 с.
3. Коваль Л. М. Вітраж з природним освітленням як засіб світлового дизайну // Теорія та практика дизайну: Збірник наукових праць / Технічна естетика. Київ: «Компрінт», 2018. Вип. 15. – С. 59-78.
4. Кузнецова-Бондаренко Е. С. Роль витража в формировании образа архитектурной среды и интерьера // Таврический научный обозреватель. – 2016. – № 3 (8). – С. 129-133.
5. Петрушевський А. О. Принципи та засоби комп'ютерного формоутворення дизайну вітражних полотен: автореферат дис. ... канд. техн. наук: 05.01.03 – технічна естетика // Київ: КНУБА, 2015. – 24 с.
6. Світлопрозорі огороження будинків: навч. посіб. / О. Л. Підгорний, І. М. Шепетова, О. В. Сергейчук та ін. // Київ: Видавець Домашевська О. А., 2005. – 282 с.
7. Синтез мистецтв: навч. посіб. / В. Г. Чернявський, І. О. Кузнецова, Т. В. Кара-Васильєва, З. А. Чегусова // Київ: НАУ, 2012. – 320 с.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

Patrycja Gierszon,

Department of Applied Psychology, Medical University of Lublin

Rafał Ziemiński,

Department of Obstetrics and Pathology of Pregnancy, Medical University of Lublin

Magdalena Paziewska,

Department of Experimental Hematooncology, Medical University of Lublin

Joanna Mroczek-Wacińska,

Department of Pediatric Endocrinology and Diabetology, Medical University of Lublin

Mariola Janiszewska,

Department of Medical Informatics and Statistics with E-learning Lab,
Medical University of Lublin

CONTEMPORARY LOOK ON THE BENEFITS OF BREASTFEEDING

Keywords: breastfeeding, newborn, benefits, breast milk.

Introduction. Breast milk is the most beneficial food for newborns and infants because of its optimal composition. Major international organizations such as World Health Organization (WHO), American Academy of Pediatrics (AAP), American Congress of Obstetricians and Gynecologists (ACOG) recommend breastfeeding as an exclusive way to feed newborns and infants up to six months of age. As for the infants which are 6 months and older, it is recommended to continue breastfeeding with the introduction of solid foods, taking into consideration the needs and abilities of the baby [1].

Breastfeeding is related to substantial direct and long-term benefits for both the mother and the child. It is considered the best measure to decrease newborn mortality rate[2]. Moreover, it is generating considerable profits not only for a single family but also for the whole society [3]. This paper presents proven benefits of breastfeeding based on the review of up-to-date research and literature.

Objective. To provide up-to-date data on the benefits that breastfeeding brings to mothers, children and the society.

Methods. Recent published studies were reviewed in PubMed, Uptodate and Cochrane Library.

Findings.

Direct benefits for the mother:

Breastfeeding during postpartum period accelerates the involution of the uterus due to the increased release of oxytocin after alveoli stimulation. Additionally, oxytocin encourages mother-child bonding and reduces the newly delivered mother's stress level. Among the mothers who breastfed a smaller percentage of negligence and abuse

was noted. Moreover, it is suggested that breastfeeding decrease the probability of postpartum depression, although adverse dependence is observed that depressed mothers are less likely to breastfeed. Another worth mentioning advantage of breastfeeding is an accelerated and more substantial mother's weightloss. Although it is nowadays not recommended to consider the period of lactation anovulation as an effective form of contraception, it was proved that breastfeeding prolongs the anovulation period after childbirth [4].

Long-term benefits for the mother:

Breastfeeding reduces the incidence of the most common hormone-dependent female malignant tumors such as breast cancer, ovarian cancer and endometrial cancer. A reduced risk of osteoporosis in later life is also emphasized, as research show a positive effect of breastfeeding on up to 5-10 % increase in bone density. There are a few studies that suggest that lactation decreases hypertension risk and also other maternal cardio-vascular disease [5]. Breastfeeding was also associated with the decrease risk of type 2 diabetes after pregnancy [4]. Type 2 diabetes affects 50% of women with gestational diabetes in 5-year observation after childbirth. Breastfeeding for at least 3-month period reduces the incidence of type 2 diabetes among these patients about 80% [3].

Economic profits:

An obvious advantage for the family is the lack of spending on baby formula, which can add up to thousands of Polish Zloty (PLN) yearly. Additionally, breastfeeding decreases morbidity for the most common childhood diseases, which results in decrease in the number of consultations and hospitalizations, less money spend on medications and reduction in guardians' work-absence. Reduced children mortality and morbidity and reduced health-care costs are considered major social advantages of breastfeeding.

Direct benefits for the newborn:

Breast milk reduces the incidence of necrotizing enterocolitis and also stimulates the development of the gastro-intestinal tract and peristalsis. Moreover, when compared to baby formula, it accelerates emptying of the stomach, boosts intestinal lactase activity and also decreases intestinal permeability, which is crucial for preterm babies. Human milk contains multiple anti-bacterial factors, among which there are proteins (lactoferrin, lysozyme, secretory IgA), lipids, carbohydrates and even leucocytes[6]. Breastfeeding is associated with decreased incidence of multiple infectious disease: gastro-intestinal infections with diarrhea (it is connected with the presence of maternal antibodies in milk) , respiratory tract infections (the protective facto is no longer observed once the child is older than 12 months), middle ear infections(in children younger than 2 years) but also bacteremia and sepsis [7].

Long-term benefits for the newborn:

Newborns and children that are breastfed obtain multiple health benefits. These include the lesser number of acute and chronic diseases and more satisfactory neurological development. Exclusive breastfeeding brings protective factor against acute infections which lasts even after the child is weaned. Additionally, in many studies there are shown associations between the length of breastfeeding and the reduction in

the incidence of cancer, obesity, allergic diseases, type 1 diabetes, inflammatory bowel disease and ischemic heart disease in adults [6]. Finally, breastfeeding improves cognitive functions, benefits hearing and sight development and reduces stress level and behavioral disorders in children [6].

Conclusions. Exclusive breastfeeding in the first 6 months of life provides optimal nutrition for every infant [10]. Breastfeeding should be advocated and promoted by healthcare professionals globally because of its scientifically proven positive impact on nutrition status, gastro-intestinal tract function, immunity and psychological well-being of the child. When compared to formula, breast milk offers protection from infections for the first years of life even after weaning. The long-term effects of breast milk on neurological system are less documented and further research in this field is required.

References

1. Młodawska M, Młodawski J, Pazera G, Rokita W: Breast is the best – czyli co każdy ginekolog o karmieniu piersią wiedzieć powinien. *Ginekologia i Perinatologia Praktyczna* 2019, 4:1, 23-33.
2. Wallenborn JT, Perera RA, Masho SW: Breastfeeding after Gestational Diabetes: Does Perceived Benefits Mediate the Relationship. *J Pregnancy* 2017, 1-6.
3. Louis-Jacques A: Długoterminowe matczyne korzyści z karmienia piersią. *Ginekologia po dyplomie* 2019, 3:21, 31-34.
4. Schanler RJ: Maternal and economic benefits of breastfeeding. Uptodate 2019.
5. Nguyen B, Jin K, Ding D: Breastfeeding and maternal cardiovascular risk factors and outcomes: A systematic review. *PLoS One* 2017, 12(11), e0187923.
6. Schanler RJ: Infant benefits of breastfeeding. Uptodate 2019.
7. Victora CG, Bahl R, Barros AJ et al.: Breastfeeding in the 21st century: epidemiology, mechanisms, and lifelong effect. *Lancet* 2016, 387(10017): 475-90.
8. Ip S, Chung M, Raman G et al.: Breastfeeding and maternal and infant health outcomes in developed countries. *Evid Rep Technol Assess (Full Rep)*. 2007 Apr.
9. Heikkilä K, Sacker A, Kelly Y, et al. Breast feeding and child behaviour in the Millennium Cohort Study. *Arch Dis Child* 2011; 96:635.
10. Kramer MS, Kakuma R: Optimal duration of exclusive breastfeeding. *Cochrane Systematic Review - Intervention* Version published: 15 August 2012.

Aleksandra Gładecka,
Research Group, Department of Medical Informatics and Statistics
with E-learning Lab, Medical University of Lublin
Bartłomiej Drop, Mariola Janiszewska, Agnieszka Barańska,
Department of Medical Informatics and Statistics with E-learning Lab,
Medical University of Lublin
Agata Stachura,
Department of Epidemiology, Medical University of Lublin

SCHIZOPHRENIA – ONE PERSON IS SICK, THE WHOLE FAMILY SUFFERS

Introduction. Schizophrenic psychosis is a serious mental illness classified amongst the most marked clinical psychiatry problems. Along with psychotic bipolar disorders, and other affective disorders, it poses a major challenge for the entire psychiatric care system, and for social and occupational rehabilitation. Based on WHO data, schizophrenia affects over 21 million people worldwide, including as many as 1 million Poles [2].

Due to the delayed diagnosis of somatic disorders, poor compliance, and limited social functioning, schizophrenic patients are viewed as constituting a population threatened with increased morbidity. Compared to the general population, psychiatric patients are more likely to contract respiratory system diseases, hypothyroidism, and hepatitis C. Their mortality rates are higher in all analysed causes of death, including cardiovascular diseases, respiratory system diseases, cancers, and alimentary system diseases. Men suffering from schizophrenia tend to die 15 years earlier, and women 12 years earlier, than unaffected representatives of both sexes.

More and more is currently known about schizophrenia, which several dozen years ago was virtually unexplored. Attempts to gain a better insight into the disease, as well as its causes and early diagnosis, might be related to searching for more innovative drugs. It is now common knowledge that prompt treatment translates into fewer negative consequences and better prognosis. The proliferation of studies on schizophrenia is expected to provide an increased number of patients with optimal conditions for regaining a satisfactory functional level.

Objective. The objective of this study is to characterise schizophrenia, and to present its clinical types and methods of taking care of schizophrenic patients. It also clarifies certain issues related to developing the proper attitudes towards the patients, and indicates the possible ways of providing them with support and assistance.

Method. An analysis of the scientific literature on the subject matter.

Schizophrenia is an ambiguous term, its causes remaining relatively unexplored despite substantial scientific efforts. This mental disorder is classified among psychoses, i.e. medical conditions characterised by inadequate perception, experiencing, reception, and assessment of reality. Psychotic people have a seriously impaired ability to realistically assess themselves, their surroundings, and interpersonal relations, or may even be totally incapable of doing so. The typical symptoms of psychosis include delusions, hallucinations, speech disorders, desensitisation, disorganised behaviour,

and inability to make decisions. It usually occurs in early adulthood, i.e. between 18 and 25 years of age [4].

Schizophrenia is a condition requiring a multi-dimensional diagnostic approach, given the multitude of symptoms which are not verifiable through laboratory tests. In consequence, schizophrenia is diagnosed by psychiatrists mainly based on conversation, i.e. the patient's history taking, whereby the doctor collects information on the symptoms experienced by the patient, their duration, and the impact they have on the patient's daily life [4]. In view of the significant symptomatic variability displayed by schizophrenic patients, this mental illness is frequently divided into several subtypes, depending on the prevailing symptoms. The most common include disorganised schizophrenia, catatonic schizophrenia, paranoid schizophrenia, residual schizophrenia, and undifferentiated schizophrenia.

Disorganised schizophrenia, previously referred to as hebephrenia, is characterised by incoherent and illogical thoughts concentrated on the patient's own body, a lack of serious-mindedness and personal hygiene, or faecal incontinence. People suffering from disorganised schizophrenia tend to make faces, giggle, or burst out laughing, without any specific reason. Moreover, they demonstrate an increased sensitivity to internal stimuli, together with a decreased sensitivity to external stimuli. They are sometimes talkative and willing to engage in prolonged, yet pointless, conversations [1].

Catatonic schizophrenia is the subtype of schizophrenia characterised by improper and strong excitement and agitation, or stupor. People suffering from catatonic schizophrenia, when experiencing excitement, appear extremely agitated and out of control. Seeking to actively withstand any pacifying attempts, they can be dangerous, not only to themselves, but also to others. They can also become stunned or remain stupefied for a long time. In addition, they tend to disobey instructions, and can experience delusions focused on death and destruction [1].

Paranoid schizophrenia is characterised by strong auditory hallucinations and delusions. People diagnosed with paranoid schizophrenia suffer from persecutory delusions. They also experience delusive jealousy, being deeply convinced that their sexual partner is being unfaithful [1].

Residual schizophrenia is another subtype of schizophrenia, characterised by the lack of full episodes with hallucinations, delusions, incoherence, or disorganised behaviour. This disorder is reflected in the presence of at least two of the following symptoms: a marked social isolation or withdrawal, odd behaviour, a significantly impaired functioning in certain roles, a dramatically reduced level of personal hygiene, odd and unusual thoughts, an inadequate or superficial expression of emotions, unusual perceptual experience, apathy, or a lack of initiative [1].

Undifferentiated schizophrenia is the last subtype of schizophrenia, characterised by marked psychotic symptoms, such as hallucinations and delusions, coupled with poor interpersonal adjustment. However, it does not satisfy the diagnostic criteria of any other subtype, or comprises various symptoms typical of more than one diagnosis, without the clear prevalence of any of these [1].

All the subtypes discussed above are equally important, and require both tailored treatment and intensive multi-faceted care. Due to the current model of institutional care provided to schizophrenic patients in Poland, together with an inadequately developed outpatient care system, the heaviest burden is placed on the patient's family, whose members are forced to struggle with the financial, emotional, and social consequences of this mental illness. They also need to make sure that the patient takes medications as prescribed [6]. Providing care in the patient's natural environment forms an essential element in therapy, and the family's role cannot be overestimated when it comes to the patient's attaining a satisfactory level of compliance, preventing relapses, and reacquiring the necessary social skills. In other words, the family acts as a pillar in treating schizophrenia [5].

While schizophrenic patients constitute a numerous population, both in Poland and globally, social awareness of the course and symptoms of this mental illness remains very low. This gives rise to an incorrect perception of schizophrenics as weird, indiscriminate, and cold people, devoid of emotions and dangerous to others. Contrary to those suffering from depression, schizophrenic patients tend to be “dehumanised” and invoke much less empathy. Employers, friends, and often also family members, are inclined to refuse to accept them, with a negative image of dangerous schizophrenics being frequently spread by the media and films. It is also a myth that people afflicted with schizophrenia are incapable of showing or understanding emotions. Studies have shown that their emotional life can be relatively rich, and that they are able to experience emotions to a degree comparable with healthy individuals. Unfortunately, they often cannot speak about, recognise, or properly label their emotions. Moreover, schizophrenia does not entail a lower intelligence quotient. Quite to the contrary, people afflicted with schizophrenia display extremely well-developed mathematical or artistic skills, which are frequently coupled with the so-called absolute memory. However, in many cases their mental condition considerably hinders both education and professional career. The unfair perception of schizophrenics mainly stems from the prevailing lack of knowledge, which, together with social involvement, is crucial to the successful integration of these patients within the society [7].

The schizophrenic patient encounters a wide array of problems and difficulties, requiring support and assistance from other people in order to overcome them. As one of the difficulties refers to establishing interpersonal contacts, a nurse's assistance can involve engaging the patient in frequent conversations, raising his or her self-esteem, and encouraging group therapy or community participation. Personal hygiene is another problem area in which the patient requires assistance. It appears advisable to praise the patient, even if his or her efforts seem insignificant, and to make the patient aware of the need to keep his or her body clean. Falling asleep is also a frequent problem among people afflicted with psychotic disorders. In this case, nurses can help them by creating optimal sleeping conditions, ensuring room ventilation, engaging them in peaceful chats, as well as drawing their attention to the need to avoid naps during the day and heavy meals before going to bed. The patients can also be encouraged to take part in relaxation and gymnastic sessions, and they should understand how important pharmacotherapy is. Yet another problem among schizophrenic pa-

tients is lack of appetite, which can be mitigated by a balanced diet and meals control, and by stressing the importance of regular meals for general well-being psycho-physical condition, and body-weight control. Problems related to the lack of the sense of meaning in life, sadness, and dejection, can be mitigated by taking an attitude characterised by acceptance and patience, the nurse's participating in psychopharmacotherapy, creating a sense of safety, not being judgemental while listening to the patient, and monitoring the patient with a view to protecting his or her life. Measures taken when the patients do not believe in their recovery or lack self-esteem can involve discretely making sure that they take their medicines, and explaining why this is extremely important, as well as encouraging them to take part in psychotherapy workshops, helping them accept their life with the mental illness, and referring to the progress made by other patients being treated for the same condition. Finally, the problem of low self-esteem can be addressed by reinforcing the patients' positive behaviour, motivating them to reassume their previous interests and passions, supporting the sense of personal dignity, autonomy and positive self-assessment, highlighting their positive personality traits, instead of focusing on deficits, accepting the patients as human beings, encouraging their participating and assisting in various therapy forms, as well as respecting the patients' rights and individuality [3].

In periods of exacerbation, as the patients experience delusions and hallucinations, their medical conditions significantly impair their social functioning and ability to deal with everyday problems. However, schizophrenia can, and actually should, be treated. Since antipsychotics were introduced in mid-1950s, pharmacological treatment has remained the first-choice therapy for schizophrenia [2]. Unfortunately, 50% of people afflicted with this mental disorder abstain from taking medications as prescribed. Discontinuation of antipsychotic treatment leads to a 3.5-fold increase in the likelihood of exacerbation, thus raising the indirect and direct costs, including those related to hospitalisation. Nonetheless, studies have revealed that treatment based exclusively on neuroleptics does not allow the patient to reintegrate with society. Becoming a re-established member of society, and regaining their problem-solving and communication skills, can only be achieved through combining medicines with specialised psychotherapy and assistance from other people.

Summary. Schizophrenia is a mental illness which affects perception, thinking processes, and speech. Due to the low social awareness of this medical condition, people suffering from schizophrenia experience intolerance, aversion, and misunderstanding. Increased social education on psychosomatic diseases could contribute to reducing this problem. Mental health promotion is another major aspect of counteracting the social stigmatisation and discrimination of mentally ill people. As revealed by the Polish Public Opinion Research Centre (CBOS), 62% of the respondents claim that the society takes a negative approach to people suffering from psychosomatic disorders, which makes them significantly more reluctant to admit, both to themselves and other people, that they might be afflicted with this condition. It also materially reduces the percentage of people seeking specialised help, as they are too afraid and embarrassed to do so. Schizophrenics can be both good parents and employees. Their functioning in the society also provides a major incentive to treatment

and integration process support. Nonetheless, as shown by statistics, the professional activity of people diagnosed with mental disorders is extremely low, with only every tenth person suffering from schizophrenia being employed. Training focused on community-based life skills can contribute to overcoming the sense of embarrassment, lostness, and disorientation, experienced in social situations by many people with schizophrenic episodes. Regular assistance from local communities, therefore, appears indispensable [7].

Literature

1. Carson R., Butcher J., Mineka S. *Psychologia zaburzeń: Zarys ogólny*. GWP, Sopot 2003
2. Frith C. *The Cognitive Neuropsychology of Schizophrenia* Psychology Press & Routledge Classic Editions London 2015.
3. Marzec E. *Studium przypadku pacjenta chorego na schizofrenię* Puls Uczelni 2012, 6, 3: s. 18-22.
4. *Schizofrenia. Poradnik*. Lundbeck A/S.
5. Wojnar M. *Schizofrenia — leki długodziałające dają szansę na poprawę jakości życia chorych i ich opiekunów* Psychiatria, 2016,13, 2, s. 116–120.
6. Zalewska-Puchała J.: *Pobieranie materiałów do badania*. Ślusarska B., Zarzycka D., Zahradniczek K. (red.) *Podstawy pielęgniarstwa*. Wydawnictwo Czelej; Lublin 2004, s. 547-588.
7. Zubin, J., & Spring, B. Vulnerability: A new view of schizophrenia. *Journal of Abnormal Psychology* 1977.

Marika Hajduk,

Research Group, Department of Medical Informatics and Statistics with E-learning Lab, Medical University of Lublin

Mariola Janiszewska, Agnieszka Barańska, Bartłomiej Drop,

Department of Medical Informatics and Statistics with E-learning Lab, Medical University of Lublin

DEPRESSION – A GROWING PROBLEM IN TODAY’S WORLD

Introduction. Everyone experiences various moods and emotions, from despair to sadness, anger to joy and happiness. Usually these states are short-lived, and constitute responses to what happens in our lives. But there are times when such elevated or depressed moods continue for longer periods of time, and are incommensurate to what life is throwing at us. Such frames of mind can be described as symptomatic of affective disorders. There are two types of such disorders. When the patient experiences only a depressed mood, this can be described as recurrent depressive disorder. And if the patient has at least one episode of an abnormally elevated mood and episodes of depression, this is referred to as bipolar disorder. Depression (depressive episode, major depressive disorder) is a mental disorder which presents typical depression symptoms which become aggravated rapidly (usually over several weeks), and the patient becomes generally unable to function normally [1]. The EZOP study, which examined 10,000 randomly selected people, reported that mood disorders were being experienced by 3.5% of Poles, which corresponds to about a million people. And between

800,000 and 900,000 such people were suffering from depression. This means that this is one of the most common diseases in our country. However, the EZOP study showed that depressive symptoms, although not severe enough to be diagnosed as depression, but still affecting quality of life, were observed in 20-30% of the population aged 18-64. The country with the greatest number of people suffering from depression is India, with 56.6 million such patients, accounting for 4.5% of its population. With 54.8 million reported cases, corresponding to 4.2% of its population, China is the second most depressed country in the world, according to the WHO 2017 report. With 17.5 million patients, i.e. 5.9% of all citizens, the USA ranks third. In percentage terms, the USA is the leader among these countries. The disease is usually diagnosed among 20-40-year-olds and affects the people who are the most professionally active. Quality of life and depression seem to be the two opposite poles of well-being, representing its positive and negative aspects, respectively. However, low quality of life can be the result of either depression or somatic disorders. And these take time to develop. However, there have been insufficient studies to identify factors which affect the quality of life of patients receiving psychiatric care to account for their needs and satisfaction with social functioning, and the treatment itself. This is true especially for persons with depressive disorders. The issue of the quality of life in depression is rarely addressed as a research problem. Generally, depression is considered as an important component in the quality of life in relation to other diseases, or, in other words, as part of the experiencing of some specific disease. Depression is a major problem which can be experienced by any one of us personally, or by one of our family members or friends, of which we might not even be aware, so it is crucial that we are able to recognise the symptoms so we are able to prevent its development, if need be.

Objective. The aim of this paper is to discuss depression, as a growing health issue, and other medical conditions it might be masking.

Method. In order to discuss depression and the medical conditions it might be causing, we analysed the scientific literature on this subject.

The most characteristic symptoms of depression are:

- sleep disorders (especially waking up at night or early in the morning);
- weight loss or gain;
- significant appetite fluctuations;
- slowness of movement (bradykinesia) or restlessness (the latter often in older people);
- feeling tired or weak;
- low self-esteem;
- a sense of guilt;
- decreased ability to make decisions, or trouble concentrating;
- recurring thoughts of death, or suicide intentions [2].

Specific demographics can also increase the risk of depressive relapse, although research results are inconclusive about this. It has been reported that repeated episodes are more likely to be experienced by women, and especially young ones. Re-

search has found that the presence of depression symptoms is associated with a significant risk of cardiovascular diseases, faster progression of AIDS, and much more difficult glycaemic control in diabetes [2]. Depression needs to continue for at least 2 weeks to meet the diagnostic criteria for a major depressive disorder (MDD). But the length of depressive episodes beyond this minimum varies significantly. It is important to note two regularities concerning the length of depression. Studies have shown that most people recover within 4-6 months, and the majority of MDD cases, whether treated or untreated, eventually subside. While most patients recover in up to 6 months, some suffer from persistent depression. Research on unipolar depression is more and more frequently describing it as a recurring, or even chronic, disorder. Even though some people can experience a single, relatively distressing, but mild, episode of MDD, most of those who have had an episode will have to go through more. And in some patients, depression persists for a very long time, or even indefinitely — it can take more mild or severe forms, but never subsides completely.

Diagnosing depressive disorders in patients suffering from serious somatic disorders is difficult because of the need to differentiate these from reactive emotional states resulting from the need to adjust to the disease, and to evaluate the causes of non-specific physical symptoms [3]. Symptoms such as fatigue, sleeplessness, lack of appetite, and weight loss, can be produced by both somatic disorders and mood disorders. Several studies have demonstrated large differences between the population of patients receiving psychiatric treatment and the population of patients suffering from somatic disorders diagnosed with depression [4]. The latter tended to be older, had no history of affective disorders or depression in their families, their depression symptoms were less severe, and the women were not observed to be more likely to suffer from depression. While frequent among patients suffering from somatic disorders, being concerned for one's health, having sleep disorders, and losing appetite, are what makes depressive disorders different from non-depressive ones. These physical symptoms form a continuum and tend to be much more severe with depression as a comorbidity [5]. To diagnose depressive disorders in patients suffering from serious somatic disorders requires special attention. A common misconception, found among medical professionals and patients alike, is that depressive symptoms are a normal response to somatic disorders, and that it is the patient's physical condition and the medications they take which are to blame for their sombre mood. It tends to be difficult to correctly diagnose depressive disorders coexisting with a serious somatic disorder, because their clinical picture is non-specific, and dominated by somatic symptoms, while typically psychological symptoms are usually mild. Please note that this 'somatic' picture of mental disorders can be due to the specific nature of the patient-doctor relationship [7].

Patients are used to being asked about their physical symptoms. Only such complaints are considered relevant and noteworthy. Patients do not have the habit of talking about their emotions, and doctors are not in the habit of asking about them. To focus on experiencing various negative emotional states is considered to be something embarrassing and inappropriate. As a result, depressive disorders are diagnosed late, and psychopathological symptoms are somatised [6]. It is important to note that

many psychiatric patients are not free of somatic disorders, and it would be difficult to determine how serious that disorder is to use other narrower criteria, for diagnosing depression. In addition, to disregard somatic symptoms would cause the large group of depressive disorders dominated by physical symptoms to be undiagnosed. Depression must be diagnosed on the basis of examination and contact with patients, and careful assessment of their mental state and psychological problems. It is also crucial to take into consideration some additional factors, such as depressive thoughts, a pessimistic approach to the assessment of oneself, one's environment, and one's life situation, and subjective quality of life [5].

Just like any other disease, depression should be treated. The therapy should be managed by a psychiatrist, or, if the symptoms can be easily identified, a GP. Depression treatment is a long-term process. Patients should take their medications for at least six months for any single episode of depression. And in the event of a relapse, the treatment should be continued for at least a year, or, as is usually the case, for 2 years. It is crucial to bear in mind that the first effects of antidepressants will be experienced only after about two weeks from the beginning of the treatment. And some patients only see improvement after they have been taking their medications for a month. Such medications can be usually divided into calming, stimulating, and universal (general-purpose).

Summary. The extensive prevalence of depressive disorders is associated with their frequent coexistence, not only with other mental disorders, but also with a whole range of somatic disorders. This necessitates increased diagnostic carefulness on the part of various medical professionals, and demands cooperation between them. Indeed, when depression and somatic disorders co-occur, this can significantly delay diagnosis and cause both disorders to worsen.

Ultimately, depressive disorders result in the limited ability to perform work and function normally in society. Patients who suffer from depression often become a burden on their families, who become involved in providing help to such patients. And this, in turn, generates significant social costs [8]. Therefore, it seems essential to further explore this area, to better understand depressive disorders, and help improve the quality of life of patients and their families, who in many cases do not know how to help their depressed loved ones.

Literature

1. Dudek D, Siwek M. *Współistnienie chorób somatycznych i depresji*. Psychiatria 2010; Tom 4, Nr 1, s.17-24
2. <http://www.medonet.pl/choroby-od-a-do-z/choroby-i-zaburzenia-psychiczne,depresja---objawy--leczenie--przyczyny-i-rodzaje-depresji,artykul,1597611.html>. Wejście dnia 03.06.2019 r.
3. Kowalczyk-Sroka B, Marmurowska-Michałowska H. *Poziom lęku i depresji w ocenie pacjentów hospitalizowanych z powodu przewlekłej obturacyjnej choroby płuc*. Psychiatr. Pol. 2015; 1, s. 41-49.
4. Namysłowska I, Paczkiewicz E, Siewierska A, de Barbaro B, Furgal M, Drożdżowicz L, Józefik B, Beauvale A. *Kwestionariusz Manfreda Cierpki do Oceny Rodziny*. Psychiatr. Pol. 2002; XXXVI, 1 s. 17-28.

5. Parnowski T, Jernajczyk W. *Inwentarz depresji Becka w ocenie nastroju osób zdrowych i chorych na choroby afektywne*. Psychiatr. Pol. 2009;11, s. 4.
6. Pilecki M, JózeŃik B. *Związek depresyjności z obrazem siebie u dziewcząt z różnymi typami zaburzeń odżywiania się*. Psych. Psychol. Klin. 2009; 9, s. 233–241.
7. Potoczek A, Niżankowska-Mogilnicka E, Bochenek G, Szczeklik A. *Związki pomiędzy zespołem lęku napadowego, depresją, mechanizmami obronnymi, koherencją i funkcjonowaniem rodzinnym u pacjentów z rozpoznaniem astmy ciężkiej*. Psychiatr. Pol. 2016; 6, s. 1097–1116.
8. Szeliga-Lewińska J, Landowski J. *Sposób tworzenia świata przez chorych z epizodem depresyjnym a strategie radzenia sobie ze stresem*. Psychiatria 2012 3 (1), s. 22–26.

УДК 61.613.648.2

Л.А. Сергєєва,

кандидат медичних наук, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та фізичного виховання
Державного університету телекомунікацій, м. Київ

В.С. Сергєєва,

лікар сімейної медицини КЗ ІМЦПМСД Ірпінської МР Амбулаторія №2

О.І. Глєбова,

старший викладач кафедри безпеки життєдіяльності та фізичного виховання
Державного університету телекомунікацій, м. Київ

МОЖЛИВІСТЬ ЗБІЛЬШЕННЯ РИЗИКУ ЗАХВОРЮВАНOSTІ ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ З РАДІОХВИЛЬОВИМ ЕЛЕКТРОМАГНІТНИМ ВИПРОМІНЮВАННЯМ

Анотація. Стаття присвячена впливу електромагнітного радіочастотного випромінювання від мобільного телефону на функціональний стан головного мозку молоді людини: в залежності від терміну експозиції (у роках) збільшується кількість формування акцентуацій характеру особистості.

Ключові слова: мобільний телефон, радіохвильове електромагнітне опромінювання, акцентуації характеру особистості.

Постановка проблеми. Інформаційні технології міцно вкоренилися практично в усіх сферах життя людини. Зростаюча комп'ютеризація та Інтернетизація суспільства і, особливо молоді, провокує все більше проблем, з якими стикаються лікарі-психотерапевти. І це не тільки поява у молоді і співробітників багатьох компаній патологічного потягу до перебування в он-лайн [1]. Проведення великої кількості часу за комп'ютером, за смартфоном, або іншими гаджетами, провокує стрес, депресію, тривожність і ряд інших психологічних розладів [2]. Нами була поставлена мета провести дослідження на визначення зв'язку появи серед молоді негативних змін характеру та радіохвильовим електромагнітним опромінюванням в залежності від часу експозиції (у роках).

Стан дослідження. Багато з офісних працівників при зверненні до лікарів скаржаться на підвищену стомлюваність, головний біль, збої в роботі серцево-

судинної і нервової систем. При медичному обстеженні таких осіб виявляють: синдром емоційного вигорання (СЕВ), синдром «комп'ютерної миші» і «сухого ока» [3]. Всі ці симптомокомплекси можуть формуватися через недостатність організації робочого місця, невідповідність ергонометричних показників прийнятим нормам, неправильного режиму праці та відпочинку. Але вплив фізичних несприятливих факторів при цьому, в тому числі електромагнітного випромінювання радіочастотного діапазону (ЕМВ РЧ-діапазону) від перерахованих вище гаджетів, також може бути ініціатором формування подібних змін в ЦНС, ВНС і ССС [4, 5, 6].

Наступний, дуже важливий, фактор впливу на формування здорової психічної активності людини — це власне інформація. Обсяг і якість інформації доступні кожному підлітку в наш час. Комп'ютерні ігри породжують агресію, супутникове телебачення з багатоканальною системою часто транслює передачі з руйнівним змістом для психіки, а на вікове обмеження тільки мала частина звертає увагу. Підростаюче покоління розглядає Інтернет як характерне середовище, що формує суспільні відносини, де просте життя замінюється на більш яскраве — віртуальне.

Підростаюче покоління, у яких ще не сформовані духовно-моральні цінності, не завжди можуть розрізнити істинний успіх своїх однолітків в соцмережах від обману легкості отримання слави і популярності. Це породжує багато комплексів, які заважають людині в розвитку. І хоча оволодіння комп'ютерною грамотністю вимагає від молоді щодо високого рівня розумових здібностей, гнучкості мислення і хорошої пам'яті, уважності, акуратності, — все ж особистість, її психофізіологічні характеристики остаточно формуються до 20-ти років. І при цьому, інформація, що отримується молоді людиною, може здійснювати як позитивний вплив на особистість, так і негативний (розхитування моральних норм, заглибленість у власні переживання, холодність і не емоційність в спілкуванні, схильність до конфліктів, егоцентризм, брак відповідальності та ін.). Тобто, вільний доступ до негативної інформації може призвести до деструкції особистості, самоусунення молодих людей від вирішення неприємних проблем, пов'язаних з повсякденним життям [7, 8].

Таким чином, у впливі на формування психічних функцій головного мозку людини фізичні (радіохвилі) і інформаційні (позитивні і негативні) фактори необхідно враховувати комплексно, так як довести превалювання одних над іншими (окремо) ми не зможемо. Для останніх дій, наприклад, можна було б використовувати дисперсійний аналіз, виявити «вагомість» кожного досліджуваного фактора в розвитку патологічних станів особистості серед молодіжних вікових груп населення. Але, в тому то і труднощі, що всі ці фактори можуть формувати одні й ті ж симптоми і риси, характерні для колопсихічних станів. Час експозиції ЕМВ РЧ-діапазону і отримання інформації — також збігаються.

Виклад основного матеріалу. Психологічне дослідження проводили за методикою Шмішека [9, 10]. Дослідження проводили на 131 добровольцях — студентів 1 курсу Державного університету телекомунікацій, які за станом

здоров'я відносилися до 1-ї групи здоров'я. З них виключили 26 осіб, які мали шкідливу звичку — куріння. Решту — розподілили на групи по часу експозиції електромагнітного опромінення радіохвильовим діапазоном від комп'ютерів або мобільних телефонів (смартфонів та інших гаджетів). 1-а група — час експозиції від 5 до 8 років. 2-а група - час експозиції від 9 до 15 років.

Статистичний аналіз проводився за методом «Хі-квадрат» — критерій відповідності при $t \geq 3$ [11]. Причому, коли враховували час експозиції (в роках) за комп'ютером, то статистичних відмінностей в групах (за кількістю акцентуацій 0-2 та 3-6) — не виявили. Таким чином, зробили висновок, що вагомість інформації (як фактору впливу на формування акцентуацій) зазнає зниження. І, ще тому, що інші гаджети з'явилися значно пізніше, основним засобом отримання інформації мережі Інтернет багато років був комп'ютер.

При вивченні розподілу кількостей акцентуєваних особистостей і формуванні груп за часом експозиції від мобільних телефонів і смартфонів були отримані достовірні розбіжності. Результати представлені в таблиці 1. Сформована 1-а дослідна група — склала 45 осіб — час експозиції від 5 до 8 років. 2-а група — склала 60 осіб — час експозиції від 9 до 15 років. Було показано, що при порівнянні груп з відсотком студентів, що мали від 0 до 2-х акцентуацій — більше їх визначалося при терміні експозиції від 5-ти до 8-ми років. А якщо термін експозиції ЕМВ РЧ-діапазону від мобільних телефонів та смартфонів збільшувався (від 9 до 15 років), то й збільшувалася у студентів цієї групи кількість акцентуацій характеру (3—6). Різниця склала майже у 45 відсотків (при $P < 0,05$).

Таблиця 1.

Вплив часу експозиції ЕМВ РЧ-діапазону (мобільні телефони, смартфони)
на розвиток акцентуацій характеру людини

Час експозиції в роках:	5 – 8 років		9 – 15 років	
Кількість акцентуацій:	0 - 2	3 - 6	0 - 2	3 - 6
Відсотковий розподіл	73,3% ↑	26,7%	28,3%	71,7% ↑
Кількість обстежених студентів (n)	Σ45		Σ60	
Статистичні показники	P1*	P2**	P3*	P4**
Порівняння груп	*-P1 - P3			** -P2 - P4
Достовірність відмінностей в групах	$P < 0,05$, при $t = 3,4$.			$P < 0,05$, при $t = 3,1$.

Відповідно до теорії акцентуєваних особистостей виділяють їх 10 типів. При таких акцентуаціях характеру як: гіпертимність, циклотимність і демонстративність — особистість має потужні життєві сили (які можуть бути спрямовані в різні моральні категорії); а при застряганні, емотивності, тривожності, екзальтованості — формується протилежна особистість, у якої емоційно-почуттєве життя настільки різноманітне, що стає невідкладною розуму (у них виникають комунікативні проблеми, оскільки емоції і почуття можуть виявлятися дуже яскраво і неадекватно ситуацій) [9].

В нашому дослідженні, було встановлено, що особистість може мати кілька різних акцентуацій з показником понад 18 балів, причому, конкретно і чітко цей індивідуальний комплекс акцентуацій не можна віднести за теорією до вище зазначених 2-х типів акцентуованих особистостей. У психіатричній практиці часто поєднуються акцентуовані риси і характеру, і темпераменту, і різні типи акцентуації особистості. Тому, ми враховували тільки кількість акцентуацій характеру, орієнтуючись на положення психіатрії про формування на їх основі преморбідних типів особистості.

Основні причини психічних захворювань це: патологічна спадковість, ураження головного мозку (наприклад, внаслідок черепно-мозкової травми, склерозу судин головного мозку, дегенеративних змін при хворобах Альцгеймера, Піка), інфекції (енцефаліт, менінгіти), гострі і хронічні інтоксикації (алкоголь, наркотики, промислові отрути), аутоінтоксикації (при соматичних захворюваннях) [12].

Так як всі обстежені нами студенти були віднесені до 1-ої групи здоров'я (та без шкідливих звичок), і в зв'язку з виявленим впливом (в більшій мірі, ніж фактор отримання інформації через комп'ютер) ЕМВ РЧ-діапазону від мобільного телефону (і подібних гаджетів), можна зробити висновок, що встановлена залежність може демонструвати несприятливе енергетичне навантаження на головний мозок.

Можна припустити, що ЕМВ РЧ-діапазону від мобільних телефонів і інших гаджетів дуже сильно впливає на організм, що розвивається, тому що поглинання електромагнітної енергії в голові дитини значно вище, ніж у дорослого, мозкова тканина дітей має більшу провідність, розмір голови — менший, а кістки черепа — тонше. Тому, при поглинанні головним мозком радіохвиль, вони проникають глибше і захоплюють більшу кількість нервових клітин і утворень головного мозку. У зв'язку з цим можливі не тільки функціональні, але й структурні (дегенеративні) зміни, які пошкоджують нервові клітини.

Висновки.

1. При дослідженні молодих людей було доказове збільшення на 45% осіб з кількістю акцентуацій характеру від 3-х до 6-ти, при часі експозиції від 9 до 15 років ЕМВ РЧ-діапазону від мобільних телефонів і смартфонів.

2. У той же час кількість осіб, які мали до 2-х проявів акцентуацій характеру — мали перевагу в групі студентів з меншою експозицією ЕМВ РЧ-діапазону від мобільних телефонів і смартфонів протягом 5—8 років.

Список використаних джерел

1. Маркетинговые исследования в Украине. — 2006. — №6. — С. 77.
2. Тювина Н.А. Психические заболевания: профилактика, клиника, лечение. — Москва, 1997. — 256 с.
3. Wilkinson C. Managing Health at Work. A Guide for Managers and Workplace Health Specialists. — CRC Press, 1998. — 190 p.
4. МКБ-10/ICD-10. Международная классификация болезней (10-й пересмотр). Классификация психических и поведенческих расстройств. Клинические описания и

- указания по диагностике // Всемирная организация здравоохранения. — СПб., 1994. — 303 с.
5. Профессиональные болезни: учеб. для студ. учреждений высш. проф. образования / [Н. Ф. Измеров, В. Г. Артамонова, Р. Ф. Афанасьева и др.] ; под ред. Н. Ф. Измерова. — 2-е изд., стер. — М.: Издательский центр «Академия», 2013. — 464 с.
 6. Костюк И.Ф., Капустник В.А., Брыкалин В.П., Калмыков А.А. Профессиональные болезни: Учебное пособие. — Харьков: ХГМУ, 2007. — 155 с.
 7. Интересы и потребности современных детей и подростков: Метод. пособие для педагогов и психологов / Б.З. Вульф, Ю.В. Синягин, Н.Ю. Синягина, Е.В. Селезнева; Под общ. ред. Н.Ю. Синягиной. — Санкт-Петербург: КАРО, 2007. — 136 с.
 8. Цымбаленко С.Б. Общение и коммуникация. Философско-психологический этюд // Мир психологии. - 2011, № 4 — С. 62—75.
 9. Леонгард К. Акцентуированные личности. — Берлин, 1976. — 328 с.
 10. Сборник психологических тестов. Часть 1: Пособие / Сост. Е.Е. Миронова. — Мн: Женский институт ЭНВИЛА, 2005. — 155 с.
 11. Козлов А.П., Попов Н.Н. Медицинская статистика / Учебное пособие. — Харьков: Изд. Центр ХНУ, 2006. — 88 с.
 12. Левенець І.В. Судова психіатрія: Навчальний посібник. — Тернопіль: Економічна думка. — 2004. — 328 с. — Електронний ресурс: <https://www.twirpx.com/file/987017/>

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

УДК 316

І.А. Білосевич,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики трудового навчання та технологій
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка,
магістрант Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка

ПРО НАСЛІДКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Анотація. У статті розглянуто наслідки адиктивної поведінки учасників бойових дій АТО, як соціальної проблеми. Прокласифіковано наслідки відхилень від норм соціальної поведінки. Описано психологічні особливості наслідків адиктивності учасників бойових дій АТО.

Ключові слова: наслідки адиктивної поведінки, учасники бойових дій, адикція, соціальні служби, психологічна реабілітація.

Постановка проблеми. Про наслідки адиктивної поведінки учасників бойових дій ми можемо говорити, маючи фундаментальний теоретико-практичний суспільний досвід. Спроба проаналізувати наслідки, опираючись на суто свіжий конкретний матеріал, взявши до уваги власний досвід, дані соціальних служб та свідчень безпосередньо учасників бойових дій АТО — наше завдання.

Мета статті. Взявши до уваги причини, умови та природу протікання адиктивної поведінки у учасників бойових дій, ми умовно прокласифікуємо наслідки, не претендуючи на наукову новизну. Класифікація носитиме авторський характер, відповідно до особливостей наслідків адикцій учасників АТО, що мають чи мали місце в Кременецькому районі Тернопільської області.

Виклад основного матеріалу. Наслідки адиктивної поведінки у учасників АТО ми пропонуємо поділити на дві групи. Першу назовемо суспільно-глобальні, і другу — суспільно-індивідуальні.

Відповідно до першої групи наслідки адиктивної поведінки учасників бойових дій АТО неминуче викликають суспільний резонанс у місцевого населення. Ми можемо спостерігати спад емпатійної толерантності людей від початку збройного конфлікту, коли відбувалась ескалація обстановки Крим—Схід України до сьогодення: люди втомилися від війни, втомились спостерігати перетягування ініціативи, обіцянок влади, бачити і чути кожного дня про поранених та вбитих, цифри кількості яких занижено спеціально і, звичайно, дивитись на не завжди адекватну поведінку тих хлопців, більшою мірою демобілізованих, які тепер пробують відстояти свої законні права [3]. Натомість, дедалі більше людство звекає

до «натовців», до того, що «неадекватні» вони, що «видирають» землю, вимагають безоплатного проїзду у транспорті, компенсації за лікування тощо. Багато і самих уже «атовців», втомилися бути не такими як усі, повернулися в минуле, замкнулись та плюнули на свої вимоги. Отже, поява ланки «учасники АТО» замалювала новий сектор на суспільній карті, зрезонувавши і поставивши в незручну для себе позицію органи влади [2].

Різного роду деліквентності, що йдуть із вищезгаданого суспільного сектора, формують негативну статистику в межах адміністративних одиниць та в державі в цілому. Число учасників бойових дій зростає, реабілітаційна робота з ними практично верифікується лише засобами волонтерства. Відповідно статистика мовою цифр говорить про зростання проблем та потреб щодо заходів, засобів управлінського та технічного характеру з надання такої допомоги на державному рівні. Тим часом пожинаємо сумну статистику смертей, інвалідності, цілої низки видів посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Таку статистику ведуть органи соціального захисту [2], пенсійні фонди та військкомати, які практично і займаються реабілітацією, але змушені діяти лише в рамках, поставлених «зверху».

Вкрай глобальною для нашої держави небезпекою являється динаміка генофонду, що закладається на майбутні покоління. Війна на сході охопила більшою частиною репродуктивну частку чоловіків, що народжуватимуть дітей. Приймаючи на війні відповідну гормональну дозу, що безумовно відкладалася у пам'яті, неодмінно закладеться наслідок у нащадках. Набір генотипів, фізичного, психічного та духовного здоров'я, якості генофонду залежить від загальнооекономічних і політичних суспільних подій [4]. Якраз через призму війни на сході України на різних рівнях суспільного сприйняття, у адиктивному формуванні генофонду можемо бити на сполох.

Психологія, здоров'я та соціалізація — є тими трьома китами, на яких повинне базуватися життя учасника бойових дій після закінчення участі у війні [5]. Психологічна служба працює із психікою людини, медична працює із здоров'ям, соціалізацією чи ресоціалізацією займаються усі інстанції — державні, приватні, волонтерські, покликання яких повернути військовослужбовця до нормального життя.

Коли говорити про суспільно — індивідуальні наслідки адиктивної поведінки у учасників бойових дій, то проблема соціалізації людини, мабуть, стоятиме в рейтингу першою. Адже з неї все починається. Сприйняття та переживання подій війни — найбільша драма, яка розігрується в душі її учасника. Особи, які беруть участь у військовому конфлікті, все рідше мають можливість після виходу з бойових дій зберегти фізичне та психічне здоров'я [5]. Різнобічна й тривала дія несприятливих чинників зумовлює виникнення в людини високої нервово-психічної напруги. Саме тому цим людям важко повертатися до нормального людського життя, де гроші, дачі, машини та інше виявляється важливішим, ніж саме життя людини. Людина, виходячи з екстремальної ситуації, що пов'язана із загрозою для життя, зіштовхується з серйозними проблемами її непотрібності та нерозуміння з боку суспільства. Соціалізація учасників бойових дій після повернення до умов

мирного життя виступає як ресоціалізація, тобто відновленням порушених якостей особистості, що необхідні для повноцінної життєдіяльності; та через процес соціальної реабілітації — поновлення, включення в нормальний процес соціалізації осіб, які пережили бойовий стрес [2].

Погіршення здоров'я, як наслідок, звичайно розглядаємо крізь призму усієї комор бідності хвороб. Фізіологічні травми є наслідком не лише перебування в зоні АТО, а й стають продовженням адиктивного перебування уже на мирній території. Наприклад, у нашому районі шестеро учасників бойових дій звертались про допомогу внаслідок перелому ноги. Це відбувалось, як правило, або в стані алкогольного сп'яніння, або після такого. Травми хребта, кінцівок, голови також можемо спостерігати як наслідок адиктивної поведінки в процесі особистісних конфліктів. Ризик отримання травми внаслідок дії небезпечного фізичного фактора тут досить високий, адже це прямо пов'язано із психікою, що відмінна від нормальної, тобто адиктивної.

Якщо вести мову про власне психологічні зміни як суспільно-індивідуальні наслідки адикцій у учасників бойових дій, то вкажемо на найбільшу у цій групі кількість наслідків. Вони носять конкретний та наочний характер.

Транспортні аварії відбуваються нерідко. Є приклад неодноразової повторюваності. Тобто, якщо людина має автомобіль, то скільки б не робила аварій, все одно у стані, як правило, алкогольного сп'яніння, керуватиме цим авто: один раз зніс автобусну зупинку, другий раз заснув за кермом, утретє — зіткнувся з іншим автомобілем. Взагалі, ми згадували про психологічний механізм реакцій психіки у таких ситуаціях, коли завищена планка адреналіну диктує адиктивну дію [3] і, наслідком цього неминуче стає підвищений рівень ризику аварії на дорозі.

До наслідків адиктивної поведінки відносимо і бажання покінчити із життям — суїцид. Статистика говорить про це. Якщо по району цифра 3 визначає суїцид, то ознаки суїцидальної поведінки у учасників бойових дій виходять набагато далі за цю цифру. В результаті фрустрованої психологічної потреби, ревностів, самотності, різного роду образ, відчуженості внаслідок нестикування з очікуваними реакціями суспільства після повернення з зони АТО, людина здатна та такі наслідки. Теорію суїциду, як проблеми психологічної, описувати не будемо, лиш вкажемо на врахування такого наслідку у профілактичній роботі [2], що знаходиться на етапі становлення.

В окремих людей категорії, яку розглядаємо, спостерігаємо схильність до та власне kleptomaniю. На фоні психотравм, в результаті мінімальних мозкових дисфункцій, підвищується внутрішня напруга. Радість від дії змінюється згодом почуттям провини за вкрадене. Дуже часто kleptomanія є наслідком вживання психоактивних речовин. Учасник АТО, перебуваючи в обласній лікарні, викрав гроші у ветерана війни. Згодом поцупив у побратима мобільний телефон. Пояснити це можна так. Маючи, можливо, схильність до такої дії, що підсилилась попередньо вказаним психологічним механізмом, так він поступив. Пояснимо, що в критичних умовах, перебуваючи під обстрілами та ділячи сухпайок у бліндажі, учасники бойових дій готові ділити останнє і в мирному суспільстві. Тобто, як правило, спостерігати kleptomanію у такої категорії людей годі. Проте дехто з цієї категорії

(а ми все-таки розглядаємо цю хворобу як наслідок адиктивної поведінки, найчастіше в результаті вживання психотропних речовин) здатний на це в міру незначних переживань під час бойових дій або взагалі їх відсутності. Наголосимо, що частка таких є все-таки немалою. Отже, зауважимо. Ця хвороба, як наслідок адиктивної поведінки не лікується медикаментозно, а лише психотерапевтично. Складність її виявлення та протікання диктує низький рівень профілактики [2].

Надзвичайно широким у учасників АТО є спектр наслідків адиктивної поведінки, пов'язаний із сімейною сферою. Не секрет, що багато із них, особливо добровольці йшли на війну з причин не лише патріотичних, а й просто тікаючи від сімейних проблем, або розчарувавшись у сімейних цінностях. Виявляючи таким чином протест, вони повернулись додому більш агресивними та впевненими у своїй правоті. Різко виріс процент розлучень, а у кого не дійшло до цього — виникають аб'юзивні стосунки, які заганняють у кут здорові сімейні відносини. Частка учасників АТО зі спокійним темпераментом складає меншість. Коморбідність причин розпаду сімей включає від замкнутості та суспільної антиемпатії до обсесивно-компульсивних розладів нервової системи. Внаслідок такого не кожна жінка знайде механізм, за допомогою якого витягне чоловіка з психологічної ями. Вона змушена брати на себе увесь тягар виховної роботи та розвиток дітей. Крім того підтримувати чоловіка, щоб не поглибити його депресію. У останньому мають місце такі наслідки, як страх, гнів, агресія, демонстрація себе, а також всередині живе провина за те, що живий... усе це відображене у снах, жах яких треба бачити...

Отже, в такому середовищі загострюються відносини, або ж хтось стає жертвою аб'юзу. Критична межа настає і шлюбу приходить крах, що є наслідком адиктивної поведінки.

Ну, і найбільш, напевно, поширеними наслідками адикцій назовемо алкоголізм та тютюнову залежність. До другого ми звикли швидше й практично не звертаємо уваги. Тютюнова індустрія успішно процвітає, рекламуючи себе, хоч і на сигаретних коробках написано про шкідливість. Наслідком вважатимемо не сам процес паління чи адикцію як таку, а залежність із виходом звідти коморбідності усіх хвороб, про які тихенько мовлять написи на сигаретних коробках. В умовах нервозності, у бойових умовах не палять хіба що одиниці, решта змушена вдихати сигаретний дим пасивно. Перебуваючи в палатці чи у бліндажі, при звичаюєшся до туману, що обвивається навколо та потрапляє в легені. В мирних умовах навряд чи хто кидає палити чи, хоча б зменшує дозу. А наслідок — залежність ще більша з усіма результатами, про які й не треба тут говорити.

Алкоголізм, як наслідок інтенсивного вживання, природа якого у кожного своя, турбує людство глобально [5]. Хоча й не бореться воно, бо надто тому економічна ціна. У кожної людини своя схильність до алкоголізму. Дехто від незначної дози провокує генотип. У кого немає толерантності, той набуває її згодом. Відносячи алкоголізм до наслідків адиктивної поведінки, маємо на увазі знову ж таки — результат попереднього тривалого вживання. Бойові дії аж ніяк не сприятимуть покращенню алкогольної картини взагалі. Вживали до того, вживали під час того, вживають і після. В міру сили психіки людини — учасника бойових дій, уміння керувати своїм психоемоційним станом, формується стереотип. А

негативним наслідком в процесі тривалого вживання алкоголю вважаємо дедалі глибший алкоголізм із усіма наступними психосоматичними результатами. Прикладів, до слова, є більш ніж достатньо. А реабілітація з ними практично відсутня.

Ще одне із наслідків адиктивної поведінки учасників АТО — це наркоманія. Хоч як би ми не відмежовували це негативне суспільне явище, воно існує. Те, що до лав Збройних Сил призивали людей, котрі до цього мали справу із наркотичними речовинами — це одне. Зараз ми маємо на увазі наркоманію, як наслідок адикцій. І тому виділяємо в окрему ланку. У нас в Кременецькому районі яскравим прикладом є летальний випадок учасника АТО, що передозував, притон ніхто не розвінчував, поліція знала про це, та нічого не робила. Знаємо про вживання наркотичної речовини інвалідом першої групи, каже, що тамує біль...

В принципі, маємо справу з поодинокими випадками вживання наркотиків. Та справжнє число їх приховане. Це у нас тут, на західній Україні, ще так — не дуже. А от, на схід, центр — там це буденність, звичайне захоплення. Інтенсифікація вживання наркотиків напряду залежить, як наслідок, від адиктивної поведінки людини.

Висновок. Проаналізувавши наслідки адикцій учасників АТО позначено їх класифікацію з метою використання у реабілітаційній та профілактичній діяльності. В рамках особистого бачення даний матеріал може бути використаний для подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Адикція Юридична енциклопедія [в 6-ти т.] ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. Українська енциклопедія, 1998.— ISBN 966-749-200-1.
2. Білосевич І.А. Особливості формування та прояву адиктивної поведінки у учасників бойових дій після перебування в зоні АТО/ООС / І.А.Білосевич. Зб. наукових праць «Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій». Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 24–25 травня 2019 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. — Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. — С. 150–154.
3. Білосевич І.А. Причини прояву адиктивності у учасників АТО/ООС / І.А. Білосевич. Зб. Наукових праць «Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку». Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26–27 квітня 2019 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. — Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. — С. 186–190.
4. Ільїна Ю.Ю. Психологічні наслідки виконання професійних обов'язків у зоні АТО / Ю.Ю. Ільїна, А.В. Бондаренко. Зб. наукових праць «Проблеми екстремальної та кризової психології». Вип. 19. Харків, НУЦЗУ, 2016. — С. 81–89.
5. Короленко Ц.П. Аддиктивное поведение. Общая характеристика и закономерности развития // Обозрение психиатрии и медицинское развитие / Ц.П. Короленко. 1991. Вып. 1. — С. 8–15.

СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

Т.І. Новосад,

викладач вищої категорії, викладач-методист Коледжу технологій, бізнесу та права
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ СПРЯМУВАННЯ КУЛЬТУРНО-РОЗВАЖАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ РЕСТОРАНІВ

Протягом останніх десятиліть під впливом різних економічних, політичних та соціокультурних факторів ставлення українців до ресторанів суттєво змінилося, відповідно трансформувалася і концепція самих закладів. Сучасні українські ресторани пропонують своєрідну модель комплексного відпочинку, сутність якого полягає в поєднанні активних культуротворчих і комунікативних форм спеціально організованої культурно-розважальної діяльності.

Щоправда, сьогодні цей процес ускладнюється нерозробленістю теоретичного підґрунтя, відсутністю нових методик і технологій впровадження розважальних програм у практику ресторанної діяльності України, адже популярність та прибутковість ресторанів зумовлена багатьма чинниками. Щоб здобути прихильність і зацікавленість гостя відвідати ресторанний заклад, недостатньо простого задоволення його смакових чи кулінарних потреб.

Успішність діяльності сучасного ресторану досягається за умови органічного поєднання якісного обслуговування гостя для задоволення його вподобань у харчуванні та активному відпочинку одночасно. Тому, окрім потужної матеріальної бази, одним із факторів. Вже сьогодні ресторани України пропонують різноманітні послуги (сомельє, години фортуни, щасливі години для гостей, гастрономічні шоу та презентації, сигарний кейтеринг, розваги на воді, інтелектуально-розважальні та рольові ігри), перелік яких нескінченний. Окрім традиційних, з'являється величезна кількість спеціалізованих ресторанів, основне завдання яких полягає у створенні настрою та відповідної атмосфери шляхом організації відповідних розважальних та анімаційних програм.

Культурно-розважальна діяльність ресторанів України займає вкрай незначну частку у загальному контексті культурологічних досліджень. Основною причиною такого стану речей є відсутність всебічного ґрунтовного теоретико-методологічного дослідження цієї проблематики. Зважаючи на високий рівень конкуренції та динамічного розвитку ринку ресторанного бізнесу, рестораторам необхідно чітко орієнтуватись у сфері надання послуг, зокрема культурно-розважальних. Тому виникає необхідність створенні різноманітних анімаційних

служб безпосередньо при закладах ресторанного господарства України, завдання яких полягатиме у впровадженні, обґрунтуванні та реалізації цих програм. Для більш ґрунтового вивчення розважальної діяльності українських ресторанів, як складової культурно-дозвіллевої сфери, розглянемо основні аспекти індустрії.

Культурно-дозвіллева діяльність характеризує постійний рух людини на шляху ціннісного вдосконалення себе й соціуму [1, с. 267]. Тому головне завдання культурно-розважальних програм у закладах ресторанного господарства полягає в удосконаленні якості обслуговування гостя; залученні його до різноманітних дозвіллевих заходів, а також організації ефективного відпочинку, сприянні оптимістичному настрою, відновленні духовних та фізичних сил людини. Як зазначають ресторатори, головною метою проведення анімаційних програм в цілому та святкових акцій зокрема, є не стільки залучення нових клієнтів, скільки підвищення лояльності постійних гостей [2, с. 65]. Зважаючи на вищезазначене, розважальні програми в ресторанах, як складова індустрії дозвілля, повинні виконувати певні функції. Також важливим елементом в організації культурно-розважальних програм ресторанів є правильний підбір заходу відповідно до свят, пори року, тенденцій моди, контингенту відвідувачів тощо. Тому для ґрунтового аналізу дозвіллевої діяльності сучасних ресторанів доцільно дослідити форми, в яких вона організовується.

Ураховуючи мету дослідження, доцільно здійснити сутнісний аналіз понять «функція» та «форма» у контексті їх застосування для культурно-розважальних програм сучасних українських ресторанів.

Найпростіше визначення функції випливає із походження цього слова від латинського *functio* — виконання, здійснення. В академічному тлумачному словнику української мови функція трактується як:

- явище, яке залежить від іншого, є формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін;
- робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось;
- призначення, роль чого-небудь [3, с. 153].

Орієнтуючись на конкретного споживача, функції дозвілля сучасних українських ресторанів з урахуванням змісту культурно-розважальних програм визначаються основними їх завданнями. Вони повинні мати чітко визначений зміст, опрацьований механізм здійснення і конкретну структуру, в межах якої завершується її організаційне відокремлення. Для задоволення потреб споживача пріоритетними функціями культурно-розважальних програм в українських ресторанах можна визначити інформаційно-комунікативну, рекреаційну (релаксаційну), розважальну, соціальну, ціннісну, ґносеологічну (пізнавальну), креативну.

Інформаційно-комунікативна функція дозволяє розширити можливості для спілкування, обміну думками, ідеями. Спілкування як процес повинно постійно підтримуватися творчими зусиллями усіх його учасників за допомогою різних інформаційних та мультимедійних засобів. Ця функція найяскравіше виявляється у таких формах культурно-дозвіллевих заходів, як вечори відпочинку, конкурсні та розважальні програми.

Мета рекреаційної (релаксаційної) функції — сприяння фізичному та психологічному відпочинку гостей закладу, відтворення емоційних сил шляхом здійснення ігрових, розважальних програм, проведення вечорів відпочинку, масових свят, видовищних заходів. Вона яскраво виявляється у таких формах розважальної роботи в ресторанах, як фестивалі, свята й ритуали, що забезпечують релаксацію для групи людей.

Розважальна функція допомагає відволіктися від щоденних проблем і просто відпочити. Вона яскраво відображається у всіх формах дозвілля за винятком вечорів пам'яті та подій такого характеру, коли будь-які розваги просто недоречні.

Соціальна функція задовольняє можливість самоідентифікації гостя, дозволяє відчувати свою приналежність до певної спільноти. Вона пов'язана із соціально-культурними й рекреаційними проектами і яскраво проявляється під час організації тематичних вечорів для різних груп населення, спеціальних програм, орієнтованих на певну категорію споживачів.

Ціннісна функція передбачає формування ціннісних орієнтацій гостя відповідно до естетичних, моральних, гастрономічних та економічних життєвих цінностей. Вона зумовлює вибір розважальних програм відповідно до типу та класу закладу ресторанного господарства і категорії та ціннісних орієнтацій гостя, а також проявляється у так званих акційно-дозвіллевих та маркетингових програмах ресторанів («години фортуни», «щасливі години для гостей», «завітайте — отримайте подарунок»).

Гносеологічна (пізнавальна) функція дозволяє задовольнити потреби споживачів у додатковій інформації і яскраво проявляється у таких формах ресторанного дозвілля, як тематичні виставки, гастрономічні шоу, презентації.

Креативна функція передбачає інноваційний творчий підхід до організації і проведення культурно-розважальних програм у сучасних українських ресторанах.

Зміст усіх вищеперерахованих функцій та наведених форм культурно-розважальних програм, які організовуються у ресторанах України, зводиться до задоволення основної потреби гостя закладу — забезпечення якісного культурного відпочинку.

Основними принципами дозвілля є його добровільність та зацікавленість особистості процесом діяльності, власний вибір людини, водночас підкреслюючи, що з давніх-давен дозвілля розглядалося також як фактор регулювання соціального життя [4, с. 264–265].

Список використаних джерел

1. Гриньова В. М. Функціонально-вартісний аналіз в інноваційній діяльності підприємства [Електронний ресурс] : моногр. / В. М. Гриньова. — Режим доступу : <http://moodle.ipro.kpi.ua/2.1.htm>.
2. Дозвілля в закладах ресторанного господарства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://koma.ua>.
3. Кравченко О. В. Креативний потенціал рекреативної діяльності [Електронний ресурс] / О. В. Кравченко. — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/kravchenko17.htm.
4. Максимовська Н. О. Сучасний стан дозвіллевої сфери в Україні: соціальнопедагогічний аспект / Н. О. Максимовська // Вісник Харківської державної академії культури. — 2011. — Вип. 33. — С. 264–272.
5. Максимовська Н. О. Анімація дозвілля як засіб соціального розвитку особистості в соціумі, що глобалізується / Н. О. Максимовська // Вісник Харківської державної академії культури. — 2012. — Вип. 35. — С. 268–278.
6. Новости дня [Електронний ресурс] // Лучшие рестораны Украины.

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Valery V. Zhuravel,

Cadet of the 2nd year faculty of training specialists for organs pre-trial investigation
Dnipropetrovsk State University Internal Affairs

Valeriy O. Kromskoy,

Cadet of the 2nd year faculty of training specialists for organs pre-trial investigation
Dnipropetrovsk State University Internal Affairs

Andrew A. Kiselyov,

Associate Professor of the Department operational search activities,
Dnipropetrovsk State University Internal Affairs,
Colonel of the Police

STATE SECRETS: THE ATTITUDE IN UKRAINE AND IN THE UNITED STATES OF AMERICA

According to Art. 1 of the Law of Ukraine "On State Secrets": state secret (hereinafter — secret information) — a kind of secret information covering information in the field of defense, economy, science and technology, external relations, state security and law and order, the disclosure of which may be detrimental. national security of Ukraine and recognized in state secrets established by this Law and subject to state protection.

It is clear that secret information (state secrets) is different, and therefore there is a classification of classified information. The main criterion for this classification is the degree of secrecy. It is the degree of secrecy characterizes the importance of classified information, the level of its protection by the state, the degree of restriction of access to it.

The Law of Ukraine "On State Secrets" provides for the following three levels of secrecy for classified information (that is, for the information that constitutes state secrets):

1. Information marked "secret"
2. Information marked "completely secret"
3. Information marked "of special importance".

Sometimes there is another stamp of restriction of access — "for official use".

There is also a period of validity of the secrecy regime of information, which is subject to a certain degree of secrecy. Therefore, the maximum period of validity of the privacy regime is closely linked to the degree of secrecy of this information. The max-

imum period of validity of information secrecy mode can not exceed for information with a degree of secrecy:

1. "special importance" — 30 years;
2. "totally secret" — 10 years;
3. "secretly" — 5 years.

But these maximum terms are not final. So, in some cases, the President of Ukraine may be allowed to set longer deadlines for decisions to transfer information to state secrets.

There are some differences between the treatment of state secrets in Ukraine and the United States. In order to assess the level of information secrecy in the United States, the term "information sensitivity" is used. This "sensitivity" of information is assessed by the degree of damage that disclosure of this information to the national security of the United States. Therefore, there are three levels of secrecy in the United States:

1. secretly;
2. completely secret;
3. of particular importance.

There is a State Secrets Act in the United Kingdom, but in the United States there is no analogue to this law. That is why the disclosure of classified information in the United States is not illegal. Due to the fact that it is not illegal representatives of the executive and legislative branches of power, sometimes even US presidents, organized a "turn" of secret information to journalists.

For information that is not classified, that is, it does not have a privacy tag, but the distribution of such information is still subject to limitation, the US government uses the following terms:

1. "sensitive but declassified"
2. "information sensitive to security"
3. "critical software information"
4. "for official use only"
5. "distribution is limited"
6. "sensitive to law enforcement"

The reasons for such restrictions on the dissemination of information may be: control over the export of dual-use military technology, privacy policy, court rulings, open criminal investigations, national security issues.

Thus, we see that the attitude to classified information is rather different in comparison with Ukraine and the United States of America. So, as in Ukraine, the state secret is a kind of secret information that covers information in various spheres, the disclosure of which may harm the national security of Ukraine, and they are protected by the state. For disclosure of state secrets in Ukraine there comes disciplinary, administrative or criminal liability (Law of Ukraine "On State Secret"). In particular, in the United States, the disclosure of state secrets is a fairly normal phenomenon, because US secret information is even disclosed by politicians — people who should first of all protect the state's secret information.

References

1. The Law of Ukraine "On State Secrets". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>.
2. U.S. Department of State Foreign Affairs Handbook Volume 5 Handbook 3 — TAGS/Terms Handbook: 5 FAH-3 H-700 E.O. 12958, AS AMENDED, TELEGRAM CLASSIFICATION MARKING.
3. Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the United States of America on the protection of classified information in the field of defense of 04.08.2003.

УДК 355.45:316.77(477)

І.І. Шерешкова,

слухач Гуманітарного інституту

Національного університету оборони України імені Івана Черняховського

ПРОТИДІЯ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВОВІ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ДІЯЛЬНОСТІ ВНУТРІШНІХ МЕДІЙНИХ СТРУКТУР

Анотація. Стаття присвячена висвітленню проблематики негативного інформаційно-психологічного впливу внутрішніх медійних структур на особовий склад ЗС України.

Ключові слова: інформаційно-психологічний вплив, медійна структура, протидія, інформаційне середовище.

Актуальність і головна ідея дослідження. П'ятий рік Україна веде боротьбу не лише із затягнутим конфліктом, а й численними економічними проблемами, неясними перспективами подальшого розвитку відносин з західними інституціями та погіршенням регіонального сусідства. Та й сама війна на сході держави часто набуває прихованого характеру у політичній, економічній, інформаційній та інших сферах.

Кожен конкретний елемент цієї так званої “гібридної війни” не новий по суті і використовувався у війнах минулого, однак унікальним є узгодженість і взаємозв'язок цих елементів, динамічність та гнучкість їх застосування, а також зростання ваги інформаційного чинника, який стає самостійною складовою і виявляється не менш важливим, ніж військовий.

Війна довела не тільки ефективність російської пропаганди, а й узагалі виявила нестабільність українського інформаційного простору, високу інформаційну вразливість як суспільства і громадян в цілому, так і військовослужбовців зокрема. З'ясувалося, що багато освічених та виважених людей часто користуються дуже сумнівними джерелами інформації і посиляються на ресурси, створені спеціально, щоб поширювати в мережі фейки — свідомо вигадану інформацію, яку проросійські сили використовують для провокацій та збурення паніки. Часто такі фальшивки не містять відвертих антиукраїнських меседжів, тому їх тиражують навіть авторитетні вітчизняні ЗС України. Крім цього, є також медіа ресурси, які публікують неперевірені дані із блогів, часто не знаючи, хто є їх авторами й чи заслуговують вони на довіру, використовують ресурси, де

трапляється чимало правдивої інформації у суміші з сумнівного походження фантазіями та плітками [2].

На жаль, за досвідом антитерористичної операції та операції об'єднаних сил на Сході нашої держави було чимало прикладів того, як непродумане і безсистемне інформування суспільства про події шкодило військовим у виконанні ними завдань за призначенням, у певній мірі деморалізувало особовий склад, розкривало розташування вогневих позицій, сектори обстрілу, задум застосування наших військ тощо.

Такі випадки виявляються як різновидом спланованої інформаційної зброї РФ проти України, так і неусвідомленими, випадковими okazіями українських журналістів. Але у будь-якому вигляді вони грають на руку агресору, бо псують репутацію наших медіа, породжують зневіру й відчай серед читачів, роздмухують конфлікт усередині суспільства, заважаючи об'єднанню громади перед загрозою іноземної агресії. Більше того, поширюючи таким чином хибну інформацію формується забитий неправдою та напівправдою український медіа-простір, куди легко робити потрібні Росії пропагандистські закиди [3].

Актуальність зазначеної теми дослідження підтверджується збільшенням числа наукових досліджень у цій галузі. Так, проблеми захисту військ від негативного інформаційно-психологічного впливу знайшли своє відображення у працях відомих вітчизняних та закордонних вчених і їх наукових шкіл: В. Богуша, В. Богдановича, М. Биченка, В. Горбуліна, Р. Грищука, Т. Дзюби, Д. Дубова, І. Замаруєвої, Я. Жаркова, С. Жука, Д. Ланде, В. Ліпкана, О. Литвиненка, А. Манойла, В. Остроухова, М. Ожевана, А. Панаріна, В. Панченко, В. Петрика, Г. Певцова, Г. Почепцова, М. Присяжнюка, А. Рося, А. Семенченка, В. Сніцаренка, В. Телелима, В. Толубка, М. М. Кучерявого, І. В. Бернацких, М. К. Горшкова та інших. Проте залишаються певні прогалини у контексті вивчення особливостей негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад як чинника діяльності внутрішніх медійних структур.

У роки Другої світової війни американський генерал Шерман заявляв: «Ми не хочемо, щоб журналісти говорили правду про те, що відбувається тут, і щоб супротивник знав більше, ніж йому належить». А Уїнстон Черчілль вимагав відлучити журналістів від інформації й надати можливість уряду самому інтерпретувати події. [1, с. 26] І все ж преса нині один із каналів інформування як самого суспільства, так і її Збройних Сил.

Таким чином, комплексний характер актуальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері потребує визначення інноваційних підходів до формування системи захисту в умовах глобалізації та вільного обігу інформації з урахуванням не лише впливу противника, а й вірогідного негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад як чинник діяльності внутрішніх медійних структур.

Об'єктом дослідження є інформаційно-психологічний вплив на особовий склад ЗС України як чинник діяльності внутрішніх медійних структур.

Предметне поле дослідження становлять закономірності протидії негативному інформаційно-психологічному впливові внутрішніх медійних структур на особовий склад ЗС України засобами моніторингу і дискредитації.

Мета дослідження полягає в розробленні рекомендацій щодо удосконалення протидії негативному інформаційно-психологічному впливові внутрішніх медійних структур на особовий склад ЗС України.

Головні завдання пошуку: а) провести теоретичний аналіз наукових підходів до проблематики негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад ЗС України; б) дослідити сутність, зміст, завдання та методи негативного інформаційно-психологічного впливу як комплексу загроз морально-психологічному станові особового складу; в) розробити модель протидії негативному інформаційно-психологічному впливу внутрішніх медійних структур на особовий склад засобами моніторингу і дискредитації та рекомендації щодо удосконалення цієї роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зареєстровані в Україні ЗМІ належать конкретним власникам, часто іноземного походження, а відтак вони впливають на формування редакційної політики, виходячи з власних корпоративних інтересів, які можуть бути для них більш пріоритетними ніж інтереси держави. Часто ті чи інші ЗМІ, особливо на національному рівні, переслідуючи виключно або частково корпоративні інтереси, виконуючи установки власників, явних і тіньових, “фільтрують” інформацію, яка надходить із сектору оборони, або подають її під тим кутом, який грає на руку певним соціальним групам, що знаходяться не завжди на проукраїнських державницьких позиціях. Таким чином сіючи недовіру військових до ЗМІ і навпаки, породжуючи панічні настрої серед споживачів цієї інформації та розповсюджуючи відверту дезінформацію.

Всі сучасні процеси в Збройних Силах та інших сегментах безпекового сектору мають ще один спільний фактор — це тотальна публічність. Збройні Сили мають звітувати народу України за кожний крок у своїй діяльності. Тут діє просте правило: якщо суспільство належним чином не інформується, то люди самі знаходять потрібну їм інформацію. Часто знаходять її у ворога, або вимушені використовувати коментарі та пояснення некомпетентних осіб. Саме цей вакуум спричиняє в подальшому використання сумнівних джерел журналістами, формування інформаційного контенту неперевіреними даними і в кінцевому випадку підривають авторитет Збройних Сил України, формують середовище, яке впливає на погіршення морально-психологічного стану військових.

Надзвичайно важливо, щоб інформацію для створення новин озвучували посадові особи, які є не тільки відповідальними за конкретний напрямок роботи, а є експертами у цій сфері.

Вищесказане породжує протиріччя, коли медійні структури вважають, що повинні знати все, зараз і з усіма подробицями, а військові, в той же час, переконані, що їм достатньо інформації в такому обсязі і тоді, коли це не зашкодить національній безпеці, виконанню завдань за призначенням, морально-психологічному стану самих військовослужбовців.

Більше того, негативний інформаційно-психологічний вплив на особовий склад як чинник діяльності внутрішніх медійних структур визначається тим, що більшість представників комерційних ЗМІ орієнтовані керівництвом на пошук

інформаційного негативу, зокрема, матеріалу, що має характер залякування, пробудження негативних емоцій невпевненості, нестабільності, страху, дезорієнтації. Зокрема, журналісти відзначали в спілкуванні з прес-офіцерами, що вони отримують стимули до збирання матеріалу про загиблих, поранених, дані про втрати ЗС України, про корупцію та конфлікти у військовому середовищі, неадекватні рішення керівництва військових підрозділів, розкрадання військового майна та подібне. Навпаки, будь-яка позитивна інформація або відкидається, або зазначається як така, добування якої не буде стимулюватися матеріально [1, с. 79].

Таким чином, негативний інформаційно-психологічний вплив на особовий склад ЗС України здійснюється через акцентування противником через наше інформаційне поле атмосфери страху, істерії на безнадії, штучне накопичення в інформаційному потоці виключно негативних повідомлень та вилучення, або висловлення недовіри до позитивних, підбадьорюючих та мотивуючих, першочергове інформування про лякаючі події чи поширення акцентів, що гарантовано мають негативну акцентуацію. Висловлювання сумніву в професійності військових та несправності військової техніки здійснюється через внесення іронічного акценту, непрямой насмішки тощо.

Негативний інформаційно-психологічний вплив на особовий склад ЗС України як чинник діяльності внутрішніх медійних структур може призвести до таких наслідків:

- зникнення почуття гідності за свою країну, за приналежність до її збройних сил, впевненості у собі і своїх посадових діях;
- підриву свідомої мотивації військовослужбовців щодо необхідності виконувати свій конституційний обов'язок у справі захисту своєї Батьківщини та українського суспільства;
- зниження морально-психологічного стану особового складу, створення обстановки невпевненості і його занепокоєння відносно свого майбутнього, майбутнього збройних сил і держави, послаблення волі до опору в ході збройного конфлікту;
- розбрату у військових колективах за політичними, релігійними, етнічними та іншими ознаками, зневіри підлеглих у ефективності їх командирів;
- зниженню рівня боєздатності військ;
- спонукання військовослужбовців до дезертирства, зради, ухилення від виконання наказів, коливанням і сумнівам у надійності бойової техніки і зброї.

Для подолання вищезазначених проблем необхідно:

- попередньо готувати інформаційне поле, накопичувати предметний фактаж;
- вести випереджувальний характер підготовки та подачі інформаційних матеріалів, які б задовольняли потреби ЗМІ щодо інформування про діяльність військового сектору, не залишаючи місця для додаткових негативних акцентів, привнесених оцінок, зміщення акцентів тощо;
- відмовитись від замовчування та надання якомога повнішої інформації з попередньо підготовленими акцентами (темники);

- чітко стежити за межами діяльності цивільних ЗМІ на підставі збереження військової та особистої таємниці;

- готувати прес-офіцерів, офіцерів зі зв'язків з громадськістю, ключових посадових осіб всіх структурних підрозділів Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України до надання фахових та компетентних коментарів в межах їх діяльності;

- вчити військових медіаграмотності, вести роз'яснювальну роботу серед особового складу щодо важливості поширення лише правди, використання перевірених медіаджерел, недопущення витоку службової і таємної інформації.

Безумовно, що здійснення моніторингу та адекватного реагування можливе тільки за умови використання новітніх технологій, із залученням усіх сил та засобів, які є в наявності. І не тільки в безпековому секторі держави, а й максимально мобілізуючи потенціал суспільства в цілому. Ефективним засобом посилення власних можливостей щодо координації інформаційних потоків може стати залучення до активної співпраці волонтерського руху в соціальних мережах, зокрема, та в інформаційному просторі в цілому.

Висновки. Таким чином, результати дослідження негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад Збройних Сил України як чинника діяльності внутрішніх медійних структур в умовах цифрової фрагментації та зниження загальної якості інформаційного поля дають підстави сформулювати такі висновки:

1. Внутрішні медійні структури здійснюють інформаційно-психологічний вплив на особовий склад Збройних Сил України. Безумовно, що мета цього впливу, виключно, позитивна — прозоре, неупереджене, об'єктивне інформування суспільства про армію і навпаки, особливо у час війни.

2. Через низьку якість інформаційного поля, заповнення його чутками та домислами, напівправдивими повідомленнями, інформацією зі зміщеними акцентами трапляються випадки, що діяльність внутрішніх медійних структур здійснює і негативний інформаційно-психологічний вплив на особовий склад ЗС України.

3. Враховуючи такі аспекти виникає необхідність розроблення моделі протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад засобами моніторингу і дискредитації внутрішніх медійних структур та відповідних рекомендацій щодо удосконалення такої протидії.

Список використаних джерел

1. Сучасні комунікаційно-контекстні процеси в безпековій сфері: навчальний посібник / Клубань О.М., Курбан О.В., Любовець Г.В., Король В.Г., Савчук Р.П. — Київ: ВІКНУ, 2016. — 170 с.
2. Інформаційне сміття — Д. Казанський. Електронний ресурс. Джерело доступу: <https://tyzhden.ua/Society/126509>
3. Що в Україні поза законом: російська пропаганда чи її заборона — Б.Костюк. Електронний ресурс. Джерело доступу: <https://ua.krymr.com/a/27527586.html>

ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

Б.І. Мохнатий,

судовий експерт-вибухотехнік відділу вибухотехнічних та пожежотехнічних досліджень
Чернівецького НДЕКЦ МВС України

ЗАСТОСУВАННЯ АЕРОЗЙОМКИ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ОБСТАВИН ВИНИКНЕННЯ ПОЖЕЖ

Актуальність теми. З розвитком технологій в світі виникає необхідність їх адаптації до розслідування фактів пожеж. Що в свою чергу допоможуть здійснювати: повну фіксацію обстановки на місці виникнення пожежі, орієнтування об'єктів в просторі, дослідження шляхів просування пожеж та документуванню нанесених пошкоджень. Поки що в Україні основним засобом фіксації лишається опис в протоколі місця події, що як вказує практика, не є досконалим та не завжди відповідає дійсності чи надається в незручному почерковому стані. Дещо покращує сприйняття фототаблиця, схеми (без визначення розмірів), плани (витримка встановленого масштабу), схематичні плани (визначені лише деякі розміри).

Але через те що пожежа, як правило масштабне явище та займає велику площу, тому не завжди вдається вдало та повно її зафіксувати за допомогою звичайної судової фотографії. Через це пошук найбільш універсального засобу фіксації для пожежі є актуальною темою на сьогодні при розслідуванні та дослідженні пожеж.

Як вказує досвід Чернівецького НДЕКЦ таким універсальним засобом може бути аерофото зйомка.

На нашу думку найкращим засобом для виконання поставлених завдань є малогабаритний керований літаючий засіб споряджений відеокамерою із високою роздільною здатністю (далі по тесту квадрокоптер).

Метою даної роботи є розпочати процес по впровадженню вже доступного багатьом аерофото та аеровідео в розслідуванні та дослідженні пожеж.

Раніше над загальнонауковими поняттями аерофото та його практичним застосуванням працювали більше вчені географи, інженери, геодезисти Gaspard-Félix Tournachon (Гаспар Феликс Турнашон), Річард (Рихард) Юльевич Тіле [1].

В радянський період України аерофото більше застосовувалось для документування наслідків стихійних лих та техногенних катастроф. Як приклад можна навести фото 4-го атомного енергоблоку на Чорнобильській АЕС після аварії з гелікоптера [2]. Сучасні пожежі також знімають за допомогою аерофото, але

переважно журналісти, так як велика пожежа в м. Кемерово РФ [3]. На сьогодні питання аерофото та відео для експертних досліджень в Україні ніхто не розробляв. Все те що трапляється в таких дослідженнях це відео журналістів чи окремих перехожих.

Але як наглядно видно це дуже дієвий засіб, що дозволяє документувати не тільки наслідки, а і всю картину перебігу пожежі в цілому.

Наочним прикладом застосування безпілотних керованих апаратів стала пожежа, що відбулася 31 грудня 2017 року на багатоповерховому автопаркінгу Liverpool Echo Arena (Велика Британія). Як тільки пожежу було локалізовано та погашено, безпека місця пожежі стала предметом занепокоєння пожежників і власників приміщення. Відділ рятувальної служби Ліверпуля вирішив використовувати промисловий квадрокоптер Flyability Elios для безпечних досліджень наслідків пожежі.

І з цією метою на базі Чернівецького НДЕКЦ пройшло тестування можливостей квадрокоптера при документуванні приміщень та прилеглої території за допомогою планової (із наведенням строго вертикально оптичної вісі камери на окремі об'єкти) та перспективної (фото під кутом з різних боків) фотозйомки.

За проведеними експериментами встановлено, що квадрокоптер з камерою повинен стати обов'язковим засобом пересувних лабораторій та інспекторів-слідства при документуванні чи дослідженні пожеж. Оскільки дозволяє здійснити:

- повну фіксацію обстановки;
- швидку фіксацію змін в обстановці місця події;
- можливість вирахувати будь-які відстані та розміри , навіть ті що, незафіксовані протоколом;
- неможливість фальсифікацій у справах, де є аерофото (оскільки є можливість прив'язки аерофото до геолокації);
- полегшення складання схем та протоколів оглядів для слідчих;
- забезпечення повноти дослідження за обставинами пожеж.

На разі експерименти стосовно аерозйомки об'єктів пожеж продовжуються.

Список використаних джерел

1. Аэрофотосъёмка [Електронний ресурс] — Електрон. дані. — 2019 — Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki> — Дата перегляду: 10.06.2019.
2. Чорнобильська катастрофа — [Електронний ресурс] — Електрон. дані. — 2019 — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki> — Дата перегляду: 30.05.2019.
4. Пожар в Кемерове: трагедия глазами очевидцев — [Електронний ресурс] — Електрон. дані. — 2018 — Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=n7p901-J-S0> — Дата перегляду: 05.03.2019.
5. Опыт использования квадрокоптера для обследования здания после пожара — [Електронний ресурс] — Електрон. дані. — 2019 — Режим доступу: <https://www.pergam.ru/articles/obsledovanie-zdaniya-kvadrokopter.htm> — Дата перегляду: 30.05.2019.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Olga V. Babinska,

Ph.D. in Economics, Associate Professor of Department
of Economic Cybernetics and International Economic Relations
of Chernivtsi Trade and Economics Institute of KNTEU

EU FUNDING PROGRAMMES AND BUSINESS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

It should be noted that situation in the modern world is changing dramatically, and Ukraine requires a completely new development paradigm as the appropriate response to global systemic problems and contradictions. In a changing context of the world tendencies the structural transformations in the country have increased the strategic role of the business as a means to ensure comprehensive sustainable development and improve standards of living. At present, one of the tasks facing the world community is to encourage business to improve corporate social and environmental behavior in the context of sustainable development.

Businesses and societies can find approaches that will move towards all three goals – environmental protection, social well-being and economic development – at the same time. It is hard to deny the fact that sustainable development is good business in itself. It creates opportunities for suppliers of “green consumers”, developers of environmentally safer materials and processes, firms that invest in eco-efficiency, and those that engage themselves in social well-being. These enterprises will generally have a competitive advantage. They will earn their local community’s goodwill and see their efforts reflected in the bottom line [6].

At present, the European Commission (EC) sets out its priorities and actions for achieving sustainable development in Europe and around the world. The 2030 Agenda for Sustainable Development, adopted by the international community in September 2015, represents an ambitious new blueprint to respond to global trends and challenges. The core of the 2030 Agenda are the 17 Sustainable Development Goals (SDGs) and associated targets, which run to 2030. For the first time, the SDGs are universally applicable to all countries and the EU is committed to be a frontrunner in implementing them. Today, the EC set out a strategic approach for achieving sustainable development in Europe and around the world. It also set out how it plans to align

its policies with the Agenda 2030 and its SDGs [1].

It should be noted that access to financial opportunities for business is available through different EU funding instruments in order to provide stability, growth and maintain competitiveness of companies of all sizes and sectors, notably small and medium-sized enterprises (SMEs are vital for the EU's economy, accounting for more than 99% of European businesses and two thirds of private sector jobs [4]). Now some words about main funding programmes and opportunities for business (table 1).

Table 1

Main financial opportunities for business*

PROGRAMME / FUND	EXPLANATION
COSME Programme	Guarantees to SMEs for loans mainly up to EUR 150000. Equity (growth and expansion stage).
InnovFin Programme (Horizon 2020)	Loans and guarantees to innovative businesses. Financing of research & development projects. Equity (early and start-up phase). The SME instrument offers funding and coaching support to innovative SMEs (Phase 1: Concept & Feasibility, Phase 2: Demonstration, Market Replication and R&D, Phase 3: Commercialisation).
Creative Europe	Loans SMEs in the cultural and creative sectors.
Programme for Employment and Social Innovation (EaSI)	Microloans up to EUR 25000 to micro-enterprises and to vulnerable persons who wish to set up or develop a micro-company. Investments up to EUR 500000 to social enterprises.
European Structural and Investment Funds (ESI funds): <i>European Regional Development Fund</i> <i>European Social Fund</i> <i>Cohesion Fund</i> <i>European Agricultural Fund for Rural Development</i> <i>European Maritime and Fisheries Fund</i>	Loans, guarantees, equity financing or business grants. Support is provided from multi-annual programmes co-financed by the EU. More than €450 bn to Member States in 2014-2020 to finance investments for enhancing jobs and growth.
European Investment Bank, European Investment Fund (EIF)	Business loans, microfinance, venture and growth capital, guarantees and microfinance instruments

*Source: according to: [2-5]

So, the EU has several different funding programmes. The allocation of direct funding capital is managed by the European Institutions. Indirect funding is managed by national and regional authorities and comprises nearly 80% of the EU budget, mainly through 5 big funds that come under the umbrella of the European Structural and Investment Funds [5]. Improving the competitiveness of SMEs is one of the 11 thematic objectives for Cohesion Policy in 2014-2020. Additional investments in SMEs will also be made under other thematic objectives, particularly research and innovation, the low-carbon economy and information and communication technologies. €57 bn or around 20% of funding from the European Regional Development Fund (ERDF) will be dedicated explicitly to SMEs [4].

The EC and the European Investment Bank are launching a Pan-European Venture Capital Fund of Funds. The EU will provide cornerstone investments of up to a maximum budget of €400 million and the fund managers must raise at least three times as much from private sources, triggering a minimum of €1,6 bn in venture capital funding. These complement existing EU funding instruments such as the European Fund for Strategic Investments (EFSI), Europe's programme for small and medium-sized enterprises COSME and the EU's research and innovation funding programme Horizon 2020 [1].

The EIF and the EC are announcing a new initiative to help micro-credit and social enterprise finance providers develop their businesses under the EU Programme for EaSI. The implementation of the EaSI Capacity Building Investments Window is expected to reinforce the ecosystem for microfinance and social entrepreneurship whilst to catalyse additional investments in European economies and reflects the European Commission's strong commitment to launch concrete initiatives aiming at boosting jobs, growth and investment. The European Commission's Programme for EaSI aims at supporting the EU's objective of high level employment, adequate social protection, fighting against social exclusion and poverty and improving working conditions. The EaSI guarantee scheme was launched in June 2015 and is funded by the EC and managed by the EIF. It provides support to financial intermediaries that offer microloans to entrepreneurs or finance to social enterprises that would not have been able to gain finance otherwise due to risk considerations. The objective is to increase access to microfinance for vulnerable groups who want to set up or develop their business and micro-enterprises, through notably loans of up to EUR 25000. In addition, for the first time, the EC is helping social enterprises through investments of up to EUR 500000. Furthermore, the EC is reinforcing the social dimension of the European Fund for Strategic Investments (EFSI) for both microfinance and social entrepreneurship. Overall, the total amount of support to these areas is expected to increase (from EUR 193 million under the EaSI programme) to about EUR 1 bn, mobilising some EUR 3 bn in additional investment [3].

At the same time, the increased use of financial instruments mobilising additional EU, national and regional funds during the 2014-2020 funding period is also expected to benefit SMEs. These investments will help SMEs to: access finance for investments through grants, loans, loan guarantees, venture capital, etc.; benefit from targeted business support, e.g. know-how and advice, information and networking

opportunities, cross-border partnerships; improve their access to global markets and international value chains; exploit new sources of growth such as the green economy, sustainable tourism, health and social services including the “silver economy” and cultural and creative industries; invest in human capital and in organisations providing practice-oriented vocational education and training; forge valuable links with research centres and universities to promote innovation; new simplified and common rules and measures make it easier for SMEs to access Cohesion Policy Funds [4].

However, it is important to emphasize that sustainable development cannot be achieved by a single enterprise (or, for that matter, by the entire business community) in isolation. Sustainable development is a pervasive philosophy to which every participant in the global economy (including consumers and government) must subscribe, if we are to meet today’s needs without compromising the ability of future generations to meet their own [6].

In the light of these considerations, it seems justified to conclude that the business is a significant partner in achieving the SDGs. For Ukraine it’s a very important to develop and adopt the rules to increase opportunities for companies in financial difficulties to restructure early in order to prevent bankruptcy and the loss of jobs and to attract investors, create and preserve jobs, and help economy absorbs economic shocks. The knowledge of the key opportunities and challenges arising from sustainable development in the context of business perspectives, helps to incorporate sustainability into the business strategies and to develop tools and mechanisms to translate an ambition for sustainability into practical, effective solutions in everyday business activity.

References

1. EIF and European Commission launch new capacity building initiative ... Available at: <http://www.immoss.ro/index.php?section=articol&screen=index&id=20881&lang=eng>.
2. Access to finance. Available at: https://europa.eu/youreurope/business/finance-funding/getting-funding/access-finance/index_en.htm#shortcut-5-eu-funds.
3. Sustainable Development, start-ups and business insolvency Available at: <http://www.immoss.ro/index.php?section=articol&screen=index&id=20911&lang=eng>.
4. SME competitiveness. Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/sme-competitiveness/.
5. EU funding programmes. Available at: https://europa.eu/youreurope/business/finance-funding/getting-funding/eu-funding-programmes/index_en.htm.
6. Business strategies for sustainable development [based on the book Business Strategy for Sustainable Development: Leadership and Accountability for the 90s, published in 1992 by the International Institute for Sustainable Development in conjunction with Deloitte & Touche and the World Business Council for Sustainable Development]. Available at: https://www.iisd.org/business/pdf/business_strategy.pdf

Н.Л. Енова,
студентка факультету політичних наук,
Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКО-ФІНСЬКОГО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Польща та Фінляндія співпрацюють у науково-технічній сфері. Ще у 1974 році було підписано Угоду між Урядом Республіки Фінляндія та Урядом Народної Республіки Польща про співробітництво в галузі культури, науки та інших суміжних питань. Відповідно до цієї Угоди обидві країни зобов'язались сприяти і підтримувати співпрацю в галузі культури і науки та інших суміжних питань, що становлять взаємний інтерес [3].

Польща та Фінляндія співпрацюють у сфері наукових досліджень в Арктиці. Польща долучилася до цих досліджень, адже її цікавить цей регіон. Польща встановила своє формальне з'єднання з Арктикою 2 вересня 1931 року, коли було ратифіковано Шпіцбергенську Угоду. Крім рівних прав на роботу всіх морських, промислових, гірничодобувних або комерційних підприємств (ст. 3 Договору Шпіцберген), цей договір також забезпечує, хоча й не зазначає чітко, можливість для наукової діяльності на архіпелазі для сторін договору. Сьогодні всі науково-дослідні роботи на архіпелазі координуються Науковим форумом у Шпіцбергені, платформа, створена урядом Норвегії, очолювана Науковою радою Норвегії.

Можна справедливо сказати, що ставши учасником договору Шпіцберген, Польща простимулювала подальший розвиток своїх полярних дослідження, що призвело до консолідації наукових інтересів країни в Арктиці. Отже, виникла потреба сприяти свободі наукових досліджень у регіоні та поліпшенню політичних умов для інтеграції науковців неарктичних країн до міжнародних дослідницьких програм, які фінансуються урядами країн регіону Арктики [4, р. 140].

Польща та Фінляндія співпрацюють у науковому та технічному плані у сфері ядерної промисловості. За ініціативою Міністерства економіки Польщі 21 жовтня 2014 року відбулася зустріч з представниками фінської ядерної промисловості, зацікавленими у розвитку співробітництва з польською промисловістю. Під час зустрічі представники Асоціації Finnpuclear, наукових центрів та інших суб'єктів господарської діяльності Фінляндії поділилися досвідом з польськими партнерами щодо організації та функціонування вітчизняної атомної промисловості, зокрема, для максимізації переваг місцевої економіки. У зустрічі взяли участь представники торгово-промислових палат та дослідницьких центрів, які підтримують польську промисловість у підготовці до співробітництва з ядерною енергетикою.

Польща та Фінляндія разом здійснюють моніторинг і проводять роботу по скороченню викидів у Балтійське море. Також Фінляндія та Польща співпрацюють у координації роботи зі зменшення евтрофікації в стратегії ЄС з Балтійського моря. Спільний проект BEST між Фінляндією та Польщею, до якого

долучився Фонд Джона Нурмінена, є прикладом гарної прагматичної співпраці, спрямованої на поліпшення поводження з комунальними стічними водами.

У лютому 2012 року делегація Польського геологічного інституту (PGI-NRI) під керівництвом директора Єжи Навроцького відвідала штаб-квартиру Геологічної служби Фінляндії (GTK). Основною метою зустрічі було підписання угоди про наукове співробітництво між PGI-NRI і GTK. Співпраця Інституту з Фінською геологічною службою має давню історію. До цих пір морські і прибережні геології, гідрогеологічні дослідження та геологія навколишнього середовища були основними напрямками спільних інтересів і діяльності. Інститут разом з іншими європейськими геологічними службами брав участь у розробці двотомного геохімічного атласу Європи, виданого у 2006 році, який буде значною мірою сприяти фінській стороні, фактично започатковуючи цей великий картографічний і дослідницький проект, що підпорядкований EuroGeoSurveys. За останні кілька років спільно з GTK було впроваджено кілька проектів ЄС у сфері геології Балтійського моря [5].

Польща та Фінляндія співпрацюють у галузі освоєння космосу. Так, перший польсько-фінський супутник спостереження Землі було розміщено на низькій орбіті Землі в 2018 році. Комерційний супутник, побудований польсько-фінськими компаніями, має назву ICEYE-X2, оснащений радаром SAR. Пристрій, оснащений радаром синтетичної апертури, дозволяє спостерігати за поверхнею Землі незалежно від погодних умов. Погані погодні умови, такі як хмарність, є непрохідною перешкодою для супутників з оптичним апаратом. Робота над ICEYE-X2 тривала три роки [6].

Освітньо-наукову співпрацю між двома країнами розвиває Фінсько-польська асоціація (SPYL). SPYL обирає двох стипендіатів для вивчення польської мови у Варшаві для курсу Polonicum. Обмін стипендіями працює у співпраці з Варшавсько-польським товариством Варшави. Претендент на стипендію повинен бути громадянином Фінляндії та членом фінсько-польської асоціації [1].

Польська делегація щороку приймає активну участь у науковій виставці Life Science Live 2019 - це міжнародна подія, яка об'єднує професіоналів науки та бізнесу у сфері фармацевтики, діагностики та охорони здоров'я. Основною темою для заходу 2019 року став штучний інтелект та його застосування, наприклад, у сфері охорони здоров'я, фармацевтичної розробки тощо [2].

Отже, Польща та Фінляндія співпрацюють у науковому та технічному плані у сфері ядерної промисловості, разом здійснюють моніторинг і проводять роботу по скороченню викидів у Балтійське море, проводять спільні наукові дослідження в Арктичному регіоні.

Список використаних джерел

1. Kielistipendit / Suomi-Puola Yhdistysten Liiton [Офіційний сайт Федерації фінсько-польських асоціацій]. URL: <http://www.suomi-puola.net/kielis>
2. Life science live 2019 / Інформаційний бюлетень «Ярмарку Турку»: офіційна сторінка URL: <http://www.turunmessukeskus.fi/en/event/life-science-live/>
3. Suomen Tasavallan hallituksen ja Puolan Kansantasavallan hallituksen välinen SOPIMUS yhteistyöstä kulttuurin, tieteen sekä muilla näihin liittyvillä aloilla 1974/ Finlex [Офіційна сторінка Інтернет-послуги юридичних матеріалів, що належить Міністерству юстиції Республіки Фінляндія]. URL: https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1973/19730059/19730059_2
4. Graczyk P. Poland and the Arctic: Between Science and Diplomacy // Arctic Yearbook. 2012. P. 140-141.
5. Pig-pib zawarł porozumienie o współpracy ze służbą geologiczną Finlandii // Państwowy Instytut Geologiczny. Państwowy Instytut Badawczy. URL: <https://www.pgi.gov.pl/aktualnosci/display/700-wspolpraca-miedzynar-aktualnosci/4088-pig-pib-zawar-porozumienie-o-wspolpracy-ze-sub-geologiczn-finlandii.html>
6. Polish-Finnish satellite to be launched in 2018 / Poland in [портал новин]. URL: <https://polandin.com/38296950/polishfinnish-satellite-to-be-launched-in-2018>

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

В.Б. Бугайчук, К.В. Коцюба, Н.В. Кардашук, ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА.....	3
В.В. Гармашов, В.І. Саяук, ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНИХ КОНСУЛЬТАНТІВ ГАЛУЗІ ОСВІТИ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ	7
О.В. Канарова, А.А. Худякова, ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ	8
А.В. Карпенко, В.І. Саяук, МЕТОДИЧНІ ЗАХОДИ З УЧИТЕЛЯМИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	10
А.О. Кравченко, П.О. Бех, КРИТЕРІЇ ДОБОРУ ЛЕКСИЧНОГО ТА ТЕКСТОВОГО МАТЕРІАЛУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЧИТАННІ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ПЕРШОГО КУРСУ	12
І.О. Куц, О.І. Єгорова, ВИКОРИСТАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ МОБІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	15
І.Р. Максимова, Л.М. Кравець, МОДЕРНІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ДОСВІДІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	17
О.М. Москаленко, ДОРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ЕТАП (80-ТІ РР. ХІХ СТОЛІТТЯ – 1917 Р.) У ПЕДАГОГІЧНОМУ КРАЄЗНАВСТВІ ПОЛТАВЩИНИ	23
О.Ю. Процишина, ЗНАЧЕННЯ ВОКАЛЬНОГО РЕПЕРТУАРУ У МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ МИСТЕЦЬКОЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	27
К.Є. Слюсаренко, Л.М. Кравець, РОЛЬ БАТЬКІВ У СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ	30
Н.М. Усенко, ІННОВАЦІЙНІСТЬ ЕВРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ	32

Т.Г. Якутіна, НАВЧАННЯ КОМПРЕСІЇ ТЕКСТУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ – ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН	34
--	----

Розділ 2

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

В.А. Гончарук, ВНУТРІШНІЙ СВІТ ПЛУЖНИКОВОГО ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ.....	38
М.Є. Максюта, “СРОДНА” ПРАЦЯ У “ПЛОДОНОСНОМУ САДУ СУСПІЛЬСТВА” ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	41
М.О. Остапович, СТИЛІЗАЦІЯ ЯК МАРКЕР ІРОНІЧНОЇ ІНТЕНЦІЇ НАРАТОРА В ПРОЗІ С. ДИГАТА	44
О.М. Соколова, ВІТЧИЗНА, ОСОБИСТІСТЬ, ГРОМАДЯНСЬКІ ЦІННОСТІ: ЧИННИКИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЄДНОСТІ	46

Розділ 3

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

D. Andrejuk, CONSUMER BEHAVIOR IN THE LIGHT OF BEHAVIORAL ECONOMICS	49
Н.П. Базалійська, А.О. Соколовська, СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	54
О.В. Голобородько, ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В КРИЗОВИХ УМОВАХ	57
О.В. Голобородько, ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	59
С.Е. Колчанова, ОСНОВНЫЕ СТРАТЕГИИ В УПРАВЛЕНИИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ	65
К.М. Крамаренко, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МАРКЕТИНГУ І ЛОГІСТИКИ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	72

В.А. Малінов, Т.Г. Белова, МАРКЕТИНГ ЯК ОСНОВНИЙ ФУНДАМЕНТ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ БІЗНЕСОМ ТА СУСПІЛЬСТВОМ.....	74
В.В. Орел, В.П. Мартиненко, МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	76
А.О. Скопенко, Т.П. Ткаченко, СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	79

Розділ 4 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Н.С. Беляєва, СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ ТЕКСТИЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	85
Г.М. Шаульська, ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ	91

Розділ 5 ПРАВО

Ю.В. Герцан, В.В. Гергелійник, ВСТАНОВЛЕННЯ ПОСЛІДОВНОСТІ НАНЕСЕННЯ РЕКВІЗИТІВ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ НЕ МІСТЯТЬ ШТРИХІВ, ЩО ПЕРЕТИНАЮТЬСЯ.....	94
І.В. Дударенко, М.О. Тазиров, ВІДНОВЛЕННЯ ПАПІЛЯРНОГО УЗОРУ ТРУПА, ЩО ЗАЗНАВ ДЕФОРМАЦІЇ ШКІРНОГО ПОКРОВУ ВНАСЛІДОК ХВОРОБИ.....	97
О.В. Розгон, СТРАТЕГІЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО БРОКЕРСТВА	99

Розділ 6 ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

В.В. Гончарук, Н.О. Гнатюк, МЕЛІОРАЦІЯ – ОДНА З ВАЖЛИВИХ СКЛАДОВИХ РАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ.....	101
--	-----

Розділ 7 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

А.М. Луна, МАТРИЦЯ ВАГОВИХ КОЕФІЦІЄНТІВ ТА АВТОРЕГРЕСІЙНІ МОДЕЛІ В ПРОСТОРОВІЙ ЕКОНОМЕТРИЦІ	105
Ю.В. Педаш, ВИКОРИСТАННЯ LAMBDA АРХІТЕКТУРИ ДЛЯ РОЗРОБКИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВОЇ СИСТЕМИ АДАПТАЦІЇ НАВИЧОК РОЗРОБНИКА ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	112

Розділ 8 МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

Ю.Д. Мусаїрова, Б.Т. Кононов, ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОГІДРАВЛІЧНИХ АНАЛОГІЙ ПРИ ДІАГНОСТУВАННІ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ДВИГУНІВ ВНУТРІШНЬОГО ЗГОРЯННЯ	117
--	-----

Розділ 9 АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

О.Ю. Сільчук, Т.О. Тєлишева, ТЕОРІЯ РОЗКЛАДУ У АВТОМАТИЗАЦІЇ РОБОТИ ДЕКАНАТУ	120
В.І. Фесенко, Д.О. Гуменний, МЕТОД РЕАКТИВНОГО СПУСКУ РОБОТОТЕХНІЧНОГО ЗОНДУ	122

Розділ 10 АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

О.І. Безбабічева, ПІДВИЩЕННЯ СИСТЕМНОСТІ У ПРОЕКТУВАННІ МОСТОВИХ СПОРУД	124
Л.М. Коваль, СВІТЛОВИЙ ДИЗАЙН ВНУТРІШНЬОГО ПРОСТОРУ ВІДЕНСЬКОГО СОБОРУ СВЯТОГО СТЕФАНА	127

Розділ 11 ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

<i>P. Gierszon, R. Ziemiński, M. Paziewska, J. Mroczek-Wacińska, M. Janiszewska,</i> CONTEMPORARY LOOK ON THE BENEFITS OF BREASTFEEDING	130
<i>A. Gładecka, B. Drop, M. Janiszewska, A. Barańska, A. Stachura,</i> SCHIZOPHRENIA – ONE PERSON IS SICK, THE WHOLE FAMILY SUFFERS.....	133
<i>M. Hajduk, M. Janiszewska, A. Barańska, B. Drop,</i> DEPRESSION – A GROWING PROBLEM IN TODAY'S WORLD	137
<i>Л.А. Сергєєва, В.С. Сергєєва, О.І. Глебова,</i> МОЖЛИВІСТЬ ЗБІЛЬШЕННЯ РИЗИКУ ЗАХВОРЮВАНOSTІ ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ, ЯКІ ПОВ'ЯЗАНІ З РАДІОХВИЛЬОВИМ ЕЛЕКТРОМАГНІТНИМ ВИПРОМІНЮВАННЯМ.....	141

Розділ 12 СОЦІАЛЬНА РОБОТА

<i>І.А. Білосевич,</i> ПРО НАСЛІДКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ	146
---	-----

Розділ 13 СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

<i>Т.І. Новосад,</i> ФУНКЦІОНАЛЬНЕ СПРЯМУВАННЯ КУЛЬТУРНО-РОЗВАЖАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ РЕСТОРАНІВ	151
---	-----

Розділ 14 ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

<i>V.V. Zhuravel, V.O. Kromskoy, A.A. Kiselyov,</i> STATE SECRETS: THE ATTITUDE IN UKRAINE AND IN THE UNITED STATES OF AMERICA.....	155
<i>І.І. Шерешкова,</i> ПРОТИДІЯ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВОВІ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ДІЯЛЬНОСТІ ВНУТРІШНІХ МЕДІЙНИХ СТРУКТУР.....	157

Розділ 15 ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

Б.І. Мохнатий, ЗАСТОСУВАННЯ АЕРОЗЙОМКИ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ОБСТАВИН ВИНИКНЕННЯ ПОЖЕЖ.....	162
--	-----

Розділ 16 МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

О. Babinska, EU FUNDING PROGRAMMES AND BUSINESS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT	164
Н.Л. Епова, ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКО-ФІНСЬКОГО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	168

Підписано до друку 04.07.2019. Формат 60x84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturnaya». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 10,23.
Зам. № 0407-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ., рос.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, тел. +38-094-133-87-81.

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова